

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

METODICKÁ PRÍRUČKA

DESEGREGÁCIE
VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ

(2024)

OBSAH

ZOZNAM SKRATIEK	4
ÚVOD	5
Ciele	6
ČASŤ A: VÝCHODISKÁ PRE VYSVETLENIE POJMU SEGREGÁCIA	7
A1 SEGREGÁCIA A DISKRIMINÁCIA	7
A1.1 Segregácia a inklúzia. Segregácia a kvalita vzdelávania	9
A1.2 Vylučovanie a oddelené vzdelávanie	11
A1.3 Segregácia ako priama diskriminácia alebo nepriama diskriminácia	12
A1.4 Prípustné oddelené vzdelávanie	13
A2 RASOVÁ DISKRIMINÁCIA A RASOVÁ SEGREGÁCIA	15
A2.1 Nepripustné oddelené vzdelávanie na základe dôvodu etnicity a rasy	17
A2.2 Podporné opatrenia, osobitné opatrenia a vyrovnávacie opatrenia	19
A2.3 Postojové, hodnotové a interkultúrne vzdelávanie	22
A3 KONANIE VO VECIACH NÁPRAVY DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE	22
ČASŤ B: PRAKTICKÁ ČASŤ	25
B1 ÚVODNÉ FAKTY	25
B2 TYPOLOGIA SITUÁCIÍ S RIZIKOM SEGREGÁCIE VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ	27
B2.1 Stanovenie typológie segregačných situácií vo výchove a vzdelávaní v SR	29
B2.2 Návrhy riešení situácií s rizikom segregácie vo výchove a vzdelávaní	30
B2.2.1 Problémy, príčiny a návrhy riešení platné všeobecne pre všetky situácie	30
B2.2.2 Charakteristika jednotlivých typov a podtypov situácií a návrhy riešení	35
EK1a) a 1b) Neúmerne veľký podiel detí a žiakov v špeciálnom prúde vzdelávania	35
EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ	38
EK2a) Koncentrácia MRK vo vnútri alebo na okraji lokality	38
Podtyp: 2aa) Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity	39
Podtyp: 2ab) V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregácii	39
Podtyp: 2ac) Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný	39
EK3. ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU	43
EK3a) Obce a lokality s väčšinou rómskeho obyvateľstva	43
Podtyp: 3aa) Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov	45
Podtyp: 3ab) Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregácie	47
Podtyp: 3ac) Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoria spoločný školský obvod	48
POUŽITÁ LITERATÚRA	50
PRÍLOHY	55

ZOZNAM SKRATIEK

- CERD** - Committee on the Elimination of Racial Discrimination (Výbor na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie)
- CESCR** – Committee on Economic, Social and Cultural Rights (Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva)
- ECRI** - European Commission against Racism and Intolerance (Európska komisia proti rasizmu a intolerancii pri Rade Európy)
- EDĽP** - Európsky dohovor o ľudských právach
- EDĽP** – Európsky dohovor o ľudských právach
(označovaný tiež ako Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy)
- ECHR** – European Court of Human Rights (Európsky súd pre ľudské práva)
- EK** – Európska komisia
- EÚ** – Európska únia
- FRA** – Agentúra EÚ pre základné práva (European Union Agency for Fundamental Rights)
- ICERD** – International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination
(Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie)
- IHRA** – Medzinárodná aliancia pre pripomínanie holokaustu (International Holocaust Remembrance Alliance)
- ĽMP** – ľahký stupeň mentálneho postihnutia
- MF SR** – Ministerstvo financií Slovenskej republiky
- MRK** – marginalizované rómske komunity
- MŠVVaŠ SR** – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
- MP** – mentálne postihnutie
- MVO** – mimovládne organizácie
- NIP** – Národný inšpektorát práce
- NIVAM** – Národný inštitút vzdelávania a mládeže
- OSN** – Organizácia Spojených národov (United Nations Organisation)
- PŠD** – povinná školská dochádzka
- PRO** – Priamo riadené organizácie
- RE** – Rada Európy (Council of Europe, CE)
- RÚŠŠ** – Regionálny úrad štátnej správy
- SNSĽP** – Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
- SOI** – Slovenská obchodná inšpekcia
- SR** – Slovenská republika
- SZP** – sociálne znevýhodnené prostredie
- ŠŠI** – Štátna školská inšpekcia
- SÚ SR** – Štatistický úrad Slovenskej republiky
- ŠVVP** – špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby
- ŠZŠ** – špeciálna základná škola
- UNESCO** – Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru
(United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
- ÚPDZP** – Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou
- ÚSVRK** – Úrad splnomocnenca pre rómske komunity
- USA** – Spojené štáty americké (United States of America)
- VOP** – Verejný ochranca práv, ombudsman
- ZŠ** – základná škola
- ZMOS** – Združenie miest a obcí Slovenska

ÚVOD

S pojmom segregácia sa máme na Slovensku možnosť stretávať vo verejnom a odbornom diskurze najmä posledných 10 – 15 rokov, a to predovšetkým v súvislosti s upozoreniami mimovládnych organizácií, medzinárodných ľudskoprávných organizácií, ako aj Európskej komisie vo veci namietanej diskriminácie a segregácie príslušníkov rómskeho etnika vo vzdelávaní. Nutnosť vysvetliť pojem segregácia vyplýva z faktu zavedenia definície segregácie vo výchove a vzdelávaní do školského zákona¹ prijatím jeho novelizácie v máji 2023.²

Všeobecný zákaz segregácie bol v školskom zákone zakotvený už od roku 2008 ako jeden z princípov, na ktorých je založená výchova a vzdelávanie: „zákaz všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie“.³ Napriek tomu dochádzalo a dochádza v aplikačnej praxi na rôznych stupňoch a úrovniach systému výchovy a vzdelávania, ako aj v rozhodovacej praxi súdov, k rozdielnym interpretáciám toho, aké konania, či aké situácie predstavujú segregáciu a aké nie. Pre gestorský štátny orgán školského zákona, ktorým je Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky vyplýva úloha poskytnúť vysvetlenie zákona v tej jeho časti, ktorý sa týka zákazu segregácie, a to vo všetkých jeho súvislostiach.

Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní v školskom zákone je prierezová – definuje segregáciu cez všetky možné dôvody diskriminácie uvedené v antidiskriminačnom zákone.⁴ Tieto dôvody, inak nazývané aj chránené dôvody, sú charakteristiky ľudí, úzko spojené s ich dôstojnosťou a identitou, ktoré nesmú byť zneužitá pre nepripustné rozdielne zaobchádzanie s nimi. Tieto dôvody sú podľa antidiskriminačného zákona nasledovné: pohlavie, náboženské vyznanie alebo viera, rasa, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotné postihnutie, vek, sexuálna orientácia, manželský stav a rodinný stav, farba pleti, jazyk, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie alebo dôvod oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.

Diskriminácia na základe všetkých dôvodov je nezákonná, bez ohľadu na to, či ide o diskrimináciu jednotlivca alebo segregáciu celej skupiny osôb. Dotknuté osoby alebo skupiny osôb majú nárok na nápravu ujmy podľa zákona. V tejto príručke, najmä v jej druhej časti, sa budeme zaoberať najmä diskrimináciou a segregáciou, ktorá sa v medzinárodnom práve označuje ako „rasová segregácia“ (*racial segregation*) a vzniká na základe dôvodov: rasy, etnicity a farby pleti. Dôvody, pre ktoré sme sa rozhodli aplikovať tento postup sú:

- Na Slovensku v súčasnosti segregácia ako problém vystupuje predovšetkým vo vzťahu rómska komunita a majorita, pričom je to jeden z najväznejších problémov Slovenskej republiky.
- K predchádzaniu a odstraňovaniu segregácie voči Rómom sa Vláda Slovenskej republiky explicitne zaviazala podpisom Plánu obnovy a odolnosti a Programu Slovensko, čo sú záväzné zmluvné dokumenty uzatvorené medzi Slovenskou republikou a Európskou komisiou.
- Voči Slovenskej republike vedie Európska komisia od roku 2015 konanie („*infringement*“ – porušenie európskeho práva) vo veci segregácie rómskej menšiny.⁵ V apríli 2023 Európska komisia posúdila, že Slovenská republika od začatia konania neurobila dostatočný pokrok a rozhodla sa postúpiť prípad na Súdny dvor Európskej únie.⁶

Na základe vysvetlenia pojmu segregácia vo výchove a vzdelávaní, osobitne v kontexte rasovej segregácie, pristúpime v druhej časti príručky k popisom jednotlivých situácií, ktoré môžu predstavovať segregáciu vo výchove a vzdelávaní v špecifických podmienkach Slovenskej republiky. Tiež popíšeme všeobecné návody pre riešenie jednotlivých situácií, ktoré budú neskôr participatívnym spôsobom rozpracované do vzorových desegregačných plánov. Desegregačné plány sa zamerajú na praktické riešenia uplatniteľné v rôznych lokalitách s koncentráciou

¹ [Zákon č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

² [Zákon č. 182/2023 Z. z.](#), ktorým sa novelizoval školský zákon.

³ „Výchova a vzdelávanie sú podľa tohto zákona založené na princípoch zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.“ [§ 3 písm. f\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

⁴ [Zákon č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

⁵ Pozri [Prílohu č. 2](#)

⁶ [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa (EK, 2023)

rómskeho obyvateľstva s odlišnými sídelnými, demografickými, regionálnymi či jazykovými špecifikami a budú poskytnuté na využitie v lokalitách s podobným typom segregáčnej situácie.

Ciele

Cieľmi predloženého materiálu sú:

- Podat' čo najpodrobnejšie vysvetlenie pojmu segregácia vo výchove a vzdelávaní, ktorá bola v máji 2023 začlenená do zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) jeho novelizáciou zákonom č. 182/2023 Z. z.⁷

Cieľovou skupinou tejto časti materiálu sú jednak zamestnanci samotného rezortu školstva, ďalej zriaďovatelia, riaditelia a pedagogickí zamestnanci škôl, pôsobiaci najmä v regionálnom školstve, ale aj široká verejnosť.

- Predložiť užívateľom praktický dokument – metodickú príručku predchádzania a eliminácie segregácie vo výchove a vzdelávaní, so zohľadnením variability typov situácií, v ktorých sa segregácia môže prejavovať v špecifických podmienkach SR. Dôraz kladieme na situácie spojené s rizikom, či realitou rasovej segregácie, čo v podmienkach SR znamená predovšetkým riziko segregácie Rómov a Rómok vo vzdelávaní.

Cieľovou skupinou tejto časti materiálu je najmä zainteresovaná odborná verejnosť, samosprávy, štátne orgány, zriaďovatelia škôl, ich riaditelia a pedagogickí zamestnanci, odborní zamestnanci a ďalší zamestnanci, členovia školských rád a školských samospráv, ako aj rodičia a zákonní zástupcovia detí a žiakov.

- Obidva čiastkové ciele, vysvetlenie pojmu segregácia zakotveného v školskom zákone ako aj praktická metodologická časť prispievajú k zlepšeniu aplikačnej praxe pri predchádzaní a eliminácii segregácie v školskom prostredí na Slovensku.
- Metodická príručka je jedným z východísk pre vytvorenie systému monitorovania rizika segregácie a reálnych segregáčnych situácií a prípravu desegregačných projektov a plánov, pokiaľ je potrebné takéto plány v konkrétnej lokalite zostaviť a realizovať.
- Materiál tiež prispieva k plneniu ďalších cieľov
  - Plánu obnovy a odolnosti, Komponent 6 Inkluzívne vzdelávanie, Reforma 5 Desegregácia;
  - Programu Slovensko (2021 – 2027), v rámci cieľa politiky 4, Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa implementujúca Európsky pilier sociálnych práv, Špecifický cieľ: Podpora rovného prístupu, a to najmä znevýhodnených skupín, ku kvalitnému a inkluzívnemu vzdelávaniu a odbornej príprave a podpora ich úspešného ukončenia, počnúc vzdelávaním a starostlivosťou v ranom detstve cez všeobecné a odborné vzdelávanie a prípravu až po terciárnu úroveň a vzdelávanie a učenie dospelých vrátane uľahčovania vzdelávacej mobility pre všetkých a prístupnosti pre osoby so zdravotným postihnutím;
  - Stratégie inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní 2021 – 2030;
  - Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030.
- Materiál tiež nadväzuje na manuál Spolu v jednej lavici, vydaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR v roku 2022. Uvedený manuál bol poskytnutý školám a zriaďovateľom z dôvodu urgentnosti ešte predtým, než bola v zákone zakotvená právne záväzná definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní. Predkladaná metodická príručka nadväzuje na manuál, spresňuje a ďalej rozvíja jeho odporúčania, vrátane zohľadnenia pripomienok, ktoré k manuálu zaslala Slovenskej republike Európska komisia .

⁷ Zákon č. 182/2023 Z. z., [ref. 2](#)

ČASŤ A: VÝCHODISKÁ PRE VYSVETLENIE POJMU SEGREGÁCIA

A1 SEGREGÁCIA A DISKRIMINÁCIA

Segregáciou sa v bežnom diskurze označuje akékoľvek oddeľovanie, či vzájomne oddelené jestvovanie rôznych skupín ľudí, alebo aj predmetov a materiálov. Pojmy segregácia a separácia (mechanické, či priestorové oddeľovanie a triedenie) však často splyývajú. Segregácia v tom zmysle, v akom ho používame my, je však právny, ľudskoprávny, sociologický a pedagogický pojem, používaný v kontexte spoločenských a medziľudských vzťahov. Pre jeho správne uchopenie je dôležité ho analyzovať v kontexte medzinárodného práva a judikatúry domácich i zahraničných súdov, v kontexte ľudských práv, v kontexte súvisiacich právnych predpisov Slovenskej republiky a v kontexte základných princípov modernej pedagogickej vedy a praxe.

Segregácia podkopáva základné princípy modernej demokratickej spoločnosti: rovnosť, ľudskú dôstojnosť a spravodlivosť. Zákazom segregácie zákonodarca chráni tieto základné stavebné prvky a princípy. Európsky súd pre ľudské práva vo viacerých svojich rozsudkoch skonštatoval, že segregácia, osobitne segregácia v podobe priamej diskriminácie, je protiprávne konanie a je závažným porušením zákona. Zároveň je nutné podotknúť, že konanie vo veci identifikácie a nápravy namietanej segregácie podlieha presne stanoveným procesným pravidlám a nemôže byť založené na svojoľnom poukazaní.

V medzinárodnom práve nenájdeme jednoznačnú definíciu segregácie. Medzinárodné ľudskoprávne dohovory ako aj smernice Európskej únie vychádzajú z **konceptu rovnakého (rovného - equal) zaobchádzania**, čiže **nediskriminácie**. Jeho porušením je neprípustné rozdielne zaobchádzanie, čiže **diskriminácia**. Preto najprv ozrejmime, aký je vzťah medzi diskrimináciou a segregáciou.

Segregáciou vo výchove a vzdelávaní sa v zmysle školského zákona rozumie „**konanie alebo opomenutie konania, ktoré je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania podľa osobitného predpisu⁸ a v dôsledku ktorého dochádza alebo by mohlo dôjsť k priestorovému, organizačnému, fyzickému alebo sociálnemu vylučovaniu alebo oddeľovaniu skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona**“.⁹

Definícia sa odvoláva na antidiskriminačný zákon, ktorý okrem iného vymedzuje rôzne formy neprípustného rozdielneho zaobchádzania (diskriminácie). Definícia v jej úvode deklaruje, že segregácia je formou diskriminácie. Ako sme na to poukázali vyššie, toto konštatovanie bolo v školskom zákone zakotvené aj predtým v podobe ustanovenia, že výchova a vzdelávanie sú založené (okrem iného) na princípe „**zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie**“.¹⁰

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania (nediskriminácie) sa podľa antidiskriminačného zákona vzťahuje na oblasť pracovnoprávných a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb a vzdelávania. Analogicky sa na tieto oblasti vzťahuje aj všeobecný zákaz segregácie.

V tejto príručke sa budeme zaoberať výlučne segregáciou v oblasti výchovy a vzdelávania, lebo sa pohybujeme v vecnej oblasti stanovenej definíciou segregácie v školskom zákone. Ak budeme v ďalšom texte používať termín segregácia, vždy pod ním budeme rozumieť „segregáciu v oblasti výchovy a vzdelávania“ a nie segregáciu v iných oblastiach spoločenského života.

Osobitosti dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania v ostatných vecných oblastiach antidiskriminačného zákona upravujú iné zákony, napríklad Zákonník práce, zákon o sociálnych službách, zákon o ochrane spotrebiteľa, či zákon o zdravotných poisťovniach a dohľade nad zdravotnou starostlivosťou.

Keďže segregácia je formou diskriminácie, musíme najprv vymedziť pojem diskriminácie. Diskriminácia je porušením zásady rovnakého (rovného) zaobchádzania (*equal treatment*), čiže je neprípustným rozdielnym zaobchádzaním (*differential treatment*). (Rozdielne zaobchádzanie, ako vysvetlíme nižšie, môže byť niekedy

⁸ [§ 2a ods. 2 a 3 zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

⁹ [§ 2 písm. ah\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

¹⁰ [§ 3 písm. f\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

aj prípustné, čiže odôvodnené.) Pod neprípustným rozdielnym zaobchádzaním sa spravidla chápe „**akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie, uprednostňovanie alebo opomenutie, ku ktorému došlo v minulosti, dochádza v súčasnosti, alebo existujú preň predpoklady.**“¹¹

Segregácia je porušením zásady rovnakého zaobchádzania v zmysle antidiskriminačného zákona, ale aj v zmysle Článku 12 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie“.¹²

Antidiskriminačný zákon menuje sedem foriem diskriminácie: priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie, neoprávnený postih (viktimizácia), pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.¹³

Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní sa priamo odvoláva na ustanovenia antidiskriminačného zákona definujúce priamu a nepriamu diskrimináciu. V zmysle definície teda **segregácia môže nadobudnúť formu priamej diskriminácie alebo nepriamej diskriminácie.**

Priama diskriminácia podľa antidiskriminačného zákona je „*konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii*“.¹⁴

Nepriama diskriminácia je „*navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu*“.¹⁵

Definícia segregácie sa vzťahuje na skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania. Z toho vyplýva, že **segregácia vo forme priamej diskriminácie** je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa **so skupinou osôb zaobchádza menej priaznivo**, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou skupinou osôb v porovnateľnej situácii.

Segregácia vo forme nepriamej diskriminácie je potom navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli **znevýhodňovať skupinu osôb v porovnaní s inou skupinou osôb**; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.

Segregácia vo výchove a vzdelávaní je teda konanie, alebo výsledok konania alebo nekonania, v dôsledku ktorého sa skupine osôb dostáva nižšia úroveň a nižšia kvalita vzdelávania, pričom nižšia úroveň a nižšia kvalita vzdelávania (t. j. menej priaznivé zaobchádzanie) je dôsledkom vylúčovania a/alebo neprípustného oddelovania (oddeleného vzdelávania) skupiny osôb na základe ich charakteristiky, ktorá je chráneným dôvodom podľa antidiskriminačného zákona.

V časti A1 sa zameriame na ozrejmienie segregácie vo výchove a vzdelávaní vo vzťahu ku všetkým chráneným dôvodom uvedeným v antidiskriminačnom zákone. V časti A2 sa sústredíme predovšetkým na chránené dôvody: rasa, etnicita, farby pleti, čiže na formu segregácie, ktorá sa nazýva rasová segregácia. Osobitosť rasovej segregácie spočíva aj v tom, že v bežnom verejnom ako aj v politickom diskurze sa pod segregáciou rozumie práve, len a výhradne rasová segregácia, čo sťažuje pochopenie rozdielov medzi segregáciou z dôvodu rasy a etnicity a segregáciou z iných dôvodov. Pri rasovej segregácii dominuje faktor oddelenia, oddeleného vzdelávania, kým pri segregácii z iných dôvodov môžu dominovať iné formy vylúčovania.

¹¹ [Všeobecné odporúčanie č. 7 Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii](#). V origináli: „Differential treatment is wide and includes any distinction, exclusion, restriction, preference or omission, be it past, present or potential.“ (ECRI, 2002)

¹² Rozdiel medzi diskrimináciou podľa antidiskriminačného zákona a diskrimináciou podľa ústavy je uvedený v [Tabuľke 1](#)

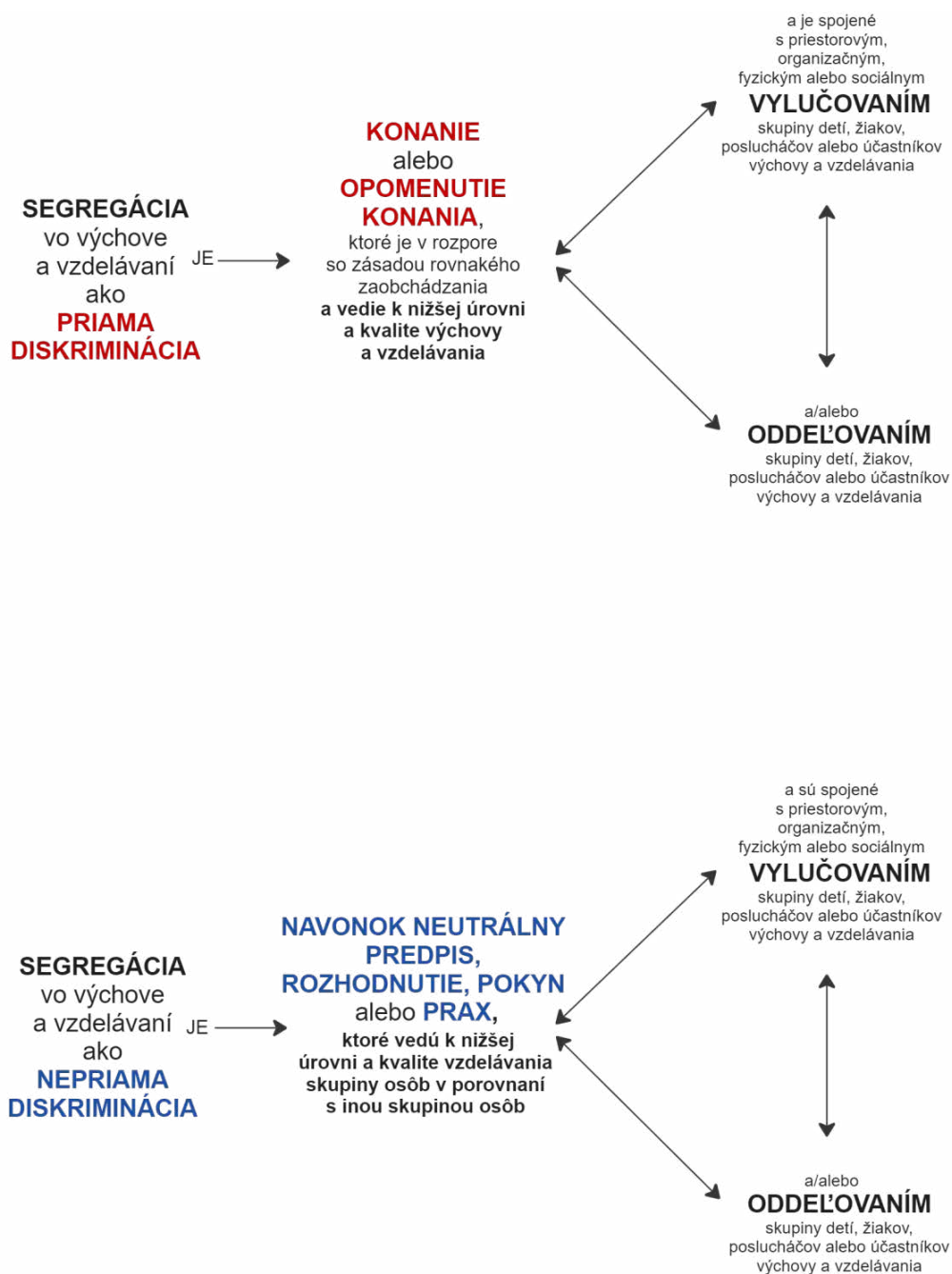
¹³ [§ 2a ods. 1 zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

¹⁴ [§ 2a ods. 2 zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

¹⁵ [§ 2a ods. 3 zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

Obrázok 1 - Znáozornenie vzájomných súvislostí pojmov v definícii segregácie.

Zdroj: vlastné spracovanie

A1.1 Segregácia a inklúzia. Segregácia a kvalita vzdelávania

Súvislosť medzi menej priaznivým zaobchádzaním (nižšou úrovňou a kvalitou poskytovaného vzdelávania), vylučovaním a oddeľovaním nie je jednosmerná a lineárna. Vylučovanie a/alebo oddeľovanie nie je len výsledkom menej priaznivého zaobchádzania, ale zároveň jeho príčinou. V určitých situáciách a za určitých okolností práve v dôsledku rôznych foriem vylučovania a oddeľovania dochádza k nižšej kvalite procesu vzdelávania a výsledkom je nižšia úroveň a stupeň dosiahnutého vzdelania niektorých skupín učiacich sa oproti iným skupinám. Vytvára sa „začarovaný kruh“ a prehĺbuje sa špirála marginalizácie – vylučovanie vedie k nižšej kvalite vzdelávania a naopak, znížená kvalita vzdelávania ešte viac umocňuje vylúčenie a izoláciu.

Pri interpretácii definície je veľmi dôležité podčiarknuť, že dodatok „*bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona*“ (t. j. zo školského zákona), sa vzťahuje len na záverečnú časť definície - *oddeľovanie, čiže oddelené vzdelávanie*“. Definícia teda pripúšťa určité výnimky, pri ktorých oddelené vzdelávanie nie je segregáciou. Konanie v dôsledku ktorého dochádza k bezdôvodnému sociálnemu, priestorovému či symbolickému vylučovaniu je však vždy diskriminačné a nemôžu sa naň vzťahovať žiadne výnimky.

Rozdiel medzi vylučovaním a oddeľovaním je teda v tom, že:

- vylučovanie (po anglicky *exclusion*) je vždy diskrimináciou a/alebo segregáciou;
- oddeľovanie je diskrimináciou a/alebo segregáciou za určitých podmienok.¹⁶

Pri interpretácii pojmov vylučovanie a oddeľovanie musíme zohľadniť dva aspekty segregácie: **segregáciu môžeme chápať a skúmať ako stav, ako statický fenomén alebo ako proces v jeho dynamike a vývoji**. V bežnom diskurze sa segregácia stotožňuje s jej statickým obrazom. Reflexiou takéhoto statického chápania je napríklad konštatovanie, že škola, v ktorej je nadmerné zastúpenie rómskych žiakov, čiže v ktorej sa koncentrujú rómski žiaci, je segregovaná. V tomto konštatovaní prevažuje pohľad „oddelenia“ (oddeleného vzdelávania), ale chýba pohľad „vylučovania“. Percentuálne zastúpenie rómskych žiakov samo o sebe ešte nemusí vždy indikovať, že škola segreguje.

Podiel na vzniku takýchto „segregovaných“ (etnicky homogénnych) škôl totiž môžu mať iné školy, ktoré rómske deti neprijímajú, čiže ich organizačne vylučujú. Podiel na vzniku danej situácie môžu mať aj orgány výkonu štátnej správy či samosprávy v školstve, alebo iní zriaďovatelia, ktorí nastavujú administratívne procesy spôsobom vedúcim k oddelenému vzdelávaniu, napríklad necitlivo určujú školské obvody, či nerobia proaktívne preventívne opatrenia a osvetu v rámci miestnej komunity. Etnická koncentrácia môže byť výsledkom demografických faktorov.

Situáciu je potrebné skúmať v kontexte širších súvislostí. Segregáciu nie je možné zredukovať na fakt koncentrácie príslušníkov určitej etnickej alebo národnostnej skupiny na danom mieste (v škole, v lokalite). Pri posudzovaní súvislosti medzi etnickou homogenitou (koncentráciou) a segregáciou musíme zohľadniť **dva kľúčové aspekty**:

1. **Vzťah medzi etnickou koncentráciou v rámci školy a etnickou skladbou územnej jednotky alebo školského obvodu.** (Školské obvody, či už v rámci obce alebo mesta, alebo spoločné školské obvody, majú byť určené v súlade s kritériami stanovenými v zákone¹⁷.) V tomto prípade by etnické zloženie žiakov škôl v rámci obvodov malo v zásade korešpondovať s etnickou skladbou danej územnej jednotky (obce), alebo s etnickou skladbou v rámci územia školského obvodu. Výnimkou sú samozrejme prípady, kedy je oddelené vzdelávanie prípustné, napríklad na základe vyučovacieho jazyka.¹⁸
2. **Súvislosť medzi segregáciou ako vylučovaním a oddeľovaním a kvalitným inkluzívnym vzdelávaním.** Tu je podstatné, či oddelené vzdelávanie skupín detí a žiakov nie je zásadnou prekážkou ich plnohodnotnej inklúzie a či nie je zásadnou prekážkou realizácie práva na kvalitné vzdelanie pre všetkých zúčastnených v procese výchovy a vzdelávania.

Inklúzia vo vzdelávaní nie je chvíľkový stav, ale dlhodobý proces smerujúci k určitému cieľu. Podstatným kritériom hodnotenia jeho úspešnosti je výsledok, ktorým je sociálna inklúzia. Plná inklúzia sa dosiahne, ak šance detí a žiakov uplatniť sa po skončení vzdelávania na trhu práce, plnohodnotne sa začleniť do spoločenského života a mať príležitosť pre všestranný osobnostný rozvoj budú skutočne porovnateľné (rovnaké) pre všetkých, bez ohľadu na to, z akého kultúrneho, sociálneho alebo rodinného prostredia pochádzajú.

Konečným cieľom desegregácie je teda dosiahnutie sociálnej inklúzie účastníkov procesu vzdelávania a vytvorenie takých podmienok pre učiacich sa patriacich k znevýhodnenej skupine, aby po skončení vzdelávania neostali v pasci sociálneho vylúčenia. Z tohto pohľadu musíme v konečnom dôsledku posudzovať aj efektívnosť

¹⁶ Detailnejšie vysvetlenie v časti [A1.2](#) tohto materiálu.

¹⁷ [§ 8 zákona č. 596/2003 Z. z.](#)

¹⁸ Pozri časť [A1.4](#) tohto materiálu.

desegregačných opatrení. **Odstránenie neprípustného oddeľovania nie je samoučelom**, ale prostriedkom a medzistupňom na ceste dosiahnutia konečného cieľa.

Niektoré formy „vylučovania“ uvedené v definícii teda vyzdvihujú statický a niektoré dynamický pohľad na segregáciu a inklúziu. Pojem „sociálne vylúčenie“ reflektuje najmä dynamický pohľad, teda či desegregačné aktivity vedú v konečnom dôsledku skutočne k sociálnej inklúzii. Pojmy „priestorové, organizačné a fyzické vylučovanie“ charakterizujú skôr aktuálne opatrenia a reflektujú segregáciu ako stav. Obidva tieto aspekty musia byť v rovnováhe.

Kvalitné inkluzívne vzdelávanie v prípade detí a žiakov prichádzajúcich z odlišného sociálneho a kultúrneho prostredia by malo obsahovať aj prvky **prijateľnosti a prispôsobivosti (adaptability)** a malo by byť prispôbené potrebám detí a žiakov vyplývajúcich z ich postavenia.¹⁹ Kultúrna prijateľnosť a adaptabilita sú súčasťou inkluzívneho prístupu v zmysle „**rešpektovania výchovno-vzdelávacích potrieb a individuálnych osobitostí**“ detí a žiakov.²⁰ Ide pritom nielen o adaptabilitu vzdelávacích obsahov (napríklad v podobe minimálneho učebného výstupu potrebného na postup do ďalšieho cyklu vzdelávania), ale aj v podobe hodnotenia výkonov učiacich sa a nastavenia ich vzdelávacej cesty ako takej. Sem patria aj efektívne opatrenia na zabránenie predčasného ukončovania školskej dochádzky, zamedzenia neodôvodneného prepádávania, ale aj zabezpečenia riadnej školskej dochádzky a disciplíny.

A1.2 Vylučovanie a oddelené vzdelávanie

Pre lepšie ozrejenie vzájomnej súvislosti a podmienenosti medzi menej priaznivým zaobchádzaním, vylučovaním a oddeľovaním pri charakterizovaní segregácie vo výchove a vzdelávaní preskúmame kľúčové ustanovenia niektorých dôležitých medzinárodných právnych noriem, predovšetkým Dohovoru UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní (ďalej „Dohovor UNESCO“).

Box č. 1 - Dohovor UNESCO: definícia diskriminácie vo vzdelávaní²¹

Článok 1

1. Na účely tohto dohovoru pojem „diskriminácia“ zahŕňa akékoľvek rozlíšenie, vylúčenie, obmedzenie alebo zvýhodnenie (v origináli: *distinction, exclusion, limitation or preference*) na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politických či iných názorov, národného či sociálneho pôvodu, ekonomickej situácie alebo narodenia, ktoré má za cieľ alebo za následok zrušenie alebo oslabenie zásady rovného zaobchádzania vo vzdelávaní, predovšetkým:

- (a) znemožnenie prístupu ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb k akémukoľvek druhu alebo stupňu vzdelania;
- (b) obmedzenie vzdelania ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb na nižšiu úroveň;
- (c) zriadenie či udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre ktorúkoľvek osobu/skupinu osôb, pokiaľ sa tak nedeje v súlade s ustanoveniami článku 2 tohto dohovoru; alebo
- (d) uvrhnutie ktorejkoľvek osoby/skupiny osôb do podmienok, ktoré nie sú zlučiteľné so zásadou ľudskej dôstojnosti.

2. Na účely tohto dohovoru pojem „vzdelávanie“ znamená všetky druhy a stupne vzdelania a zahŕňa prístup k vzdelávaniu, úroveň a kvalitu vzdelávania i podmienky, za ktorých sa poskytuje.

Dohovor, ktorého zmluvnou stranou je aj Slovenská republika, vymedzuje konania, ktoré sa považujú za diskrimináciu vo vzdelávaní. Dohovor síce nepoužíva pojem „segregácia vo vzdelávaní“, ale neprípustné konania voči „skupinám osôb“ môžeme v zmysle už použitej analógie považovať za prípady segregácie vo vzdelávaní. Medzi neprípustné konania je zahrnuté aj „zriadenie či udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre ktorúkoľvek osobu/skupinu osôb“, pokiaľ sa tak nedeje v súlade s ustanoveniami článku 2 tohto dohovoru, ku ktorému sa vrátíme neskôr. Pod ktoroukoľvek skupinou osôb sa tu rozumie skupina osôb vymedzená niektorou charakteristikou vymenovanou v úvode príslušného článku Dohovoru UNESCO – teda

¹⁹ Pozri napr. [General Comment No. 13: The Right to Education](#) (CESCR, 1999) – kritéria z tohto komentára sú rozpísané aj v [Prílohe č. 5](#). Pozri tiež viaceré rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva, napr. [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#).

²⁰ Pozri definíciu inkluzívneho vzdelávania: [§ 2 písm. a\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

²¹ [Convention against Discrimination in Education](#) (UNESCO, 1960). Neoficiálny slovenský preklad in [Právo na vzdelanie a jeho kľúčové aspekty](#) (D. Horná a K. Petőcz, 2015)

rasou, farbou pleti, pohlavím, jazykom, náboženstvom, politickými či inými názormi, národným či sociálnym pôvodom, ekonomickou situáciou alebo narodením.

Porovnaním definície segregácie zo školského zákona s príslušnými ustanoveniami Dohovoru UNESCO môžeme konštatovať, že:

- situácie definované písmenami a), b) a d) článku 1 predstavujú rôzne formy „vylučovania“;
- situácie vymedzené písmenom c) článku 1 predstavujú „nepripustné oddeľovanie“;
- niektoré situácie predstavujú kombináciu vylučovania a oddeľovania;
- pod kombináciou prípadov vymedzenými písmenami a), b) a c) si môžeme predstaviť situáciu, keď sa v niektorých islamských krajinách ženám a dievčatám znemožňuje prístup ku vzdelaniu vôbec, alebo je obmedzené len na základné vzdelanie nižšej kvality, pričom takéto obmedzovanie je spravidla spojené aj s udržiavaním oddelených vzdelávacích systémov či inštitúcií pre dievčatá;
- pod písmenom d) si môžeme predstaviť situáciu, keď sú niektoré skupiny detí, žiakov či študentov vzdelávané v zlých hygienických podmienkach, s nízkou úrovňou materiálno-technického zabezpečenia, pri nedostatku či úplnej absencii vhodných a kvalitných edukačných materiálov a nízkej úrovni, kvalifikovanosti a odbornosti pedagogického či odborného personálu. Prípadne musia čeliť neustálej priamej či latentnej stigmatizácii, znevažovaniu, či otvorenému rasizmu. Ďalej do tejto kategórie môže patriť aj situácia, keď sú deti patriace k určitej etnickej skupine síce fyzicky prítomné v triede, ale sú symbolicky vylučované tým, že sú usadené do zadných lavíc a pedagóg im nevenuje dostatočnú pozornosť, alebo ich aj podceňuje a znevažuje.
- kombináciu situácie spadajúcej pod písmeno b) aj c) môže predstavovať nadmerné zaraďovanie rómskych detí z marginalizovaných komunít do špeciálnych škôl pre deti a žiakov s mentálnym postihnutím v dôsledku ich nesprávneho diagnostikovania, pričom takéto konanie nemusí byť vyslovene cielené alebo zámerné, ale založené na nesprávnom alebo nedôslednom odbornom postupe. Napríklad, ak sa použijú pre diagnostikovanie rómskeho dieťaťa nehovoriaceho slovenským jazykom, pochádzajúcim z marginalizovaného a menej podnetného prostredia, rovnaké postupy a metódy, ako pre bežné dieťa z majority, uplatní sa síce navonok neutrálna prax, ktorá však dané rómske dieťa znevýhodňuje v porovnaní s iným dieťaťom. Je to teda prípad nepriamej diskriminácie ústiacej do segregácie.
- pod písmenom c) si môžeme predstaviť situácie, ktoré môžeme označiť za bezdôvodné oddeľovanie. Môže ísť o prípady, keď sú niektoré skupiny detí a žiakov nútené vzdelávať sa izolovane a bez kontaktu s ostatnými skupinami učiacich sa len na základe etnickej odlišnosti, v osobitne vyhradených budovách či triedach, alebo sú vzdelávané mimo hlavného vzdelávacieho prúdu bez relevantného dôvodu potvrdeného odbornou diagnostikou.

Dohovor UNESCO, aj náš školský zákon v niektorých prípadoch oddelené vzdelávanie pripúšťajú.²²

A1.3 Segregácia ako priama diskriminácia alebo nepriama diskriminácia

Všetky uvedené **situácie môžu byť výsledkom systematického, plánovaného konania** orgánov verejnej moci a verejných inštitúcií, ktoré má oporu v právnych predpisoch daného štátu a je oficiálnou súčasťou verejných politik. V tomto prípade ide o otvorenú a systematickú priamu diskrimináciu/segregáciu.

Vo svojej krajnej forme sa priama, otvorená a systematická segregácia nazýva **apartheidom**. Príkladom priamej segregácie boli aj tzv. židovské kódexy prijaté v 30. rokoch 20. storočia v nacistickom Nemecku a v iných európskych krajinách, ktoré sa dostali do sféry mocenského vplyvu Nemecka. Segregácia môže vyústiť až do genocídy, ako sa to stalo aj v prípade európskych Židov počas 2. svetovej vojny.²³

Segregácia Afroameričanov v mnohých štátoch USA v prvej polovici 20. storočia síce nemala priamu oporu vo federálnej ústave, len v zákonoch viacerých južanských štátov, bola však legalizovaná nešťastným rozhodnutím Najvyššieho súdu USA v roku 1896 v kauze Plessy v. Ferguson²⁴, ktorým Najvyšší súd legitimizoval princíp

²² Tieto prípady sú popísané v časti [A1.4](#) tohto materiálu.

²³ Definíciu genocídy prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1948 prijatím Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídy. Pozri [Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 32/1955 Zb.](#)

²⁴ [Plessy v. Ferguson: Separate But Equal Doctrine](#)

„separate but equal“ (oddelený, ale rovný).²⁵ Uvedené rozsudky sú precedентné pre vymedzenie rasovej segregácie aj pri rozhodovaní európskych súdov, preto sa k nim vrátíme v časti A2.

Segregácia môže byť aj **výsledkom nekonania alebo (aj neúmyselného) opomenutia cieleného konania** v prípadoch, keď si riešenie vyžaduje osobitný prístup zohľadňujúci špecifické postavenie určitej skupiny a práve jeho nezohľadnením a uplatnením formálne rovnakého prístupu dochádza k nepriamej diskriminácii či segregácii. Tu ide spravidla o zlyhanie administratívnej praxe a nesprávnu aplikáciu zákonov a právnych predpisov. Tá vyplýva buď z nejednoznačnosti zákonov a predpisov a ich vzájomného nesúladu, niekedy z ich účelovej dezinterpretácie alebo z nevedomosti. Príčinou je aj malá vymožitelnosť práva, či absencia účinnej kontroly a dohľadu nad dodržiavaním zákonov, právnych predpisov a usmernení.

Aj keď štát sám priamo a aktívne nekoná diskriminačne a segregačne, nezabavuje ho to povinnosti konať v prípadoch nerovnakého zaobchádzania zo strany iných subjektov, či už sú to orgány verejnej moci alebo iné právnické a fyzické osoby. Európsky súd vo svojich rozsudkoch viackrát potvrdil, že aj v prípadoch vylúčovania spojeného s oddelovaním, ktoré nie sú dôsledkom priameho a aktívneho konania štátu, či orgánov verejnej moci, je štát povinný konať v záujme toho, aby zabezpečil rovnosť šancí vo vzdelávaní, vrátane rovnosti šancí vo výsledkoch pre skupiny učiacich sa, ktoré sa ocitli v znevýhodnenej situácii. Takéto situácie Európsky súd nazýva *de facto* segregáciou a svojou podstatou naplňajú definíciu nepriamej diskriminácie a segregácie.²⁶

Diskrimináciu, teda aj segregáciu môžeme posudzovať buď v kontexte ochrany individuálnych ľudských práv alebo v kontexte smerníc Európskej únie zakotvujúcich zásadu rovnakého zaobchádzania a z nich vychádzajúceho slovenského antidiskriminačného zákona.

Ústava SR, Európsky dohovor o ľudských právach a medzinárodné ľudskoprávne dohovory prijaté na pôde OSN sú postavené na princípe **ochrany a podpory individuálnych ľudských práv**, ktorý je založený na vertikálnom vzťahu štát (orgán verejnej moci) – jednotlivec. Pokiaľ príslušné orgány, najmä súdy, posudzujú diskrimináciu v kontexte ochrany individuálnych ľudských práv, **zvažujú ochranu pred diskrimináciou ako „akcesorické“, pridružené právo**. Napríklad skúmajú, či bolo porušené právo jednotlivca na vzdelanie a zároveň môžu skúmať, či bola pritom porušená aj zásada rovnakého zaobchádzania. Skúmajú teda, či bolo právo jednotlivca porušené takým spôsobom, že bol orgánom verejnej moci znevýhodnený oproti inej osobe, ktorej identické právo v rovnakej situácii a za rovnakých podmienok porušené nebolo.

Koncept zákazu diskriminácie založený na **antidiskriminačných smerniciach** Európskeho hospodárskeho spoločenstva, neskoršej Európskej únie, primárne **vychádza z konceptu ochrany spoločného trhu a spoločného hospodárskeho priestoru**. Je preto zameraný na **ochranu rovnakého prístupu k tovarom a službám**, ktoré poskytuje nielen štát, ale akékoľvek právnické a fyzické osoby. Jeho **personálny rozsah je teda horizontálny**. Diskriminovať v tomto zmysle môžu nielen orgány štátnej a verejnej moci, ale aj fyzické a právnické osoby vo vzťahu k iným fyzickým osobám. Z hľadiska jednotlivca je namietanie rovného prístupu k právu na vzdelanie buď podľa ústavy alebo podľa antidiskriminačného zákona v zásade rovnaký. Pri namietaní porušenia rovného prístupu k právu na vzdelanie (väčších) skupín osôb v rámci celej oblasti vzdelávania (nielen vo verejnom školstve) sa väčšinou využíva postup podľa antidiskriminačného zákona.

Aj v prípade diskriminácie či segregácie zo strany právnických alebo fyzických osôb je však štát povinný konať v záujme odstránenia diskriminácie či segregácie, a to bez ohľadu na to, či segregácia spôsobená konaním neštátnych subjektov má formu priamej alebo nepriamej diskriminácie.

A1.4 Prípustné oddelené vzdelávanie

Definícia segregácie vo vzdelávaní v určitých prípadoch dovoľuje oddelené vzdelávanie. Prípady dovoleného oddeleného vzdelávania vymedzuje Dohovor UNESCO vo svojom článku 2.

²⁵ V roku 1954 Najvyšší súd USA rozsudkom v kauze [Brown vs. Board of Education of Topeka](#) pôvodné rozhodnutie zvrátil. Oba rozsudky mali zásadný dopad aj na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a na judikatúru súdov demokratických právnych štátov Európy pri rozhodovaní o prípadoch rasovej diskriminácie a segregácie. Oba prípady sú stručne popísané v [Boxe č. 5](#).

²⁶ Pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva v prípade [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#)

Box č. 2: Oddelené vzdelávanie, ktoré nie je diskriminačné a segregáčn^e podľa Čl. 2 Dohovoru UNESCO:

(a) oddelené vzdelávanie pre deti odlišného pohlavia, ak je zabezpečená rovnosť šanci a rovnaká úroveň a kvalita vzdelávania;

(b) oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka, alebo na základe náboženských dôvodov, ak je účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná a zodpovedajúca stanoveným normám;

(c) vzdelávanie v súkromných školách, ak účelom ich zriadenia nie je dosiahnuť vylúčenie akejkoľvek skupiny a ak poskytované vzdelávanie zodpovedá stanoveným normám.

V školách na Slovensku sú v súčasnosti pre chlapcov a dievčatá oddelené len hodiny telesnej výchovy.²⁷ Existujú síce niektoré učebné a študijné odbory, v ktorých prevažujú buď chlapci alebo dievčatá. V konečnom dôsledku aj tento jav môže viesť k situácii nepriamej (horizontálnej) segregácie, pretože práve profesie, v ktorých prevažujú ženy, napríklad pomocné profesie v zdravotníctve, v sociálnych službách, či učiteľské povolania, sú v priemere menej platené.

Na Slovensku existuje oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka, ktorý sa viaže na národnosť a realizuje sa v podobe národnostného školstva. Takéto oddeleného vzdelávanie je odôvodnené pozitívnym právom na vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín vo svojom materinskom jazyku, ktoré je zakotvené v medzinárodnom práve, v Ústave SR²⁸ a v školskom zákone.²⁹ Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka je teda jedným z dovolených dôvodov, ktoré definícia segregácie pripúšťa.³⁰

Ďalšou formou prípustného oddeleného vzdelávania, ktoré je v súlade s Dohovorom UNESCO, je vzdelávanie v súkromných a cirkevných školách. V tomto prípade však ani nejde o dovolený dôvod oddeleného vzdelávania na základe náboženského presvedčenia, či majetku a sociálneho postavenia, ale o pluralitu zriaďovateľských subjektov. Ani súkromné a cirkevné školy nemôžu diskriminovať na základe nijakého chráneného dôvodu menovaného v antidiskriminačnom zákone či v ústave. To znamená, že napríklad škola zriadená katolíckou cirkvou nemôže podmieniť prijatie žiaka dokladom o preukázateľnej príslušnosti ku katolíckej cirkvi. Rovnako súkromná škola nemôže podmieniť prijatie žiaka preukázaním majetkových pomerov. Rovnosť šanci pre štúdium na všetkých typoch škôl garantuje štát ich jednotným financovaním a stanovením štátneho vzdelávacieho programu.

Ako je zrejmé, **Dohovor UNESCO nepripúšťa oddelené vzdelávanie na základe rasy a etnicity**. Dôvody tohto zákazu si vysvetlíme v nasledujúcej kapitole, ktorá bude pojednávať o osobitnej forme segregácie, a to o rasovej segregácii.

Dohovor UNESCO sa nevenuje ani diskriminácii a segregácii z dôvodu zdravotného postihnutia či zdravotného znevýhodnenia. Dohovor vychádza zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv (ďalej len „Deklarácia“)³¹, ktorý explicitne zakazuje diskrimináciu na základe dôvodu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu³² alebo iného postavenia. Zdravotné postihnutie ako dôvod Deklarácia neuvádza a ani dôvody príslušnosti k národnostnej menšine či sexuálnej orientácii. Všetky tieto dôvody boli v čase prijímania Deklarácie a Dohovoru UNESCO na univerzálnej úrovni ešte príliš citlivo vnímané, aby boli zahrnuté do medzinárodného práva. Dôvody zdravotného postihnutia a sexuálnej orientácie neuvádza ani Európsky dohovor o ľudských právach (1950) a ani Ústava SR (1992), ktorá sa vo svojej Druhej hlave venovanej základným právam a slobodám opiera o Deklaráciu a Európsky dohovor.

Úplné zrovnoprávnenie osôb so zdravotným postihnutím priniesol až Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006), ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 2010. Vzdelávaniu detí a žiakov so zdravotným postihnutím alebo zdravotným znevýhodnením venuje školský zákon viacero ustanovení. Problematika vzdelávania týchto detí a žiakov, aj v kontexte diskriminácie a segregácie, presahuje rámec a ciele tejto príručky, preto sa jej dotkneme len okrajovo, a to v kontexte nadmerného zaraďovania detí zo sociálne znevýhodneného

²⁷ Všeobecná koedukácia sa v bývalom Československu zaviedla v roku 1948.

²⁸ Čl. 34 ods. 2 písm. a) Ústavy SR

²⁹ § 2, písm. ab) – ae) a § 12 ods. 3 a 5 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

³⁰ Podrobnejší výklad tejto problematiky sa nachádza v [Prílohe č. 4](#)

³¹ [Universal declaration of human rights](#) (OSN, 1948)

³² Pod rodom sa v tomto kontexte chápe rodinný/sociálny pôvod (*birth, descent*), nie „gender“.

prostredia a marginalizovaných rómskych komunit do špeciálnych škôl, najmä pre deti a žiakov s ľahkým mentálnym postihnutím. Tu uvedieme len niekoľko podstatných skutočností.

Dohovor stanovuje pre zmluvné strany povinnosť zabezpečiť pre osoby so zdravotným postihnutím a zdravotným znevýhodnením začleňujúci (*inclusive*) vzdelávací systém na všetkých úrovniach vzdelávania. V texte je použitá formulácia „(aby) osoby so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené zo všeobecného systému vzdelávania“ (= hlavného prúdu vzdelávania) a nie formulácia „osoby so zdravotným postihnutím majú právo na začlenenie do zariadení hlavného prúdu vzdelávania“. Dohovor teda nestanovuje pre zmluvné strany okamžitý záväzok tu a teraz zabezpečiť začlenenie do bežných škôl všetkých detí so zdravotným postihnutím a znevýhodnením. Zmluvné strany, teda aj Slovenská republika však majú pozitívny záväzok vyvinúť jednoznačné a nepretržité úsilie k takémuto cieľu smerovať.

A2 RASOVÁ DISKRIMINÁCIA A RASOVÁ SEGREGÁCIA

V ďalšej časti príručky sa budeme venovať **rasovej segregácii**, čo v podmienkach Slovenskej republiky znamená predovšetkým problematiku segregácie Rómov a konkrétne z pohľadu cieľov predkladanej príručky segregáciu Rómov vo výchove a vzdelávaní.

Definícia rasovej diskriminácie je zakotvená v Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ďalej len „Dohovor ICERD“ - *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*). Dohovor ICERD definuje rasovú diskrimináciu a zakazuje rasovú segregáciu, aj keď ju explicitne nedefinuje. Dohovor je jediným medzinárodným právnym dokumentom, ktorý segregáciu, aj to len rasovú, explicitne menuje a explicitne zakazuje.

Box č. 3: Definícia rasovej diskriminácie podľa ICERD³³

Čl. 1. Výraz „rasová diskriminácia“ v tomto dohovore znamená akékoľvek rozlišovanie, vylúčovanie, obmedzovanie alebo zvýhodňovanie (v origináli: *distinction, exclusion, restriction or preference*) založené na rase, farbe pleti, rodovom alebo na národnostnom alebo etnickom pôvode, ktorého cieľom alebo následkom je znemožnenie alebo obmedzenie uznania, používania alebo uskutočňovania ľudských práv a základných slobôd na základe rovnosti v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej alebo v ktorejkoľvek inej oblasti verejného života.

Čl. 3. Zmluvné štáty zvlášť odsudzujú rasovú segregáciu a apartheid a zaväzujú sa na územiach spadajúcich pod ich právomoc predchádzať, zakázať a odstrániť všetky praktiky tohto druhu.

Používanie termínu „rasa“ (*race*) v Dohovore ICERD má dôvod praktický – zastrešuje päť podkategórií: rasu, farbu pleti, etnický pôvod, národnostný pôvod a rod. V žiadnom prípade sa termín „rasa“ v medzinárodnom práve nepoužíva s ideologickým podtónom v zmysle teórií o nadradenosti alebo podradenosti rás.³⁴ Vysvetlenie rozdielov medzi uvedenými podkategóriami je užitočné preto, že sa aj na Slovensku pri vymedzení segregácie Rómov a Rómok často zamieňajú.

Box č. 4: Dôvod „rasa“ a súvisiace dôvody ako dôvody diskriminácie a segregácie podľa ICERD

Rasa ako pomocný strešný termín sa používa na označenie veľkých skupín obyvateľov Zeme, ktorí sa odlišujú niektorými objektívnymi vonkajšími odlišovacími znakmi, najmä farbou pleti, prípadne tvarom lebky či očí, prípadne spôsobom reči a vyjadrovania. Tieto veľké skupiny ľudí sa vytvorili počas mnohých tisícročí v rámci jedného biologického druhu *homo sapiens sapiens*. Spravidla sa rozlišujú tri veľké základné „rasy“: europoidná (biela), mongoloidná (žltá-hnedá), africká (čierna). V modernej histórii sa tieto tri základné „rasy“ vplyvom migrácie a interkultúrnych kontaktov samozrejme miešali a medzi „rasami“ v tomto ponímaní neexistujú ostré hranice.

Farba pleti je kategória, ktorá sa v mnohých prípadoch a krajinách používa ako synonymum kategórie „rasa“. Avšak vzhľadom na miešanie troch základných „rás“ farba pleti môže byť veľmi variabilná a farieb pleti môže byť v zásade

³³ In [Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb.](#) (MZ SR, 1974)

³⁴ Európska smernica o rasovej rovnosti vo svojom preambulárnom odstavci (6) tiež deklaruje, že „Európska únia odmieta teórie, ktoré sa pokúšajú určiť existenciu rozdielnych ľudských rás; používanie termínu „rasový pôvod“ v tejto smernici neznamená prijatie takýchto teórií.“ - [Smernica Rady 2000/43/ES](#) z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.

nekončné množstvo. Pokiaľ hovoríme o Rómoch na Slovensku (v strednej Európe) v kontexte rasy, myslíme pod tým aj odlišnú farbu ich pleti.

Rod (v origináli descent, respektíve vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv birth) znamená „rodinný pôvod“, čiže okolnosti, do ktorých sa človek narodí. Ide teda o sociálnu kategóriu (spoločenský stav, trieda alebo sociálna skupina) a nie o rod v zmysle „gender“. Kategória „rod“ je teda pomerne blízka kategórii „sociálny pôvod“. V kontexte univerzálnych ľudskoprávných dohovorov „rod“ znamená odkaz na skutočnosť, že v niektorých krajinách (napríklad v Indii) doslova záleží na tom, do akej rodiny, do akej sociálnej vrstvy, spoločenskej kasty sa človek narodí. Už tento samotný fakt môže byť dôvodom diskriminácie či segregácie v podstate od narodenia a môže predurčovať celú životnú dráhu človeka.

Výbor pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD) vo svojom Všeobecnom odporúčaní č. 29³⁵ z roku 2002 vymedzuje diskrimináciu z dôvodu „rodu“ (birth, descent) ako „diskrimináciu proti členom určitých spoločenských na základe takých foriem sociálnej stratifikácie ako napríklad kasty alebo iné analogické systémy zdedeného spoločenského postavenia, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú rovné užívanie ľudských práv alebo ho priam negujú“.

V slovenskom kontexte respektíve v kontexte diskriminácie/segregácie Rómov je otázka rodu v zmysle rodinného/sociálneho pôvodu tiež veľmi relevantná. Dokonca je relevantná nielen vo vzťahu majorita – rómska minorita, ale aj z pohľadu vnútorných pomerov a vzťahov medzi jednotlivými skupinami Rómov.

Národnostný pôvod, či národnosť (v origináli national origin) znamená príslušnosť k národu či národnostnej menšine. Národnosť v kontexte Slovenska a strednej Európy znamená predovšetkým príslušnosť ku komunitě, ktorú spájajú spoločný jazyk, spoločné kultúrne zvyky a tradície, spoločné historické vedomie, spoločne obývané územie, prípadne aj prevažujúce náboženstvo a viera. Národnosť však nie je (výhradne) objektívny vonkajší odlišovací znak akým je „rasa“ v zmysle farby pleti či iných biologických odlišovacích znakov. Národ, tak ako ho chápeme dnes, je v zásade sociálny konštrukt, tak ako sú sociálne konštrukty (vytvárajúce sa stáročia) aj jazyk, ľudová kultúra a tradície, vysoká kultúra či historické vedomie. Národnosť nemá takmer nič spoločné s genetickým fondom človeka. Geneticky sú takmer všetci Európania v zásade neodlišiteľní. V zmysle medzinárodných dokumentov ako aj Ústavy SR národnosť je vecou slobodnej (osobnej) voľby. Podľa čl. 12 ods. 3 Ústavy SR: „Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárôňovaniu.“

Etnicita, etnický pôvod a národnosť nie sú totožné pojmy. Etnicita je kategória, ktorá je bližšia ku kategórii „rasa“ (v zmysle farby pleti) a ku kategórii „rod“ (v zmysle rodinného/sociálneho pôvodu). Pojem „rómske etnikum“ je v zásade totožný s pojmom „rómska rasa“, ak pod tým rozumieme obyvateľov s charakteristickými vonkajšími odlišovacími znakmi, prípadne sociálno-kultúrnymi charakteristikami spojenými s ich sociálnym, rodinným pôvodom (rodom).

Rómsku národnostnú menšinu tvoria obyvatelia, ktorí sa slobodne rozhodli prihlásiť k tejto národnosti (rovnako ako v prípade iných národnostných menšín). Rómske etnikum tvoria obyvatelia, ktorí disponujú určitými objektívnymi hore uvedenými vonkajšími odlišovacími znakmi, ktoré im môžu byť alebo sú prisudzované inými ľuďmi či orgánmi verejnej moci, bez ohľadu na to, či sa sami z národnostného hľadiska za Rómov otvorene považujú. Skutočnosť, že po roku 1990 vláda oficiálne uznala existenciu rómskej národnostnej menšiny (na rozdiel od obdobia pred rokom 1989, keď boli Rómovia považovaní za „etnickú skupinu“) neznamena, že každá osoba patriaca k rómskemu etniku automaticky nadobudla rómsku národnosť alebo že sa tým automaticky vytvorila rómska národnostná menšina ako uvedomelo organizované občianske a politické spoločenstvo.

K národnosti sa podľa ústavy viažu určité národnostné práva (právo používanie jazyka vo verejnom styku, právo na vzdelanie v menšinovom jazyku, právo na rozvoj svojbýtnej kultúry ap.). K etniku sa viažu okrem základných občianskych a politických práv najmä sociálne a hospodárske práva.

Ak hovoríme o diskriminácii Rómov a Rómkov, čo je aj predmetom konania Európskej komisie voči Slovenskej republike, musíme jednoznačne ozrejmiť, o akej skupine obyvateľov hovoríme. **V kontexte rasovej segregácie máme na mysli Rómov ako etnickú (rasovú skupinu).** V právnych predpisoch v pôsobnosti ministerstva školstva sú definované skupiny „detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami“ („ŠVVP“) respektíve „detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia“ („SZP“). Časť žiakov s rómskym etnickým pôvodom patrí do niektorej z vyššie uvedených kategórií, avšak etnických Rómov v systéme explicitne identifikovať nevieme.³⁶

³⁵ [Všeobecné odporúčanie č. 29](#) Výboru pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD, 2002)

³⁶ Výchove a vzdelávaniu týchto detí a žiakov je venovaný [§ 107 zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#). Pre potreby výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo SZP NIVAM pripravil a zverejnil detailný rozpis [„osobitostí vzdelávania žiakov zo SZP“](#).

Odhadovaný počet osôb patriacich k rómskemu etniku podľa Atlasu rómskych komunít³⁷ a podľa analytickej správy vypracovanej na základe zisťovania EU SILC_MRK 2020, ktorú realizoval Úrad splnomocnenca Vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v spolupráci s Agentúrou pre základné práva EÚ (ďalej „FRA“)³⁸ dosahuje počet obyvateľov rómskeho etnika cca 450 tisíc osôb. Ide tu o skupinu osôb definovanú na základe prisúdenej „rómskej etnicity“.

V politických a strategických dokumentoch, napríklad v Stratégii inklúzie a participácii Rómov do roku 2030³⁹ sa používa aj pojem „marginalizované rómske komunity“ („MRK“), pod čím sa rozumie tá časť rómskeho etnika, ktorá žije vo vylúčených komunitách. Tento pojem však nie je nikde legislatívne definovaný a školský zákon sa teda o neho nevie oprieť. Je dôležité podotknúť, že rómske etnikum tvoria rôznorodí jednotlivci pochádzajúci z rozdielnych socio-ekonomických vrstiev a nie každé dieťa rómskej etnicity patrí do jednej zo spomínaných kategórií. Kategórie MRK a SZP sa výrazne prelínajú, veľká časť detí zo SZP žije v MRK⁴⁰, ale tieto kategórie nie sú identické.

Slovenská republika od roku 1990 uznáva Rómov aj ako národnostnú menšinu.⁴¹ Rómovia ako „národnostná menšina“ môžu využívať národnostné práva, napríklad právo na vzdelávanie vo svojom jazyku (pokiaľ je ich jazyk rómsky, čo nemusí byť vždy tak) respektíve právo na vyučovanie svojho jazyka a takisto môžu využívať právo na rozvoj svojej kultúrnej identity.⁴² Zriadenie rómskych národnostných škôl je v princípe možné, ak sa postupuje podľa záväzkov, ktoré Slovenská republika prijala ratifikáciou Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov (ďalej len „Charta“) a sa zároveň dodržia vyššie uvedené ustanovenia Dohovoru UNESCO a Dohovoru ICERD, t. j. „*ak je účasť na takomto vzdelávaní voľiteľná a zodpovedajúca stanoveným normám*“, čo sú princípy a ciele vzdelávania stanovené v právnych predpisoch v pôsobnosti ministerstva školstva, vrátane dodržania zásady rovnakého zaobchádzania.⁴³

Prípady identifikovanej diskriminácie a segregácie vo vzťahu k Rómom majú teda spravidla príčinu v dôvode rasy a etnicity, čiže okolím prisudzovaných charakteristík, bez ohľadu na to, či sa príslušní obyvatelia sami za Rómov deklarujú, alebo nie. To však nemôže byť dôvod neposkytnutia im účinnej ochrany pred diskrimináciou zo strany štátu. Zákon stanovuje, že „*pri posudzovaní, či ide o diskrimináciu alebo nie, sa neberie do úvahy, či dôvody, ktoré k nej viedli, vychádzali zo skutočnosti alebo z mylnej domnienky*“, a zároveň, „*za diskrimináciu z dôvodu rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu sa považuje aj diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu*“.⁴⁴

A2.1 Neprípustné oddelené vzdelávanie na základe dôvodu etnicity a rasy

Pri rozhodovaní o prípadoch namietanej rasovej diskriminácie či rasovej segregácie súdy uplatňujú kritérium tzv. osobitne prísneho posudzovania, po anglicky *strict scrutiny*. Za **obzvlášť citlivé charakteristiky**, ktoré je potrebné pri rozhodovaní podrobiť osobitne prísnemu posudzovaniu európske⁴⁵ i slovenské súdy považujú rasu, farbu pleti, etnicitu a s ňou zviazaný rodinný a sociálny pôvod.

Posudzovanie na základe *strict scrutiny* má pôvod v USA a je spojené so spoločenským a politickým úsilím odstrániť dlhotrvajúcu segregáciu Američanov čiernej pleti. Uplatňovanie uvedeného princípu súvisí so známym

³⁷ Atlas rómskych komunít (ÚSVRK, 2019)

³⁸ [Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2020](#) (Markovič F., Plachá L., 2020)

³⁹ [Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030](#) (ÚSVRK, 2021)

⁴⁰ [Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením](#) (MF SR, 2020), str. 63. Podľa uvedenej správy tvorili na základe dostupných dát v roku 2018 58 % žiakov zo SZP detí z MRK a naopak, 55 % detí z MRK bolo zaradených do kategórie SZP.

⁴¹ Podľa sčítania obyvateľov v roku 2021 sa k rómskej národnosti prihlásilo cca 67 tisíc obyvateľov a rómsku národnosť ako druhú možnosť si zvolilo ďalších cca 89 tisíc obyvateľov, čo je spolu cca 166 tisíc osôb. Odhadovaný počet osôb patriacich k rómskemu etniku podľa [Atlasu rómskych komunít](#) bol v roku 2019 cca 440 tisíc.

⁴² [Ústava Slovenskej republiky, Článok 34](#)

⁴³ Bližšie vysvetlenie problematiky národnostného školstva, aj vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine pozri v [Prílohe č. 4. § 3 ods. 3 zákon č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#) a [§ 2a ods. 11 písm. b\)](#)

⁴⁵ Napr. [D.H. a ďalší proti Českej republike z roku 2007](#), [Horváth a Kiss proti Maďarsku z roku 2009](#), [Oršuš a ďalší proti Chorvátsku z roku 2010](#), [Lavida a ďalší proti Grécku z roku 2013](#), či [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#).

prípacom *Brown vs. Board of Education of Topeka* (Brownová vs. školská rada v Topeke) z roku 1954, ktorým Najvyšší súd USA zvrátil rozhodnutie toho istého súdu z roku 1896 v prípade *Plessy v. Ferguson*.

Box č. 5: Pravidlo „oddelený ale rovný“ vs. pravidlo „prísnej kontroly“ (strict scrutiny)

Meritom veci v prípade *Plessy v. Ferguson* bolo to, že v štáte Louisiana mali železničné súpravy vyhradené osobitné vozne pre europoidnú (bielu) rasu a obyvateľov s inou farbou pleti, čiže tieto dve skupiny cestujúcich museli byť počas cestovania od seba striktné oddelené. *Plessy*, ktorý bol mimochodom Afroameričan len z jednej osminy, si sadol do vozňa pre bielych. Bol zatknutý a sankcionovaný. Následne podal žalobu, ktorá sa dostala až na Najvyšší súd USA.

Najvyšší súd vo svojom rozsudku dôvodil, že vyčleňovanie osobitných vozňov pre bielych a farebných nie je v rozpore s ústavou za predpokladu, že v oboch typoch vozňov sú poskytnuté porovnateľné základné služby. Súd argumentoval, že v tomto prípade je uplatnená zásada „oddelený, ale rovný“ (*separate but equal*). Ústavný princíp rovnosti sa podľa súdu vzťahuje len na občianske a politické práva (napr. právo voliť), nie však na práva sociálne.⁴⁶

Na vzdelávanie ľudí odlišnej farby pleti bol tento rozsudok Najvyššieho súdu USA aplikovaný tak, že pokiaľ je pre všetkých k dispozícii dostatok škôl, v ktorých môžu dosiahnuť rovnaký stupeň vzdelania, oddelené vzdelávanie nie je protiprávne. Ďalej už vec nepatrí do kompetencie súdov, ale je prejavom demokratickej vôle väčšiny obyvateľstva. Segregované školy (najmä v južných štátoch) boli potom aj vďaka tomuto rozsudku pravidlom dlhé nasledujúce desaťročia.

V prípade **Brown vs. Board of Education** v roku 1954 (čiže po takmer 60 rokoch) Najvyšší súd svoj názor zásadným spôsobom zmenil. Súd deklaroval, že v oblasti verejného školstva doktrína „oddelený, ale rovný“ nemá miesto, pretože obsahuje predpoklad tzv. inherentnej nerovnosti (*inherently unequal* = voľný preklad: vo svojej podstate nerovný) dvoch kategórií ľudí. Doktrína „oddelený, ale rovný“ je založená na hlboko zakorenených predsudkoch a stereotypoch a hlboko zakorenenej štruktúrálnej nerovnosti⁴⁷ dotknutej skupiny obyvateľstva. Uvedené faktory sú v konečnom dôsledku prekážkou jej plnohodnotného začlenenia do spoločnosti aj za predpokladu, že vonkajšie formálne znaky poskytovanej služby vyzerajú rovnako.

Precedensy uplatnenia kritéria „strict scrutiny“ pri posudzovaní namietanej diskriminácie či segregácie existujú aj v rozhodovaní slovenských súdov. Krajský súd v Prešove⁴⁸ napríklad v roku 2012 konštatoval, že „pokiaľ je reálnym kritériom pre konanie príslušnosť k určitému etniku, alebo národnosti, je toto považované za podozrivé kritérium. Pri posudzovaní, či došlo k diskriminácii sa potom vykonáva vysokokvalifikované preskúmvanie ospravedlniteľnosti rozdielného zaobchádzania, tzv. *strict scrutiny*, toto aplikuje aj Európsky súd pre ľudské práva. (...) Tam, kde je rozdielne zaobchádzanie založené na rase, farbe, alebo etnickom pôvode, potreba objektívneho a rozumného zdôvodnenia musí byť vykladaná tak striktné, ako sa len dá.“

Prečo je stanovisko „oddelený, ale rovný“ v prípade oddeleného vzdelávania na základe etnicity a rasy nesprávne, aj keď takéto vzdelávanie nie je výsledkom aktívneho konania súčasných aktérov, ale dôsledkov predchádzajúcich procesov? Po prvé, ako sme uviedli už vyššie, **Dohovor UNESCO o odstránení diskriminácie vo vzdelávaní nedovoľuje oddelené vzdelávanie na základe etnicity**. Oddelené vzdelávanie je dovoľené na základe vyučovacieho jazyka, pričom odlišný vyučovací jazyk sa viaže podľa medzinárodného práva aj podľa Ústavy SR na príslušnosť k národnostnej menšine, nie k etnickej príslušnosti.

Argument, že rodičia rómskych detí s oddeleným vzdelávaním svojich detí súhlasia, alebo že si to želajú z rôznych dôvodov rodičia nerómskych detí, síce nie je zanedbateľný, ale z hľadiska posudzovania nepriamej segregácie málo relevantný, ako na to poukázal vo viacerých rozsudkoch aj Európsky súd pre ľudské práva. Argument, že s oddeleným vzdelávaním rómskych detí súhlasia ich rodičia nemá oporu ani v ustanovení Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktoré zakotvuje „*právo rodičov na výchovu a vzdelávanie svojich detí v súlade so svojím náboženským čo filozofickým presvedčením*“.⁴⁹ Možnosť oddeleného vzdelávania na základe etnicity z uvedeného práva nevyplýva.

Dôvody uvádzané rodičmi samozrejme nemožno ignorovať, či už sa týkajú dostupnosti školy z bydliska zo strany rómskych rodičov, alebo sa týkajú kvality vyučovania či požiadaviek na hygienu zo strany nerómskych rodičov.

⁴⁶ K prípadu pozri napr.: [Plessy v. Ferguson: Separate But Equal Doctrine](#)

⁴⁷ Nerovnosti v moci, či vo vplyve medzi aktérmi nejakej skupiny (LISTER, Ruth. *Poverty*, 2004: str. 177-178)

⁴⁸ [Rozsudok Krajského súdu v Prešove](#) z 30.10.2012. sp. zn. 20Co/126/2012

⁴⁹ [Európsky dohovor o ľudských právach](#). Dodatkový protokol. Článok 2. **Čl. 14 ods. 3 Charty základných práv Európskej únie** uvedené právo formuluje v rozšírenejšej podobe ako „právo rodičov zabezpečiť vzdelanie a výchovu svojich detí v zhode s ich náboženským, filozofickým a pedagogickým presvedčením.“

Sú to relevantné dôvody a je potrebné sa nimi seriózne zaoberať. Právo na kvalitné vzdelávanie rovnako prináleží deťom z minority aj deťom z majority, rovnako sa to vzťahuje aj na právo na dôstojnosť a ľudské a neponižujúce zaobchádzanie. Zriaďovateľ a škola a nadriadené orgány teda musia vytvoriť také podmienky, aby k uvedeným právam mali rovnaký prístup všetci a aby sa v škole všetci cítili dobre.

Štát ukladá každému dieťaťu povinnosť školskej dochádzky, za ktorú je na jednej strane zodpovedný zákonný zástupca dieťaťa. Zodpovednosť má však aj štát. Dieťa má právo na vzdelanie, má právo na kvalitné vzdelanie, pričom právo na (kvalitné) vzdelanie ako univerzálne právo prináleží všetkým deťom. Kvalitné inkluzívne vzdelanie je v najlepšom záujme dieťaťa, lebo prostredníctvom neho sa plnohodnotne začlení do spoločnosti, nájde si zodpovedajúcu prácu a dosiahne plnohodnotný osobnostný rozvoj. Zodpovednosť za vytvorenie podmienok na realizáciu tohto práva má štát respektíve subjekty vystupujúce v jeho mene.

Aj pri najlepšom úsilí všetkých aktérov je veľmi ťažké dosiahnuť kvalitné a inkluzívne vzdelanie pre deti učiace sa v podmienkach sociálneho znevýhodnenia, v podmienkach koncentrovanej viacgeneračnej chudoby, v málo podnetnom prostredí, bez sociálnych kontaktov s majoritou. S tou majoritou, v prostredí ktorej by sa potom minoritné dieťa po absolvovaní školy malo uplatniť. Zároveň je veľmi ťažké vychovávať deti z majority (príp. deti nerómskeho pôvodu) k tolerancii, empatii a interkultúrnemu porozumeniu bez reálneho priameho kontaktu a interakcií s deťmi z minority. Všetky tieto faktory vedú v konečnom dôsledku k zosilňovaniu predsudkov a stereotypov a k prehlbovaniu špirály marginalizácie rómskych komunít. To má ďalekosiahle dôsledky nielen na sociálnu kohéziu spoločnosti, ale aj na ekonomickú výkonnosť spoločnosti, pretože na trhu práce chýbajú desiatky tisíc potenciálnych schopných pracovných síl.⁵⁰

Podľa zisťovania Úradu splnomocnenca pre rómske komunity⁵¹ zo žiakov pochádzajúcich z MRK vo veku 16 až 24 rokov, ktorí neopakovali ročník, pokračovalo v ďalšom vzdelávaní na strednej škole 39 %; z tých, ktorí opakovali ročník raz, to bolo 31%. Pri tých, ktorí opakovali viac ako jeden ročník, pokračovalo na strednú školu iba 12%. Opakovanie ročníka teda výrazne obmedzuje šance na dosiahnutie vyššej úrovne vzdelania. Podiel dospelých ľudí z MRK, ktorí ukončili školskú dochádzku predčasne je podľa uvedeného zisťovania až 83%.

Vzdelávanie v prostredí koncentrovanej generačnej chudoby a v etnicky/rasovo homogénnom prostredí so všeobecne nízkou úrovňou ukončeného vzdelania nevyhnutne vedie k prehlbovaniu segregácie a sociálneho vylúčenia. Dokazujú to všetky dostupné údaje o predčasnom ukončení školskej dochádzky osôb pochádzajúcich z uvedeného prostredia, o vysokom počte osôb, ktoré neštudujú, sú nezamestnané a nezúčastňujú sa ani odborného výcviku (tzv. „NEET“). Sociálno-ekonomické a etnické zloženie tried a škôl patrí medzi najdôležitejšie premenné vysvetľujúce systematicky nízko dosahované vzdelávacie výsledky a výstupy.⁵² Výsledky testovania 15-ročných žiakov PISA 2022 ukazujú, že na Slovensku je vplyv socioekonomického zázemia na výkon žiakov a ich šance plnohodnotne sa uplatniť v živote stále výraznejší ako v priemere krajín OECD.⁵³ Z hľadiska záujmov štátu, ale aj miestnych a regionálnych orgánov štátnej správy a školskej samosprávy takáto situácia nemôže byť prijateľná a potrebuje udržateľné riešenie.

A2.2 Podporné opatrenia, osobitné opatrenia a vyrovnávacie opatrenia

Dohovor UNESCO považuje za diskrimináciu a segregáciu aj „zvýhodnenie“ na základe niektorého z dôvodov v ňom uvedeného. Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie zároveň deklaruje, že za zvýhodnenie z dôvodu rasy alebo etnicity sa nepovažujú osobitné opatrenia urobené výhradne na zabezpečenie primeraného rozvoja niektorých rasových alebo etnických skupín alebo jednotlivcov, ktorí potrebujú takú ochranu, ktorá môže byť nevyhnutná na to, aby im zabezpečila rovnaké používanie alebo výkon ľudských práv a základných slobôd, pokiaľ pravda tieto opatrenia nevedú k zachovaniu rozdielných práv pre rôzne rasové skupiny a pokiaľ nezostanú v platnosti po dosiahnutí cieľov, pre ktoré boli prijaté“.⁵⁴

⁵⁰ Pre podrobnejšie popísané dôsledky segregácie a naopak, priaznivé dopady eliminácie segregácie pozri [Prílohu č. 3](#)

⁵¹ Markovič F., Plachá L., 2023, [ref. 38](#)

⁵² Pozri tiež: MF SR, 2020, [ref. 40](#), str. 65 a ďalšie.

⁵³ [Správa o realizácii medzinárodnej štúdie PISA 2022 a prvé výsledky za SR](#) (NIVAM, 2023)

⁵⁴ [Čl. 2 ods. 2 Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie](#)

Na uvedený článok Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie nadväzuje článok 5 Európskej smernice o rasovej rovnosti, ktorá definuje tzv. „pozitívnu akciu“, čiže „osobitné opatrenia na predchádzanie nevýhodám súvisiacim s rasou alebo etnickým pôvodom a pre ich vyrovnanie“.⁵⁵ Princíp „pozitívnej akcie“ je do slovenského antidiskriminačného zákona transponovaný v podobe ustanovenia o „dočasných vyrovnávacích opatreniach“:

„Diskriminácia nie je prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení orgánmi verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. Dočasnými vyrovnávacími opatreniami sú najmä opatrenia:

- a) zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú nadmerne postihnutí príslušníci znevýhodnených skupín,*
- b) spočívajúce v podporovaní záujmu príslušníkov znevýhodnených skupín o zamestnanie, vzdelávanie, kultúru, zdravotnú starostlivosť a služby,*
- c) smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu, vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, a to najmä prostredníctvom cieľených prípravných programov pre príslušníkov znevýhodnených skupín alebo prostredníctvom šírenia informácií o týchto programoch alebo o možnostiach uchádzať sa o pracovné miesta alebo miesta v systéme vzdelávania.“⁵⁶*

Dočasné vyrovnávacie opatrenia uvedené v odseku vyššie môžu byť prijaté, ak existuje preukázateľná nerovnosť, ak cieľom opatrení je zníženie alebo odstránenie tejto nerovnosti, a ak sú opatrenia primerané a nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného cieľa.

Koncept osobitne prísneho posudzovania na základe tzv. citlivých charakteristík⁵⁷, má teda dve stránky: na jednej strane poskytuje určitým skupinám znevýhodnených osôb zvýšenú ochranu pred diskrimináciou a segregáciou a na druhej strane poskytuje aj možnosť prijímať osobitné podporné opatrenia na vyrovnávanie ich šancí v rôznych oblastiach spoločenského života, napríklad v zamestnaní a vo vzdelávaní. Skupiny osôb patriace k rasovým a etnickým menšinám patria podľa medzinárodného práva do kategórie osôb, ktorým prináleží uvedená zvýšená ochrana.

V konkrétnom prípade rómskych detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré neprešli riadnou predškolskou výchovou alebo sa im v ranom detstve nedostala dostatočná starostlivosť sa môže ich zaostávanie zásadným spôsobom pozdvihnúť len poskytovaním dodatočných osobitných opatrení. Takéto opatrenia už v školskom zákone boli zahrnuté napríklad vo forme finančného príspevku na vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP), vrátane povinnosti z uvedeného príspevku zamestnať pedagogického asistenta, ak počet žiakov zo SZP dosiahne najmenej 50.

Princíp vyrovnávania šancí pre deti zo SZP (a iné deti so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami) bol v školskom zákone posilnený zavedením tzv. **podporných opatrení**, ktoré rozširujú už doteraz existujúce opatrenia. Podporné opatrenia⁵⁸ je potrebné v prípade rómskych žiakov zo SZP/MRK realizovať v súlade s ustanoveniami § 107 školského zákona, ktorý definuje princípy výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo SZP. Podporné opatrenia zároveň môžu pomôcť ku kultivácii interetnických a medziľudských vzťahov v rámci školy, ale aj v rámci celej komunity.

⁵⁵ [Smernica Rady 2000/43/ES](#)

⁵⁶ [§ 8a ods. 1 zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#)

⁵⁷ Princíp Strict scrutiny je popísaný v časti [A2.1](#)

⁵⁸ [§ 145a](#) a [§145b zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#), ďalej [§ 4e zákon č. 597/2003](#)

Box č. 6 **Podporné opatrenia**, ktoré môžu byť využiteľné pre lepšie začlenenie rómskych žiakov pochádzajúcich z MRK do školského prostredia⁵⁹:

- *úprava cieľov, metód, foriem a prístupov vo výchove a vzdelávaní (napríklad: vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu pre žiaka v záujme doučovania v niektorých predmetoch; dočasné vytvorenie tzv. špecializovaných tried pre menšie skupiny zaostávajúcich žiakov; zníženie počtu žiakov v triede; zamestnanie pedagogických asistentov a v prípade potreby osobných asistentov);*
- *úprava obsahu výchovy a vzdelávania a hodnotenia výsledkov dosiahnutých deťmi alebo žiakmi (vychádzať z tzv. minimálneho učebného výkonu, ktorý je potrebný pre splnenie podmienok pre postup do ďalšieho ročníka či do ďalšieho cyklu vzdelávania; praktickejšia orientácia učiva; učenie zážitkovou metódou; alternatívne formy vzdelávania – animácia atď.);*
- *dôraz na rozvoj pohybovej schopnosti, zmyslového vnímania, komunikačnej schopnosti, kognitívnej schopnosti, sociálno-komunikačných zručností, emocionality a sebaobsluhy;*
- *činnosť na podporu dosahovania školskej spôsobilosti, vrátane poskytovania podpory ranej starostlivosti a včasnej intervencie, zaraďovanie detí do inštitucionalizovaného predprimárneho vzdelávania;*
- *zabezpečenie poskytovania kurzu vyučovacieho jazyka školy alebo inej podpory pri osvojovaní si vyučovacieho jazyka školy – táto podpora môže byť poskytnutá po vyučovaní, alebo aj v rámci vyučovania; poskytovanie programov učenia sa základov rómskeho jazyka pre pedagogických a odborných zamestnancov škôl v oblastiach so silným zastúpením rómskeho obyvateľstva;*
- *zabezpečenie doučovania alebo cieleného učenia na dosiahnutie najvyššieho individuálneho kognitívneho potenciálu dieťaťa alebo žiaka – doučovanie žiakov zo SZP vo vybraných predmetoch, alebo podpora v tých predmetoch a zručnostiach, v ktorých prejavujú zvýšené schopnosti alebo nadanie, napríklad aj prostredníctvom podpory ich zapojenia do záujmovej umeleckej, technickej alebo športovej činnosti, vrátane zapojenia mimovládnych organizácií, ktoré sa problematike venujú;*
- *skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP (napríklad: zabezpečenie stravovania, zabezpečenie hygieny, pokiaľ v domácich podmienkach ju nie je možné garantovať; zabezpečiť včasnú a dôslednú riešenie problémov sociálne znevýhodnených žiakov, ktoré by mohli spôsobiť predčasné opustenie školskej dochádzky (ďalej „PUŠD“), zaviesť systém vnútorného včasného varovania pre identifikáciu rizika PUŠD; úprimne sa zaujímať o ich problémy a viesť s nimi organizované diskusie, aj spolu s ostatnými žiakmi, podporovať prevenciu zameranú na podporu fyzického zdravia, duševného zdravia a prevenciu výskytu rizikového správania; realizovať programy práce s rodičmi, vrátane návštev rodín, v prípade potreby spoločne so zamestnancami orgánov sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; vytváranie priateľského a podnetného prostredia (well-beingu), aj organizovaním cielených programov interkultúrneho vzdelávania a spoznávania, výchovy k empatii a tolerancii);*
- *poskytovanie špecializovaného kariérového poradenstva s cieľom motivovať žiakov (a ich rodičov) k pokračovaniu vzdelávania žiaka na niektorom type strednej školy, v súlade so schopnosťami a identifikovaným nadaním žiaka.*

Najkomplexnejšie riešenia si vyžadujú situácie spojené s tzv. rezidenčnou segregáciou vytvorenou v dôsledku silnej priestorovej koncentrácie rómskeho etnika. Riešenie rezidenčnej segregácie, teda oddeleného vzdelávania v etnicky homogénnom prostredí, nemôže byť okamžité, bez súčasného zvažovania ostatných kontextov. Nestačí deti len redistribuovať, porozdeľovať, mechanicky pospájať a zmiešať a očakávať, že sa problémy spôsobené dlho pretrvávajúcimi štrukturálnymi nerovnosťami, marginalizáciou, koncentrovanou chudobou a absenciou tzv. civilizačných návykov okamžite vyriešia. Postupná eliminácia neodôvodneného oddeľovania je síce dôležitá súčasť desegregácie, ale nie postačujúca podmienka skutočnej pedagogickej, ľudskej a sociálnej inklúzie.

Aj v tomto prípade však môžu aktéri urobiť pre dobro detí mnoho, ak začnú okamžite konať. Poskytnúť deťom vzdelávanie čo najvyššej kvality, prispôbené sociálnym a kultúrnym potrebám a osobitostiam detí, s dôrazom na praktickú využiteľnosť získaných zručností a vedomostí; efektívne uplatniť možnosti dané zavedením systému podporných opatrení na posilnenie školskej integrácie a inklúzie⁶⁰; posilňovať ich sebaúctu a sebaúctu rodičov; pôsobiť v rodinách v ranom veku dieťaťa v spolupráci terénnymi pracovníkmi, mimovládnyimi organizáciami,

⁵⁹ § 145a, 145b a § 107 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

⁶⁰ § 145a a 145b zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon); [Katalóg podporných opatrení](#) (MŠVVaŠ SR, 2023)

dobrovoľníkmi a orgánmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; rozvíjať interkultúrne kontakty spoločnými spoločenskými, kultúrnymi a športovými aktivitami s ostatnými školami v obci či v okolí; zapájať deti do organizovanej záujmovej umeleckej a športovej činnosti spoločne s deťmi z majority; pracovať postupne na začleňovaní vylúčenej komunity či časti obce a mesta do komunitného života; rozvíjať dopravnú a ostatnú infraštruktúru spájajúcu rôzne časti obce či mesta; celkovo rozvíjať spoločenstvo obce a snažiť sa o inklúziu nielen detí, ale aj ich rodičov a dospelých obyvateľov komunity, napríklad rozširovaním pracovných príležitostí či ich ďalším vzdelávaním.

Ďalšie opatrenia priamo súvisiace s výchovou a vzdelávaním, ktoré môžu vhodne doplniť už uvedené podporné opatrenia, môžu zahŕňať zvyšovanie informovanosti o rómskych kultúrach, jazyku a histórii vrátane pamiatky rómskeho holokaustu⁶¹; podporu procesov zmierenia v spoločnosti, okrem iného akciami zabezpečujúcimi príslušnú odbornú prípravu pre pedagogických zamestnancov, a vypracovaním vhodných učebných osnov, keďže táto informovanosť je nevyhnutná na odstraňovanie predsudkov a protirómskeho zmýšľania ako významných príčin diskriminácie; opatrenia na podporu pozitívnych príbehov o Rómoch, vzorových príkladoch Rómov a lepšie pochopenie výziev, ktorým Rómovia čelia, a to aj podporou stretnutí medzi komunitami a medzikultúrnym vzdelávaním.⁶²

A2.3 Postojové, hodnotové a interkultúrne vzdelávanie

Prvým predpokladom akéhokolvek riešenia je však zásadný posun v oblasti postojového a hodnotového vzdelávania, kultivácie verejného diskurzu a medziludských vzťahov. Práve to je obsahom jedného z kľúčových ustanovení Dohovoru, ktorým sa zmluvné strany zavazujú, že podniknú bezodkladné a účinné opatrenia, najmä v oblasti vyučovania, výchovy, kultúry a informácií na **boj proti predsudkom, ktoré vedú k rasovej diskriminácii, a pre podporu porozumenia, znášanlivosti a priateľstva medzi národmi a rasovými alebo etnickými skupinami**.

Hodnotiaca správa Európskej komisie o národných strategických rámcoch členských štátov pre Rómov⁶³ z januára 2023 konštatuje, že opatrenia na plnenie jedného z kľúčových cieľov strategického rámca EÚ pre Rómov⁶⁴, ktorým je **predchádzanie protirómskemu zmýšľaniu a diskriminácii a ich eliminácia** sa v mnohých členských štátoch systematicky a prierezovo neuplatňujú.

Komisia konštatuje, že rozpočtové prostriedky určené na tento cieľ, či už v rámci národných stratégií participácie a rovnosti Rómov alebo tých, ktoré sa vzťahujú na príslušné hlavné programy verejných politík, buď chýbajú, alebo majú skôr všeobecný a neurčitý charakter.⁶⁵

A3 KONANIE VO VECIACH NÁPRAVY DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE

Konanie vo veciach nápravy diskriminácie a segregácie môže byť rozdielne podľa toho, či ide o namietanie diskriminácie/segregácie ako pridruženého práva pri porušení niektorého zo základných ľudských práv zakotvených v ústave, alebo ide o namietanie porušenia zásady rovnakého zaobchádzania na základe antidiskriminačného zákona.⁶⁶ V prvom prípade rozhodujú všeobecné súdy, pričom najvyšším vnútroštátnym odvolacím orgánom je v tomto prípade Ústavný súd SR, na ktorý môže dotknutá osoba (v zastúpení advokáta) podať ústavnú sťažnosť, po vyčerpaní ostatných prostriedkov ochrany.⁶⁷ Ak vyčerpá aj túto možnosť, môže sa obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. Rozsudky štrasburského súdu v obdobných prípadoch

⁶¹ [Národná rada SR dňa 22.9.2022 schválila](#) pracovnú definíciu *protirómskeho rasizmu* vypracovanú Medzinárodnou alianciou pre pripomínanie holokaustu (IHRA) a prijatú jej členskými štátmi (vrátane Slovenskej republiky) dňa 8. októbra 2020 na zasadnutí vedúcich delegácií IHRA.

⁶² [Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov](#) (2021/C 93/01).

⁶³ [Hodnotiaca správa Európskej komisie o národných strategických rámcoch členských štátov pre Rómov](#) (EK, 2023)

⁶⁴ [Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov](#) (EÚ, 2021).

⁶⁵ [Prvý akčný plán Stratégie participácie a inklúzie Rómov pre roky 2022 – 2024](#) nestanovil na zabezpečenie uvedených cieľov výrazné navýšenie prostriedkov oproti už existujúcim rozpočtovým prostriedkom príslušných inštitúcií, napríklad Slovenského národného strediska pre ľudské práva či Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

⁶⁶ Pozri tiež časť [A1.2](#) tohto materiálu.

⁶⁷ [Čl. 127 ods. 1 Ústavy SR](#)

môžu tvoriť východisko pre rozhodovanie vnútroštátnych súdov. Orgánom, ktorý má právomoc preskúmať porušenie individuálnych ľudských práv, je aj verejný ochranca práv (ombudsman).

Okrem súdneho konania môže osoba dotknutá na svojich právach využiť aj tzv. kvázisúdne medzinárodné mechanizmy. Prostredníctvom právneho zástupcu sa môže obrátiť na Výbor OSN pre ľudské práva (*Human Rights Committee*) alebo na Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*). Rozhodnutia týchto orgánov síce nemajú priamy právny účinok, ale sú silným politickým odporúčaním pre zmluvné strany príslušných dohôd, teda Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach alebo Medzinárodného dohovoru na zabránenie rasovej diskriminácie.

Vo vecných oblastiach spadajúcich pod antidiskriminačný zákon je kompetentné konať Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej „Stredisko“), ktoré je oprávnené zastupovať účastníka v konaní vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania. Verejný ochranca práv v prípadoch horizontálnej diskriminácie podľa antidiskriminačného zákona nie je kompetentný konať.⁶⁸

V rámci jednotlivých rezortov pôsobiach v konkrétnych vecných oblastiach antidiskriminačného zákona môžu na prvom stupni konať osobitné, zákonom ustanovené orgány, napríklad Národný inšpektorát práce v oblasti pracovnoprávných vzťahov, Štátna školská inšpekcia v oblasti vzdelávania, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti a zdravotného poistenia, či Slovenská obchodná inšpekcia pri kontrole trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa. Zároveň platí, že k tomu, aby tieto orgány mohli efektívne konať, musia byť ich kompetencie dostatočne jasne vymedzené v príslušných rezortných/vykonávacích zákonoch. Podľa § 3 ods. 2 antidiskriminačného zákona „Zásada rovnakého zaobchádzania (...) sa uplatňuje len v spojení s právami osôb ustanovenými osobitnými zákonmi.“⁶⁹

V rezorte školstva kontroluje dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania, vrátane zákazu segregácie **Štátna školská inšpekcia** (ďalej „ŠŠI“). ŠŠI „kontroluje súlad školského vzdelávacieho programu so štátnym vzdelávacím programom, s cieľmi a princípmi výchovy a vzdelávania“, medzi ktoré patrí aj zákaz všetkých foriem diskriminácie, vrátane segregácie. Za závažné nedostatky zistené v škole sa považuje aj „neuskutočňovanie výchovy a vzdelávania v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania“.⁷⁰

Pokiaľ sa podanie vo veci diskriminácie podľa ADZ nevyrieši inou formou, napríklad dohodou, mediáciou, alebo intervenciou jedného z vyššie spomenutých osobitných orgánov v správnom konaní a končí súdnou žalobou, na konanie sa vzťahuje Civilný sporový poriadok⁷¹. Pokiaľ by diskriminačným konaním mohli byť dotknuté práva alebo právom chránené záujmy väčšieho alebo neurčitého počtu osôb alebo by mohol byť inak vážne ohrozený verejný záujem, patrí právo domáhať sa ochrany práva na rovnaké zaobchádzanie aj právnickej osobe podľa vyššie citovaného § 10 ods. 1 antidiskriminačného zákona (teda Stredisku alebo špecializovanej mimovládnej organizácii).

Najvyšším odvolacím orgánom v prípadoch konania vo veciach diskriminácie/segregácie podľa ADZ je Najvyšší súd SR. Pri rozhodovaní o kauzách týkajúcich sa porušenia zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona a smerníc Európskej únie o dodržiavaní zásady rovnakého zaobchádzania sa vnútroštátne súdy môžu odvolávať na rozhodovanie Súdného dvora Európskej únie.

Kompetencie a zodpovednosti konať v prípadoch porušenia zásady rovnakého zaobchádzania a v prípadoch porušení individuálnych ľudských práv sú zhrnuté v nasledujúcej tabuľke.

⁶⁸ [§ 10 ods. 1 písm. a\) zákona č. 365/2004 Z. z. \(antidiskriminačný zákon\)](#); [Zákon č. 308/1993 Z. z.](#) o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva

⁶⁹ Napríklad [Zákon č. 311/2001 Z. z.](#) - Zákonník práce v znení neskorších predpisov, [Zákon č. 312/2001 Z. z.](#) o štátnej službe, [Zákon č. 552/2003 Z. z.](#) o výkone práce vo verejnom záujme, [Zákon č. 195/1998 Z. z.](#) o sociálnej pomoci, [Zákon č. 576/2004 Z. z.](#) o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. V našom prípade, teda v prípade dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania vo výchove a vzdelávaní, ide najmä o [Zákon č. 245/2008 Z. z.](#), [Zákon č. 596/2003 Z. z.](#) o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a [Zákon č. 138/2019 Z. z.](#) o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch.

⁷⁰ [§ 13 ods. 13 a 15 zákona č. 596/2003 Z. z.](#) o štátnej správe v školstve a školskej samospráve

⁷¹ [§ 307 až 315 zákona č. 160/2015 Z. z. \(Civilný sporový poriadok\)](#)

Tabuľka 1 – Konanie vo veciach nápravy diskriminácie

	ÚSTAVA SR, Medzinárodné dohovory OSN, Európsky dohovor o LP	Antidiskriminačný zákon Školský zákon
Princíp	Vertikálny	Horizontálny
Povinný subjekt	Štát (orgány verejnej moci)	Štát (orgány verejnej moci) a akákoľvek fyzická a právnická osoba
Oprávnený subjekt	Jednotlivec – fyzická osoba	fyzická alebo právnická osoba, a aj skupina osôb
Garant ochrany práv	Súdy až po Ústavný súd SR a Európsky súd pre ľudské práva; kvázisúdne mechanizmy OSN	Súdy až po Najvyšší súd SR; Súdny dvor Európskej únie
Namietat' porušenie práv môže	Verejný ochranca práv, advokáti	SNSLP, NIP, ŠŠI, ÚPDZP, SOI, MVO činné v oblasti ľudských práv a nediskriminácie ⁷²
Vecný rozsah	Konkrétne individuálne ľudské práva	oblasť pracovnoprávných vzťahov a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb a vzdelávania

Zdroj: Vlastné spracovanie

Záver

Predchádzanie a odstraňovanie segregácie Rómov a Rómok vo výchove a vzdelávaní je jedným z kľúčových predpokladov plnohodnotného začleňovania (inklúzie) členov rómskej komunity, najmä jej marginalizovanej časti do trhu práce a do spoločnosti a tým k celkovému zvýšeniu sociálnej, ekonomickej i kultúrnej kohézie štátu. V tejto oblasti sa ako zásadné ukazujú byť nasledovné opatrenia a kroky:

- Zásadné posilnenie programov ranej starostlivosti v prostredí MRK a viacgeneračnej chudoby, vrátane práce s rodinami v záujme zvýšenia šancí zaraďovania rómskych detí do systému predprimárneho vzdelávania a ich neskoršieho začleňovania do bežných škôl.
- Zásadný posun v oblasti interkultúrneho vzdelávania.
- Zásadný posun pri riešení neodôvodneného zaraďovania časti rómskych detí do špeciálnych škôl a špeciálnych tried, vrátane správneho a nediskriminačného uplatňovania predškolskej diagnostiky a následnej rediagnostiky a preraďovania detí s diagnózou ľahkého mentálneho postihnutia do hlavného prúdu vzdelávania.
- Zásadný posun pri odstraňovaní prípadov (úmyselnej) segregácie vo výchove a vzdelávaní detí a žiakov v zmiešanom prostredí, ktoré vykazujú znaky priamej diskriminácie, napríklad v podobe neodôvodneného vytvárania oddelených tried, pavilónov, hygienických zariadení, oddeleného stravovania, symbolického vylúčovania a stigmatizácie v rámci triedy či školy.
- Vypracovanie a implementácia dobre premyslených, vyrokovaných a odkomunikovaných desegregačných a inkluzívnych plánov.
- V prípadoch súvisiacich s rezidenčnou segregáciou alebo de facto segregáciou vykazujúcich znaky nepriamej diskriminácie, ktorých riešenie si vyžaduje sústredenú pozornosť a koordináciu postupu viacerých subjektov, vypracovať a postupne naplňovať desegregačné a inkluzívne plány v prepojení s realizáciou komplexných

⁷² Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Národný inšpektorát práce, Štátna školská inšpekcia, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, Slovenská obchodná inšpekcia, mimovládne organizácie programov a plánov inkluzívneho sociálneho a hospodárskeho rozvoja na miestnej, mikroregionálnej a regionálnej úrovni.

ČASŤ B: PRAKTICKÁ ČASŤ

B1 ÚVODNÉ FAKTY

Vo výkladovej časti tejto príručky sme sa snažili ozrejmiť fenomén segregácie vo výchove a vzdelávaní v širšom kontexte antidiskriminačného zákona a medzinárodných ľudskoprávných dohovorov a smerníc Európskej únie.

V nasledujúcej, praktickej časti sa sústreďujeme výhradne na problematiku predchádzania a odstraňovania segregácie vo výchove a vzdelávaní vo vzťahu k rómskej komunite. Dôvodom tohto prístupu je to, že najväčšie problémy segregácie vo výchove a vzdelávaní sa týkajú rómskej komunity a práve v tejto oblasti čelí Slovenská republika žalobe Európskej komisie pred Súdny dvorom Európskej únie.

Všetky nižšie spomenuté opatrenia sa venujú tej časti rómskej (etnickej) komunity, ktorú vládny dokument *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030*⁷³ (ďalej „Stratégia“) označuje ako marginalizované rómske komunity.

Podľa analytickej správy vypracovanej na základe zisťovania EU SILC_MRK 2020, ktorú realizoval Úrad splnomocnenca Vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej „ÚSVRK“) v spolupráci s Agentúrou pre základné práva EÚ (FRA)⁷⁴ z celkového odhadovaného počtu cca 450 000 etnických Rómov a Rómok žije na Slovensku cca 290 000 v marginalizovaných komunitách.⁷⁵ Uvedené číslo je orientačné pre celkový počet obyvateľov patriacich k rómskemu etniku podľa kvalifikovaných odhadov Atlasu rómskych komunit 2019⁷⁶. Pri sčítaní obyvateľov v roku 2021 sa zisťoval počet osôb hlásiacich sa k rómskej národnosti ako prvej voľbe, alebo ako druhej voľbe. Množina osôb patriacich k rómskemu etniku a osôb deklarujúcich rómsku národnosť nie je totožná.⁷⁷

Stratégia **definuje marginalizované rómske komunity ako** osídlenia považované okolím za „rómske“, v ktorých sa kumulujú rôzne štrukturálne znevýhodnenia, v nasledujúcom členení:

Tabuľka 2 – Marginalizované rómske komunity podľa
Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030

Označenie	Charakteristika	Počet obyvateľov
MRKa)	Segregované osídlenia mimo obcí a miest ⁷⁸	cca 80 000
MRKb)	Osídlenia lokalizované na okraji a vo vnútri obcí alebo miest	cca 185 000
MRKc)	Rómske obyvateľstvo nežijúce v osídleniach, ale čeliace znevýhodňujúcim sociálno-ekonomickým podmienkam, vrátane obyvateľstva väčšinou rómskych obcí	cca 25 000
Spolu MRK	MRKa) + MRKb) + MRKc)	cca 290 000

Zdroj: ÚSVRK. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030*

⁷³ [Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030](#) (ÚSVRK, 2021)

⁷⁴ [Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020](#) (Markovič F., Plachá L., 2020)

⁷⁵ Ako sme vysvetlili vo výkladovej časti, z pohľadu diskriminácie a segregácie Rómov a Rómiek je irelevantné, v akom počte či do akej miery sa samotní etnickí Rómovia a Rómky deklarujú za príslušníkov rómskej národnosti. Podstatná z tohto pohľadu je pripísaná etnická príslušnosť, na základe ktorej dochádza k segregácii a sociálno-ekonomické postavenie.

⁷⁶ [Atlas rómskych komunit 2019](#) (ÚSVRK, 2019)

⁷⁷ Rozdiel medzi kategóriami „etnikum“ a „národnosť“ je vysvetlený v [Boxe č. 4](#)

⁷⁸ Pod pojmom „mimo obcí a miest“ myslíme situácie, kedy majú deti a žiaci zníženú dostupnosť do školy podľa [§ 29 ods. 19 písm. a\) zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

Tabuľka 3 – Počet príslušníkov rómskeho etnika a rómskej národnosti
podľa sčítania obyvateľov z roku 2021

Spolu rómske etnikum	MRK + integrovaní Rómovia	cca 450 000
Osoby deklarujúce rómsku národnosť pri sčítaní obyvateľov 2021	1. národnosť	cca 67 000
	2. národnosť	cca 89 000
	Spolu rómska národnosť	cca 156 000

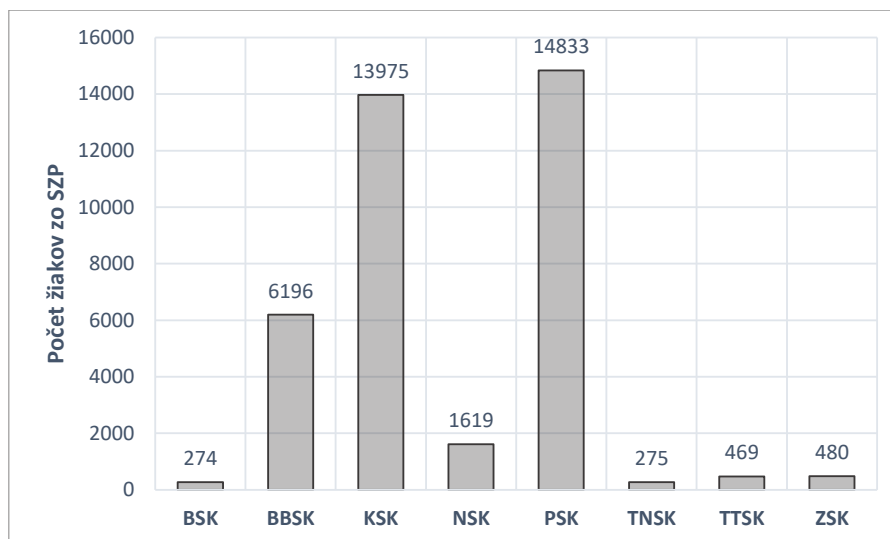
Zdroj: ŠÚ SR. Národná analytická správa, 2023⁷⁹

Až 88 % všetkých obyvateľov MRK žije v troch krajoch: Prešovskom kraji (39 %), Košickom kraji (36 %) a Banskobystrickom kraji (13 %). Približne 4 % z obyvateľov MRK žije v Nitrianskom kraji a 3 % v Trnavskom kraji. V ostatných troch krajoch žijú menej ako 2 % z celkového počtu marginalizovaných Rómov a Rómok.

Zistenia ÚSVRK korelujú so štatistickými údajmi ministerstva školstva o počte žiakov zo SZP, na podporu výchovy a vzdelávania, ktorých školy môžu dostávať príspevok. (V roku 2022 bol uvedený príspevok 150 eur na žiaka). Z týchto údajov vyplýva, že vysoký podiel žiakov v SZP a MRK sa prekrýva. (Je to cca 50%, avšak z dát nie je jasné, či sú to tí istí žiaci.)⁸⁰

kategórie MRK a SZP sa značne prekrývajú.

Graf č. 1 – Počet žiakov zo SZP podľa krajov v roku 2022

Legenda: BSK – Bratislavský samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, ZSK – Žilinský samosprávny kraj

Box č. 7 - Základné fakty charakteristické pre výchovu a vzdelávanie detí a žiakov z MRK

Citovaná správa (EU SILC_MRK 2020)⁸¹ poukazuje na niektoré základné fakty charakteristické pre výchovu a vzdelávanie detí a žiakov z MRK, ktoré je nevyhnutné zohľadniť pri správnom nastavovaní inkluzívnych a desegregačných postupov a plánov. Realizácia zberu dát prebiehala počas jesene 2020:

- Len približne tretina (32 %) detí z MRK vo veku 3 až 6 rokov navštevovala v roku 2020 materskú školu. V celkovej populácii to bolo až 87 % detí. Celodennú výchovu a vzdelávanie (viac ako 5 hodín) každý deň v týždni využívalo 59 % detí z MRK navštevujúcich materskú školu, v porovnaní so 73 % detí v celkovej populácii. Deti z MRK nieleže menej navštevujú materskú školu, ako deti z celkovej populácie, ale zároveň v nich trávajú aj menej času. Dôsledkom toho je,

⁷⁹ Národná analytická správa. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 (ŠÚ SR, 2023), str. 125

⁸⁰ MF SR, 2020, ref. 40, str. 63.

⁸¹ Markovič F., Plachá L., 2023, ref. 38

že takéto deti pri zápise do 1. ročníka základnej školy zaostávajú za vývojom detí z majority, čo sťažuje ich začleňovanie do hlavného prúdu vzdelávania.

- V špeciálnom prúde vzdelávania bolo 17 % detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov. V porovnaní s celkovou populáciou je tento podiel zhruba 3-krát vyšší.
- Takmer dve tretiny (63 %) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v špeciálnom prúde vzdelávania má v triede iba rómskych spolužiakov; školy s výhradne rómskymi žiakmi však v rámci špeciálneho prúdu vzdelávania navštevuje 32 % žiakov z MRK. To môže poukazovať na ciele vytváranie etnicky homogénnych rómskych tried v rámci špeciálneho prúdu vzdelávania.
- Vytváranie výlučne rómskych tried sa vyskytuje aj v hlavnom prúde vzdelávania (najmä na základných školách). Takmer polovica (47%) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v hlavnom prúde vzdelávania má v triede iba rómskych spolužiakov, zatiaľ čo školu s výlučne rómskymi žiakmi navštevuje 32 % detí a žiakov.
- V základnej alebo špeciálnej základnej škole opakovalo ročník 28 % žiakov z MRK vo veku 7 až 16 rokov, pričom 11 % žiakov opakovalo ročník viac než raz.
- V prípade žiakov z MRK je prelomovým bodom v ich ďalšom vzdelávaní prechod zo základnej školy na strednú školu. Zo žiakov pochádzajúcich z MRK vo veku 16 až 24 rokov, ktorí neopakovali ročník, pokračovali v ďalšom vzdelávaní na strednej škole 39 %; z tých, ktorí opakovali ročník raz, to bolo 31 %. Pri tých, ktorí opakovali viac ako jeden ročník, pokračovali na strednú školu iba 12 %. Opakovanie ročníka teda výrazne obmedzuje šance na dosiahnutie vyššej úrovne vzdelania.
- Výrazné rozdiely medzi celkovou populáciou a populáciou z MRK existujú aj v úrovni najvyššieho dosiahnutého stupňa vzdelania. Zatiaľ čo podiel dospelých ľudí z MRK, ktorí ukončili školskú dochádzku predčasne je 83%, v rámci celkovej populácie je to 10 %.
- Dve tretiny (67 %) ľudí z MRK vo veku 16 až 24 rokov sa nevzdelávajú ani nie sú zamestnaní (tzv. „NEET“), kým v celkovej populácii je to 12 %. Pri absolventoch špeciálnych škôl/špeciálnych tried/odborov bez výučného listu z MRK je tento podiel 80 %.

B2 TYPOLOGIA SITUÁCIÍ S RIZIKOM SEGREGÁCIE VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ

Keďže na Slovensku existuje viacero rôznych typologických situácií rómsko-majoritného spolužitia vyplývajúcich zo špecifík sídelnej štruktúry, demografického vývoja, historicko-politických faktorov, miestnych a regionálnych jazykových a kultúrnych špecifík, sociálno-ekonomického prostredia, plurality zriaďovateľov, pre každú z týchto situácií je potrebné načrtnúť čiastočne osobitné cesty riešenia (plány inklúzie/desegregácie), podopreté uvedením príkladov dobrej praxe zo Slovenska alebo zo zahraničia. Neexistuje jeden uniformný návod na riešenie všetkých situácií.

Načrtnutie týchto modelov a riešení je jedným z cieľov tohto materiálu. Pri stanovení typológie budeme vychádzať z troch východísk:

Prvé východisko poskytuje konanie Európskej komisie (EK) voči Slovenskej republike, v ktorej sú identifikované tri základné oblasti, v ktorých dochádza k segregácii, alebo riziku segregácie rómskych detí vo výchove a vzdelávaní⁸²:

EK1. Neúmerne veľký podiel rómskych detí zaradených do špeciálnych škôl a tried, najmä detí a žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia (LMP), ktorého dôsledkom je segregácia vo výchove a vzdelávaní a v konečnom dôsledku sociálne vylúčenie z dôvodu nemožnosti sa plnohodnotne začleniť na trhu práce a do spoločnosti.

EK2. Rôzne formy marginalizácie rómskych detí a žiakov v hlavnom prúde vzdelávania. Tu ide napríklad o výhradne rómske (oddelené) triedy v rámci bežných škôl; oddelené časti budov alebo areálov; oddelené vchody,

⁸² [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa, (EK, 19.4.2023b)

hygienické zariadenia, šatne, čas a miesto stravovania; symbolické vylučovanie v rámci triedy (zadné lavice, nižšia úroveň pozornosti venovaná rómskym deťom).

EK3. Školská segregácia spojená s rezidenčnou segregáciou. Vytváranie etnicky homogénnych rómskych škôl alebo elokovaných pracovísk škôl v lokalitách, kde vzhľadom na demografické trendy tvoria rómske deti značný podiel z celkového počtu detí v daných vekových kohortách.

Druhé východisko poskytuje kategorizácia priestorovej koncentrácie marginalizovaných rómskych komunit použitá pri metodike horeuvedeného zberu dát pre zisťovanie EU SILC_MRK 2020.⁸³ Význam kombinácie oboch týchto metodík (EK aj EU SILC_MRK) je v tom, že riešenie niektorých segregačných situácií je možné aj „mäkkými“ prostriedkami (facilitáciou, mediáciou, podpornými opatreniami a materiálno-technickým zabezpečením v rámci bežných výdavkov) realizovanými v rámci školy alebo škôl v pôsobnosti jedného zriaďovateľa. Riešenie iných segregačných situácií však iba s využitím „mäkkých“ nástrojov väčšinou možné nie je. Sú potrebné aj investičné intervencie (napríklad výstavba nových budov a zariadení, zabezpečenie autobusovej dopravy) v úzkej spolupráci viacerých aktérov – škôl, zriaďovateľov, orgánov verejnej správy pri predefinovaní plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja lokality či širšieho regiónu.

Z pohľadu uvedeného vyzerá previazanosť metodiky Európskej komisie a metodiky použitej v zisťovaní EU SILC_MRK 2020 takto:

- Riziko segregácie v zmiešanom prostredí (EK2) je relevantné predovšetkým pri kategórii MRKb) (rómske osídlenia vo vnútri obcí a miest alebo na ich okraji, ale ešte v dostupnej vzdialenosti od centra) a pri niektorých obciach kategórie MRKc) (obce s prevahou rómskeho obyvateľstva, ale nie nad 80%).
- Riziko segregácie spojené s rezidenčnou segregáciou (EK3) je relevantné predovšetkým pri kategórii MRKa) (rómske osídlenia mimo obcí a miest) a pri niektorých obciach kategórie MRKc) (obce, ktoré sú z hľadiska detskej populácie takmer výhradne rómske)

Tretím východiskom pri stanovení typológie sú faktory spojené s demografiou, jazykom a národnosťou marginalizovaných Rómov alebo nerómskych obyvateľov danej lokality alebo jej širšieho okolia.

Box č. 8 – Zistenia spojené s demografiou, jazykom a národnosťou MRK

Aj v tejto súvislosti je užitočné poukázať na niektoré súbory dát zistených v rámci citovaného materiálu EU SILC_2020.

- *Podiel domácností, v ktorých žijú deti je v MRK v porovnaní s celkovou populáciou vyšší (70 % vs. 37%). Vyšší je aj priemerný počet osôb na domácnosť (4,3 vs. 2,9). Priemerný vek osôb je nižší (27,6 vs. 41,1 rokov). Rozdiely sa zvyšujú s rastúcou mierou priestorového vylúčenia.*
- *Podiel detí vo veku 0 až 15 rokov v rámci MRK je až 33%, kým v rámci nerómskej populácie je to len 17%. Tento demografický trend zásadným spôsobom ovplyvňuje aj možné modely a spôsoby riešenia inklúzie Rómov a Rómkov a ich desegregácie vo výchove a vzdelávaní.*
- *Rómskym jazykom doma komunikuje 68% obyvateľov MRK vo veku 16 rokov a viac, slovenčinu používa 19% a maďarčinu 12% obyvateľov MRK. Mimo domova Rómovia a Rómky najviac využívajú slovenčinu (72%), rómčinu používa mimo domova najčastejšie 14% a maďarčinu 13% obyvateľov MRK nad 16 rokov.*
- *V dvoch tretinách (66 %) domácností MRK s deťmi vo veku 0 až 6 rokov je hlavným komunikačným jazykom rómčina. Veľká časť detí z MRK tak prichádza do materskej školy alebo do základnej školy bez znalosti ovládania vyučovacieho jazyka školy.*
- *Zvyšná tretina rómskych domácností s deťmi vo veku 0 až 6 rokov používa slovenčinu (18%) alebo maďarčinu (10%). Keďže však jazyk detí/žiakov veľmi chudobných rodičov s nízkym vzdelaním je spravidla rozvinutý slabšie ako jazyk detí/žiakov z materiálne priaznivejších podmienok, aj v prípade detí z MRK, ktoré doma používajú slovenčinu alebo maďarčinu, prebieha komunikácia v obmedzenom jazykovom kóde. Aj v tomto prípade je preto školská spôsobilosť detí z MRK nižšia ako v prípade nerómskych detí prichádzajúcich zo sociálne priaznivejšieho prostredia, bez ohľadu na to, že z formálneho hľadiska je ich jazyk zhodný s vyučovacím jazykom školy.*

⁸³ Markovič F., Plachá L., 2023, [ref. 38](#)

B2.1 Stanovenie typológie segregračných situácií vo výchove a vzdelávaní v SR

Na základe uvedených troch východísk definujeme nasledovnú typológiu situácií s rizikom segregračie v školskom prostredí pre špecifické podmienky Slovenskej republiky

Tabuľka 4 – Typológia segregračných situácií

Hlavná oblasť	Typ	Podtyp	Špecifikum
EK1. Neúmerne veľký podiel rómskych detí zaradených do špeciálnych škôl a tried	1a) Špeciálne školy;		Vyučovaci jazyk školy je odlišný ako doma používaný jazyk dieťaťa.
	1b) Špeciálne triedy v ZŠ.		
EK2. Školská segregračia v zmiešanom prostredí	2a) Koncentrácia MRK lokalizovaná na okraji a vo vnútri obcí alebo miest – <u>MRKb</u> .	2aa)	Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity.
		2ab)	V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregračii (oddelená výučba/ dvojzmenná výučba/symbolické vylúčenie).
		2ac)	Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný.
EK3. Školská segregračia spojená s rezidenčnou segregračiou	3a) Obce s väčšinou rómskeho obyvateľstva – <u>MRKc</u> .	3aa)	Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov.
		3ab)	Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregračie.
		3ac)	Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoriacich spoločný školský obvod.

Zdroj: vlastné spracovanie

V nasledujúcej časti ku každej rizikovej situácii identifikujeme príčiny a problémy špecifické pre danú oblasť, ich charakteristiku, dôsledky, návrhy riešení a nástroje s definíciou následnej zodpovednosti za ne.

Na úvod je však dôležité vymedziť problémy a príčiny, ktoré sa týkajú vzdelávania celistvo a vplývajú na celý systém a na všetky vyššie spomenuté oblasti. Zaradujeme medzi ne:

- Postoje štátu a politických elit
- Postoje zriaďovateľov a riaditeľov škôl
- Postoje PZaOZ na školách
- Postoje rodičov (MRK aj majority)
- Vzdelávanie v dostupnej vzdialenosti
- Generačná chudoba
- Chýbajúci/nedostatočný systém ranej starostlivosti pre SZP

B2.2 Návrhy riešení situácií s rizikom segregácie vo výchove a vzdelávaní

B2.2.1 Problémy, príčiny a návrhy riešení platné všeobecne pre všetky situácie

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni štátu a politických elít

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Málo systematicky rozvinuté vzdelávanie k demokracii a ľudským právam a interkultúrne vzdelávanie.	Podpora hodnotového vzdelávania - vzdelávania k demokracii a ľudským právam a interkultúrneho vzdelávania eliminujúceho predsudky a stereotypy, ktoré vedú k rasovej diskriminácii.	Dôsledné vysporiadanie sa s nenávisťnými prejavmi s rasovým alebo etnickým podtónom na verejnosti, budovanie leadershipu kompetentných v tejto oblasti, vrátane sfunkčnenia a zefektívnenia kontrolných mechanizmov.	Všetky subjekty na úrovni verejnej správy a občianskej spoločnosti
		Podpora interkultúrneho dialógu využitím existujúcich poradných orgánov a mechanizmov.	Všetky subjekty na úrovni verejnej správy a občianskej spoločnosti
		Zahrnutie príslušných obsahov a postojov do iniciačnej prípravy PZaOZ a do programov ich ďalšieho vzdelávania.	MŠVVaŠ, vysoké školy, PRO MŠVVaŠ SR
		Vytvorenie regionálnych kurikul, ktoré reflektujú národnostné a etnické skupiny daného regiónu (história, kultúra) na všetkých stupňoch a úrovniach systému vzdelávania v dostatočnom objeme a zodpovedajúcej kvalite, vrátane vyučovania dejín a kultúry národnostných menšín a etnických skupín.	MŠVVaŠ, PRO MŠVVaŠ SR
Absencia systematickej podpory programov rozvoja tolerance, rešpektu a porozumenia.	Podpora programov upevňujúcich porozumenie, znášanlivosť a priateľstvo medzi etnickými, náboženskými a národnostnými skupinami.	Rozvoj neformálneho a občianskeho vzdelávania v rámci mimoškolskej činnosti ako aj v rámci celoživotného vzdelávania rôznymi formami podpory mimovládnych organizácií a inštitúcií celoživotného vzdelávania.	MŠVVaŠ, PRO MŠVVaŠ SR, MVO
Rezortizmus a chýbajúci leadership na národnej úrovni.	Masívnejšia podpora prístupov posilňujúcich synergiu a prekonávajúcich rezortizmus pri hľadaní a realizácii riešení pre desegregáciu a rómsku inklúziu.	Posilnenie koordinačnej a nadrezortnej funkcie centrálnej inštitúcie zodpovednej za realizáciu Stratégie inklúzie a participácie Rómov, vrátane sfunkčnenia Rady vlády pre realizáciu Stratégie ako stálej siete aktérov zameraných na problém segregácie.	ÚSVRK, Vláda SR
		Efektívnejšie fungovanie príslušných medzirezortných a nadrezortných mechanizmov v oblasti budovania postojov (Rada vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a jeho Výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu a Výboru pre vzdelávanie k demokracii a ľudským právam).	Všetky subjekty podľa príslušných uznesení vlády

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni zriaďovateľov a vedenia škôl

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni zriaďovateľov a vedenia škôl.	Metodická pomoc, usmernenia, doplňujúce vzdelávania.	Metodiky, usmernenia, doplňujúce vzdelávania.	MŠVVaŠ SR a jeho PRO
		Usmernenie zo strany ŠŠI.	ŠŠI
Obava o stratu podpory majoritných voličov, stereotypné uvažovanie, cesta ľahšieho odporu.	Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, osveta v radoch rodičov.	Cieľená práca s rodičmi, vrátane mediácie a facilitácie štruktúrovaných diskusií v rámci rady školy, združenia rodičov, vrátane vysvetľovania ekonomických a sociálnych súvislostí a dopadov segregovaného vzdelávania na rozvoj mesta/obce.	Školské podporné tímy, ZPP, MVO, ÚPSVaR SR - sociálna kuratela
Obava z white-flight (odliv detí z majority).			
Neschopnosť škôl pracovať s „okrajovou“ populáciou, cesta ľahšieho odporu, chýbajúce pozitívne vzory a modelové riešenia.	Spolupráca a výmena dobrej praxe medzi samosprávami (obcami/mestami).	Výmena skúseností a dobrej praxe medzi samosprávami, kde proces desegregácie a inklúzie pokročil a lokalitami, kde je potrebné proces naštartovať a udržať; vrátane zohľadnenia jazykových špecifik lokality.	RÚŠS, Zriaďovatelia, Samosprávy, Riaditelia škôl
		Tvorba vzorových desegregačných plánov pre rôzne typy situácií v konkrétnych lokalitách, v ktorých dochádza k segregácii.	MŠVVaŠ, RÚŠS, MVO, špecialisti desegregácie, multidisciplinárne rozvojové tímy, zriaďovatelia, samosprávy, riaditelia škôl.

Postojové a hodnotové nastavenia na úrovni rodičov

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Rasové predsudky a stereotypy: <ul style="list-style-type: none"> nízke očakávania nízke uvedomenie významu vzdelávania obava zo šikanovania. 	Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, mediácia, podporné tímy.	Cieľená edukácia rodičov a systematická práca s nimi, najmä na lokálnej úrovni – cez aktivity v komunitných centrách, na mestských a obecných úradoch.	NIVAM, ÚSVRK, ZPP, ÚPSVaR SR
		Komunitná práca – mediácia a facilitácia medzi rôznymi skupinami rodičov (z majority a minority) žijúcich v danej lokalite.	
Obava rodičov zo šikanovania ich detí v integrovanom prostredí.	Dodržiavanie Smernice k prevencii a riešeniu šikanovania.	Dôsledné dodržiavanie ustanovení Smernice č. 36/2018. ⁸⁴	Školy, zriaďovatelia
	Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komunite.	Citlivá práca s deťmi zo strany PZaOZ.	Riaditelia škôl, PZaOZ
		Podpora interkultúrnej výchovy a výchovy k tolerancii.	MŠVVaŠ SR
		Kontrolná činnosť ŠŠI zameraná na well-being v škole.	ŠŠI

⁸⁴ [Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach](#) (MŠVVaŠ SR, 2018)

Postojové a hodnotové nastavenia špecifické pre rodičov z majority

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri	
Obavy zo zníženia kvality vzdelávania vlastných detí kvôli rómskym deťom (PZaOZ nemajú dost času venovať sa deťom z majority, kvôli tomu, že pozornosť potrebujú deti, ktoré neovládajú dobre vyučovací jazyk a zaostávajú).	Riešenie situácie v samotných triedach, aby sa eliminoval priestor na možné znižovanie kvality.	Zabezpečenie dostatočného počtu pedagogických asistentov a členov podporného tímu.	Zriaďovateľ, škola	
		Pokiaľ je to potrebné a žiadúce, zníženie počtu žiakov v triede ⁸⁵ , aby mali PZaOZ dostatok času a priestoru venovať sa žiakom individuálne.		
	Dočasné vyrovnávacie opatrenia.	Využitie podporných opatrení: <ul style="list-style-type: none"> doučovanie vyučovacieho jazyka; využitie rómskeho jazyka ako podporného jazyka pri doučovaní; vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu na stanovené obdobie pre zaostávajúce deti. 	Škola	
		Práca na pozitívnej a priateľskej klíme v triede.	Dočasné zriadenie špecializovanej triedy pre zaostávajúcích žiakov striktne podľa podmienok daných zákonom.	Škola, PZaOZ
Obavy z nízkej hygieny, chorôb, infekcií, parazitov atď., (strach z patológií spojených s generačnou chudobou.).	Zvýšenie úrovne hygieny a osvetu o zodpovednom životnom štýle miestnej MRK.	Vytvorenie priateľského a podnetného prostredia v škole a triede.	PZaOZ	
		Eliminovať možné rozdiely dôslednou zaškolenosťou detí miestnej komunity.	Zaškolovanie detí do systému predprimárneho vzdelávania, využitie existencie právneho nároku na umiestnenie v materskej škole.	Samospráva
		Dobudovanie hygienických zariadení v škole a ich využitie, podpora zo strany asistentov učiteľa.	Zriaďovateľ, samospráva, ÚSVRK	
		Rozvoj hygienickej infraštruktúry v rómskych komunitách.	Samospráva, ÚSVRK	
		Hygienická a zdravotná osвета v prostredí MRK.	MZ SR, ÚSVRK	

Postojové a hodnotové nastavenia špecifické pre rodičov zo SZP/MRK

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Problém vodiť/posielať deti ďalej od miesta bydliska, pokiaľ by bolo potrebné využiť dopravné prostriedky.	Chýbajúca sieť škôl v dostupnej vzdialenosti riešená bezpečnou (s ohľadom na vek detí) verejnou dopravou.	Ak má mesto MHD, zvážiť bezplatnú dopravu aspoň pre deti ZŠ.	Samospráva, Zriaďovateľ, VÚC
		Pokiaľ je to vhodné a účelné, zavedenie špeciálnych školských autobusov (v rámci obce a stredne veľkého mesta by mala byť škola v dostupnej vzdialenosti pešo), vrátane zabezpečenia sociálneho dohľadu a pedagogického dozoru pri doprave a nástupe/výstupe.	
Nedostatočná schopnosť rodičov podporovať svoje deti pri dosahovaní pokroku v škole.	Osveta v radoch rodičov aj miestnej MRK podporujúca zvýšenie hodnoty vzdelávania v živote komunity.	Zapájanie rodičov do života školy, aktivity pre rodičov v škole.	Škola

⁸⁵ Pri dodržaní minimálnych počtov žiakov podľa [§ 29 ods. 7 a 8 zákona č. 245/2008 Z. z. \(školský zákon\)](#)

Dopady generačnej chudoby

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Ťažké existenčné podmienky rodín, toxický stres detí od raného veku, traumy.	Komunitný rozvoj a práca s rodinami a rôznymi skupinami v danej lokalite.	Vytváranie príležitostí na zapájanie miestnej komunity do verejného života (aj kultúrneho a spoločenského).	Samosprávy, MVO
	Chýbajúce fin. prostriedky na materiálne podnety, ktoré by pomohli deťom rozvíjať sa.	Podpora adresného fungovania komunitných a obecných centier, kde by deti a žiaci mohli tráviť čas učenia po vyučovaní (napr. skúsenosť s detskými knihami, hračkami zlepšuje rečový vývin, všeobecnú informovanosť, diferencované vnímanie, kognitívny vývin).	Samosprávy, MVO
Materinským jazykom detí/žiacov zo SZP často nie je slovenčina.	Osvojovanie sekundárneho habitusu ⁸⁶ a budovanie svojho potenciálneho kultúrneho kapitálu už v mladom veku.	Účasť v inštitucionálnom predprimárnom vzdelávaní.	Samosprávy, MŠ, rodiny
		Využitie podporných opatrení .	Škola
Obmedzené finančné i nefinančné zdroje rodín na podporu vzdelávania.	Eliminovať skryté poplatky, ktoré by mohli viesť k vylučovaniu žiakov z procesu výchovy a vzdelávania.	Neklást' úmyselné bariéry pre zapojenie detí rodín zo SZP do všetkých súčastí procesu výchovy a vzdelávania formou VZN (poplatky za ŠKD, mimoškolskú činnosť atď.).	Samosprávy
		Využitie možných dotácií.	Škola, rodičia

Vzdelávanie v dostupnej vzdialenosti

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Chýbajúci podporný dopravný systém.	Funkčný podporný dopravný systém (zberné autobusy).	Systém podpory samospráv v oblasti miestnej dopravy v lokalitách.	Samosprávy
		Využiť možnosť úzkej spolupráce škôl v rámci mikroregiónu alebo klastrovania.	
Chýba škola v dostupnej vzdialenosti od bydliska detí a žiakov.	Zabezpečiť vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska	Pri výstavbe nových objektov preferovať výber lokality tak, aby bola v príjemnom prostredí na polceste medzi hlavnou časťou obce a oddelenou časťou obce.	Samosprávy, ÚSVRK
		V rámci plánu strednodobého rozvoja obce vhodne prepojiť časti obce aj dobudovaním dopravnej infraštruktúry a inžinierskych sietí, rekreačných priestorov, nákupných centier, športovísk a priestorov pre kultúrne vyžitie.	
		Vzdelávanie starších žiakov (2. stupeň, resp. 2. a 3. cyklus po kurikulárnej reforme) v každom prípade riešiť spoločným vzdelávaním. V prípade potreby zabezpečiť servis školských autobusov vo vlastníctve obce, ktoré sa môžu využiť aj na iné účely pre obyvateľov obce. Zabezpečiť sociálny a pedagogický sprievod pri preprave žiakov.	Samosprávy, školy, podporný tím

⁸⁶ VÚDPaP, 2023, [ref. 101](#), str. 10

Chýbajúci/nedostatočný systém ranej starostlivosti pre deti zo SZP

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Oneskorený kognitívny, sociálny a psychomotorický vývoj detí z MRK.	Podpora rozvoja ranej starostlivosti a včasnej intervencie v prostredí MRK a viacgeneračnej chudoby.	Programy podpory ranej starostlivosti poskytovanej mimovládnyimi a neziskovými organizáciami.	MVO, MŠVVaŠ SR, MPSVaR
		Rozvoj systematickej inštitucionálnej komplexnej ranej starostlivosti a včasnej intervencie, vrátane depistáže/skríningu vo veku 3 rokov dieťaťa.	MPSVaR SR MZ SR, MŠVVaŠ SR
		Budovanie dostupných kapacít na predprimárne vzdelávanie a znižovanie bariér pre vstup doň deťom od 3 rokov veku.	MŠVVaŠ SR, MF SR, ÚSVRK
Chýbajúci systém ranej starostlivosti vo veku 0-3 roky pre rodiny zo SZP.	Kvalitný a rozšírený systém ranej starostlivosti vo veku 0-3 roky pre rodiny zo SZP.	Nastavenie stabilného systému financovania a kvality sociálnej služby.	MŠVVaŠ SR, MF SR, ÚSVRK
Nízka zaškolenosť detí v MŠ a slabá predškolská príprava.	Systém zapojenia 100 % detí zo SZP v MŠ.	Dodržiavať a kontrolovať zapojenie a dochádzku detí od 5 rokov v MŠ.	Samosprávy, MŠ, Rodiny zo SZP
	Funkčný systém sociálnej podpory vzdelávania detí zo SZP v predškolskom i školskom veku.	Dodržiavať existujúci motivačný i sankčný systém.	ÚPSVaR, Rodiny zo SZP

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK1: NEÚMERNE VEĽKÝ PODIEL RÓMSKYCH DETÍ ZARADENÝCH DO ŠPECIÁLNYCH ŠKÔL A TRIED

B2.2.2 Charakteristika jednotlivých typov a podtypov situácií a návrhy riešení

EK1a) a 1b) Neúmerne veľký podiel detí a žiakov v špeciálnom prúde vzdelávania

Charakteristika:

V špeciálnych školách sa u nás vzdeláva nadmerný podiel žiakov v porovnaní s inými krajinami. Podľa štatistického zberu MŠVVaŠ SR navštevovalo v školskom roku 2022/23 z celkového počtu **482 426** žiakov základných škôl celkom **26 439** žiakov špeciálne základné školy alebo špeciálne triedy (vrátane špeciálnych škôl pri zdravotníckych zariadeniach), čo je **5,48%**. Z toho bolo **17 728** žiakov s diagnostikovaným mentálnym postihnutím a z toho **12 189** žiakov s diagnostikovaným ľahkým mentálnym postihnutím (variant „A“). Tieto čísla patria medzi najvyššie v pomere k celkovému počtu žiakov v Európskej únii, aj keď prihliadneme na mierne rozdiely v metodike zberu medzi jednotlivými krajinami. Podľa zisťovania EU_SILC MRK 2020 výskyt diagnostikovaného ľahkého stupňa mentálneho postihnutia medzi žiakmi z prostredia MRK je skoro **päťnásobne vyšší** v porovnaní s celkovou populáciou žiakov základných škôl.

Napriek tomu, že celkový počet žiakov základných škôl sa za ostatných 35 rokov znížil o cca **250 tisíc**, počet detí a žiakov zaradovaných do špeciálneho prúde vzdelávania je takmer konštantný, osciluje okolo čísla **25 tisíc**. Pozitívne je to, že počnúc rokom 2018, aj v súvislosti s prijatím viacerých dôležitých legislatívnych zmien a administratívnych opatrení, sa celkový trend v zaradovaní žiakov s diagnostikovaným mentálnym postihnutím do špeciálneho prúde vzdelávania obrátil. Napriek tomu, že ide o pozitívny trend, nedá sa to zatiaľ považovať za zásadný prelom.

Prispieva k tomu aj málo realizovaný alebo takmer vôbec nerealizovaný prestup žiakov zo špeciálneho do hlavného prúde vzdelávania, na ktorý je nevyhnutná rediagnostika žiakov.

Dôsledky:

- Neproporčné zaradovanie detí z MRK do špeciálnych škôl a tried pre deti s mentálnym postihnutím, kde tvoria spravidla väčšinu žiakov, vedie k ich oddelenému vzdelávaniu.
- Pokiaľ sú príčinou tohto stavu nesprávne aplikované odborné diagnostické postupy, nezohľadňujúce osobitosti detí z vylúčených rómskych komunít, porušuje sa tým aj ľudská dôstojnosť týchto detí.
- V kombinácii s ďalšími faktormi to spôsobuje ich (takmer) nezvratné sociálne vylúčenie, čím sa prehĺbuje „špirála marginalizácie“ a celé generácie sa dostávajú do tzv. „začarovaného kruhu“ segregácie.
- Stávajú sa nepripravenými na uplatnenie sa na trhu práce a na plnohodnotné začlenenie sa do spoločnosti.
- Po absolvovaní špeciálnej školy sú šance pokračovať v štúdiu veľmi sťažené a ponuka pracovných príležitostí je veľmi obmedzená. Aj napriek tomu, že v zmysle novely školského zákona č. 415/2021 Z. z.⁸⁷ už existuje možnosť absolvovať nižšie stredné vzdelanie aj formou komisionálnych skúšok alebo externého testovania.
- Absencia interpersonálnych a interkultúrnych kontaktov počas plnenia školskej dochádzky je ďalšou prekážkou pre socializáciu takýchto detí a umocňuje ich sociálne vylúčenie. Dochádza tu k vysokej miere segregácie danej skupiny žiakov.

Formy diskriminácie:

- a) Nepriama diskriminácia
  - Neúmyselné konanie v podobe nesprávne osvojených/aplikovaných odborných postupov pri diagnostike.
- b) Priama diskriminácia:
  - Zámerne ignorované stanovené odborné postupy diagnostiky detí MRK a zo SZP.
  - Zaradovanie detí do špeciálnych škôl motivované zvýšeným finančným normatívom alebo snahou udržať danú školu v sieti pri hrozbe nízkeho počtu žiakov.
  - Otvorený alebo skrytý rasizmus ako príčina nesprávneho postupu.

⁸⁷ [§ 13c ods. 3 písm. b\) zákona č. 415/2021 Z. z.](#)

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK1: NEÚMERNE VEĽKÝ PODIEL RÓMSKÝCH DETÍ ZARADENÝCH DO ŠPECIÁLNYCH ŠKÔL A TRIED

Riešenia v oblasti nadmerného podielu rómskych detí v špeciálnom prúde vzdelávania

Problém	Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Nesprávne aplikované štandardy odborných činností VÚDPaP.	Informovanosť o štandardoch VÚDPaP, s osobitým dôrazom na odborné postupy pri diagnostike detí/žiacov zo SZP/MRK.	Upozornenie na dodržiavanie štandardov smerom k ZPP formou listu a odkazu na zverejnené štandardy. Dôsledný výkon riadiacej funkcie v ZPP.	MŠVVaŠ, RÚŠS Riaditelia, ZPP
	Ďalšie vzdelávanie zamestnancov ZPP.	Metodické usmerňovanie zamestnancov ZPP k odborným postupom pri vykonávaní diagnostiky. Inovačné vzdelávanie PZaOZ.	VÚDPaP, Riaditelia, ZPP NIVAM
Neexistencia štandardizovaných testov v menšinových jazykoch.	Posilnenie supervízie, kontrol a sankcií.	Výmena dobrej praxe medzi jednotlivými ZPP, najmä pôsobiacimi v regiónoch so zvýšeným podielom MRK/SZP. Ďalšie vzdelávanie PZaOZ, vrátane hodnotového vzdelávania, vzdelávania o desegregácii a interkultúrneho vzdelávania. Metodické usmerňovanie zamestnancov ZPP k odborným postupom pri vykonávaní diagnostiky. Supervízia odborných činností ZPP.	Riaditelia, ZPP, RÚŠS, VÚDPaP NIVAM VÚDPaP, supervízori
	Štandardizácia testov v menšinovom jazyku prispôbená sociálnym a kultúrnym špecifikám národnostnej menšiny (nie mechanický preklad slovenských testov, ale ani nie prebrať testov používaných v zahraničí).	Kontrolná činnosť a dohľad ŠŠI, prípadne RÚŠS. V odôvodnených prípadoch vyvodenie sankcií.	ŠŠI + nezávislí experti, RÚŠS
	Aplikácia správnych metód diagnostiky detí zo SZP, ktorých jazyk je rómčina.	Štandardizácia testov v menšinovom jazyku v rámci Národného projektu VÚDPaP „Systémová podpora duševného zdravia a prevencie detí, žiakov a študentov cez systém poradenstva a prevencie“ ⁸⁸ a ich následná primeraná aplikácia aj pre deti SZP s maďarským, prípadne rómskym materinským jazykom.	VÚDPaP, prízvani experti zo ZPP
		Kombinácia odborných postupov pre prácu s deťmi zo SZP s využitím neverbálnych metód a intervencií.	VÚDPaP, prízvani experti zo ZPP

⁸⁸ [Nový národný projekt VÚDPaP](#), tlačová správa (MŠVVaŠ SR, 21.11.2023)

Hlavná oblasť segregácie podľa Ek:

EK1: NEÚMERNE VEĽKÝ PODIEL RÓMSKYCH DETÍ ZARADENÝCH DO Špeciálnych škôl a tried

Rómski rodičia nenamietajú zaradenie ich detí do špeciálnych škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím.	Osveta v radoch rodičov i rómskej komunity ako takej. Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komunite.	PZO/riadiť školy/podporný tím prejavujú intenzívny záujem o každé dieťa, vyvíjajú maximálnu snahu, aby sa presvedčili, či je zaradenie dieťaťa do špeciálnej školy pre MP naozaj odôvodnené. Pravidelne a intenzívne konzultujú a komunikujú aj s rodičmi či s pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.	školský podporný tím
		Nedostatočný záujem o informácie týkajúce sa diagnostických postupov, či o spoznanie dôsledkov neodôvodneného navštevovania špeciálnej školy pre vzdelávaciu cestu dieťaťa vyvažuje škola, či sociálny pracovník alebo zamestnanec miestneho rozvojového tímu cieľenou edukáciou a osvetou rodičov a systematickou prácou s nimi.	zamestnanci ZPP, školský podporný tím, špecialista desegregácie
		Zamestnanci ZPP dbajú pri výkone odborných činností na konzekventné dodržiavanie princípu informovaného súhlasu zákonných zástupcov.	ZPP
		V prípade, že jedna rodina má viacej školopovinných detí, z ktorých jedno je nespochybniteľne diagnostikované s MP a zo strany rodiny je snaha, aby všetky deti z rodiny boli spolu práve v špeciálnej škole, škola a ZPP tomuto želaniu nevyhovievajú, avšak školy i samosprávy vyvinú maximálne úsilie, aby sa našlo riešenie zodpovedajúce najlepšiemu záujmu všetkých detí, prípadne aj formou zmeny bydliska.	Škola, ZPP, samosprávy
Finančná motivácia vyplývajúca z vyššie stanovených normatívo na žiaka a vyšších mzdových normatívo pre špeciálne školy.	Zlepšenie finančnej motivácie zaraďovať deti zo SZP do bežných škôl (preradať ich zo špeciálnych škôl do bežných). Dôsledná kontrola dodržiavania štandardov odborných činností VÚDPaP.	Vytvorenie novej metodiky financovania príspevku pre deti a žiakov zo SZP v kontexte systému podporných opatrení .	MŠVVaŠ
Vzdelávacie politiky nevytvárajú mechanizmy na prechod zo špeciálneho do hlavného prúdu vzdelávania.	Kontrolné overovanie mentálneho postihnutia (rediagnostika) u žiakov v špeciálnych školách a triedach. Vytváranie inkluzívneho prostredia a podmienok pre individualizáciu výchovy a vzdelávania dieťaťa zo SZP v bežných školách.	Kontrola aplikácie štandardov diagnostiky na zaraďovanie detí do špeciálnych škôl.	ŠŠI, MŠVVaŠ
		Systematické kontrolné overovanie žiakov zaradených do špeciálnych škôl a tried	ŠŠI, VÚDPaP, ZPP
		Preradať žiakov do bežných škôl, pri ktorých je odborným postupom zistená zmena diagnózy pri striktnom dodržaní princípu nesegregácie (nezaradať do prostredia s rizikom segregácie). Prihladať na materinský jazyk dieťaťa/žiaka.	Riaditelia, zriaďovatelia, RÚŠS
		Čo najoptimálnejšie a najefektívnejšie uvádzanie do praxe podporných opatrení pre inklúziu detí so ŠVVP, osobitne SZP, vrátane využitia príspevku pre deti zo SZP, skvalitnenie práce podporných tímov a pomáhajúcich profesií v bežnej škole.	MŠVVaŠ, zriaďovatelia, riaditelia
		Pokiaľ klesne počet žiakov v špeciálnych školách pre osoby s mentálnym postihnutím pod zákonom určený počet, tieto školy či triedy umelo neudržiavať a snažiť sa o individuálnu integráciu žiakov do bežných škôl.	MŠVVaŠ, zriaďovatelia, riaditelia škôl, podporné tímy, PZaOZ
	Pri prestupe žiakov do hlavného prúdu vzdelávania neudržiavať umelo nízky počet detí v špeciálnych školách a triedach.	Nájdenie uplatnenia uvoľnených zamestnancov v bežných školách – posilnenie podporných tímov o špeciálnych pedagógoch, psychológov a iné pomocné profesie.	

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

Školská segregácia v zmiešanom prostredí predstavuje situáciu, keď etnická skladba škôl v rámci obce alebo etnická skladba tried v rámci škôl nezodpovedá etnickej skladbe a demografickým pomerom danej obce či lokality a dochádza k neprípustnému oddeľovaniu detí a žiakov na základe etnicity alebo k neodôvodnenej etnickej koncentrácii rómskych detí a žiakov v rámci niektorých škôl, elokovaných pracovísk či tried.

EK2a) Koncentrácia MRK vo vnútri alebo na okraji lokality

Podtyp: 2aa) Školy alebo elokované pracoviská v rámci lokality sa diferencujú podľa etnicity

Charakteristika:

Situácia je charakteristická pre stredne veľké mestá alebo veľké obce, v ktorých existuje koncentrácia MRK buď vo vnútri lokality alebo na jej okraji (ale nie mimo lokality vo väčšej vzdialenosti), a v ktorých je zriadená viac ako jedna škola alebo jedna škola s aspoň jedným elokovaným pracoviskom. Školy môžu patriť pod rôznych zriaďovateľov (samospráva, štát, súkromný subjekt, cirkev). Segregačná situácia spočíva v skutočnosti, že v jednej škole sa koncentrujú deti z MRK a v druhej (či ďalších) deti z majority. Prípadne sa v niektorých školách koncentrujú deti z MRK a v ostatných deti z majority – podľa veľkosti zastúpenia detí z MRK v celkovej detskej populácii danej lokality. Pokiaľ je koncentrácia MRK v lokalite relatívne nízka, môže oddelené vzdelávanie detí z MRK nadobudnúť aj formu oddelených tried či častí školských budov. Špecifická forma situácie môže nastať na národnostne zmiešanom území južného Slovenska, kde sa príslušníci rómskeho etnika spravidla hlásia k maďarskej národnosti, či hovoria maďarským jazykom. Tu sa niekedy štátna škola s vyučovacím jazykom maďarským stáva „školou rómskou“ a nerómske deti maďarskej národnosti prechádzajú na inú školu, či už novozriadenú súkromnú či cirkevnú, alebo slovenskú.

Dôsledky:

- Koncentrácia detí/žiakov z MRK v rámci jednej školy vedie spravidla k nižšej úrovni vzdelávania na danej škole, čo môže byť u mnohých žiakov prekážkou úspešného ukončenia PŠD alebo prekážkou ďalšieho pokračovania v štúdiu na vyšších stupňoch vzdelávania.
- Takáto situácia je aj prekážkou prirodzeného rozvoja interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov a socializácie detí z MRK.
- Zároveň u detí z majority vedie absencia systematicky pestovaných interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov tiež k znižovaniu miery emočnej inteligencie, utvrdzovaniu rasových predsudkov a stereotypov.
- To všetko sťažuje zaradenie detí/žiakov z MRK na trh práce a ich celkovú sociálnu inklúziu a umocňuje riziko ich sociálneho vylúčenia.

Formy diskriminácie:

a) Nepriama diskriminácia

- Samotný fakt koncentrácie detí z MRK na jednej škole je priamou diskrimináciou len v tom zmysle, že je zrkadlovým obrazom neprijímania detí z MRK do druhých škôl. Je však nepriamou diskrimináciou z hľadiska svojich dôsledkov, ktoré uvádzame vyššie.

b) Priama diskriminácia:

- Situácia nesie v sebe potenciál priamej diskriminácie, pokiaľ niektoré školy v rámci danej lokality odmietajú prijímať rómskych žiakov, alebo kladú ich prijímaniu umelé prekážky, alebo takéto umelé prekážky kladie zriaďovateľ, napríklad formou nesprávneho alebo zámerne deformovaného nastavenia hraníc školských obvodov.

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

Podtyp: 2ab) V lokalite je škola, v ktorej dochádza k vnútornej segregácii

Charakteristika:

Situácia je charakteristická predovšetkým pre väčšie obce s etnicky zmiešaným obyvateľstvom, alebo pre obce, ktorých škola je spádovou školou školského obvodu pre viaceré (menšie) obce v rámci mikroregiónu, v ktorom je zastúpenie detí z majority a z etnickej minority v jednotlivých vekových kohortách v relatívnej rovnováhe. V takýchto prípadoch niekedy dochádza k situácii, že pre deti z etnickej minority sa v rámci školy vyčleňujú osobitné triedy trvalého charakteru, niekedy aj v osobitných, oddelených a izolovaných traktoch školskej budovy alebo areálu školy. Stravovanie a hygienické priestory tiež môžu byť oddelené. V prípade nadmerného počtu žiakov sa vyučovanie niekedy realizuje formou dvojzmennej prevádzky, pričom rómske deti z MRK sú spravidla zaradené do popoludňajšej zmeny.

Dôsledky:

- Zaraďovanie rómskych detí do osobitných tried, často izolovaných od zvyšného priestoru školy je vo vzťahu k deťom porušením ich ľudskej dôstojnosti.
- Vzájomná izolácia detí zosilňuje predsudky a stereotypy, prekáža zdravej socializácii oboch skupín a neumožňuje vytvorenie správnych interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov.
- Trvalé zaradenie detí do oddelených tried, kde sa koncentrujú deti zo SZP a MRK, vedie aj k zníženiu ich šancí úspešne ukončiť školskú dochádzku a pokračovať v štúdiu.
- Trvalé zaradenie detí do popoludňajšej zmeny znižuje ich výkony, zvyšuje nároky na dochádzku a môže viesť k absentérstvu s ďalšími dopadmi na vzdelávanie.

Formy diskriminácie:

a) Priama diskriminácia:

- Vytváranie trvale izolovaných a oddelených tried.
- Oddelené vchody, šatne, hygienické zariadenia, stravovanie.
- Dvojzmenná prevádzka, rómske deti (SZP/MRK) sú v popoludňajšej zmene.

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

Riešenia EK2a

Riešenia spojené so zmenou existujúceho a hodnotového nastavenia na úrovni štátu a politických elit, zriaďovateľov a riaditeľov, rodičov a špecificky aj z prostredia majority aj MRK/SZP sú uvedené vyššie, v časti B2.2.1.

Ďalšie príčiny:

- Určenie školských obvodov - hranice školských obvodov sú určené spôsobom, že neprírodné rozdeľujú deti z majority a minority.

Možné riešenie	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
<p>Citlivá zmena hraníc školských obvodov pri zohľadnení všetkých podmienok stanovených zákonom.</p>	<p>Mapovanie etnických pomerov v rámci lokality a určenie školských obvodov tak, aby nevytvárali etnicky homogénne celky. Prerokovanie určovania školských obvodov vykonať v rámci participatívnej procesu so zapojením obyvateľov príslušných častí mesta / obce, najmä rodičov školských obvodov. Etnické pomery v danej časti mesta/školského obvodu by sa mali približne odrážať v pomere zastúpenia etník v jednotlivých školách. Citlivé zváženie všetkých aspektov a prijatie rozhodnutia, ktoré žiadna zo strán nebude považovať za prehru, ale porozumie dôvodom, ktoré samosprávu vedie k uvedenému rozhodnutiu. Využitie mediácie a facilitácie špecialistu na desegregáciu.</p>	<p>Samospráva, riaditelia, špecialisti na desegregáciu</p>

- Realokácia žiakov z etnicky homogénnej školy/triedy do ostatných škôl/tried, alebo opačne, podľa miestnych podmienok, so zohľadnením logistických, organizačných a kapacitných podmienok a pedagogických a ľudskoprávných princípov.

Možné riešenie	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
<p>Vytvorenie desegregačného/inkluzívneho plánu pre danú lokalitu školy/školy.</p>	<p>Vytvorenie akčnej skupiny na miestnej úrovni – zapojenie všetkých zainteresovaných aktérov: primátor/starosta, zástupcovia odboru školstva a školskej komisie mesta/obce, zástupcovia rodičov školských obvodov z majority i minority, školských samospráv, zástupca MŠVVaŠ SR – metodik, špecialista na desegregáciu, zástupca RÚŠS, zástupcovia rozvojového tímu ÚSVRK, pracovníci sociálnej kurately, miestnych podnikov a podnikateľských zväzov, MVO atď.</p>	<p>Samospráva, primátor/starosta, zástupcovia odboru školstva a školskej komisie mestu/obce, zástupcovia rodičov školských obvodov z majority i minority, školských samospráv, zástupca MŠVVaŠ – metodik,</p>
<p>Vypracovanie detailného plánu rušenia oddeleného vzdelávania s efektívnym využitím <u>podporných opatrení</u>.</p>	<p>Zohľadnenie priority preradenia do vzdialenostne najbližšej školy žiakov 1. stupňa z dôvodu uprednostnenia dochádzky pešo. Zohľadnenie priority umiestnenia súrodencov alebo príbuzných do rovnakej školy. Zohľadnenie vôle rodičov v čo najvyššej možnej miere, ale spôsobom, aby neprekazila proces desegregácie.</p>	

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

	<p>Príprava prostredia v prijímajúcej škole – práca riaditeľa a podporného tímu s PZaOZ, ako aj PZaOZ s deťmi v prijímajúcej škole, aby boli pripravené a pozitívne naladené na príchod nových spolužiakov.</p> <p>Úprava počtov žiakov v prijímajúcich triedach, aby celkový počet detí umožňoval individuálnu prácu s „kmeňovými“ i novými žiakmi⁸⁹.</p> <p>Maximálne zaangažovanie členov podporného tímu do procesu integrácie a inkluzie nových žiakov, vrátane uplatnenia individuálnych výchovno-vzdelávacích a špecializovaných postupov a metód, vrátane uplatnenia minimálneho učebného výstupu pri hodnotení.</p> <p>Dočasná úprava učebného plánu s väčším dôrazom na spoločné aktivity podporujúce vzájomné spoznávanie detí, vrátane mimoškolských kultúrnych a športových aktivít, napomáhajúcich interkultúrnemu a interpersonálnemu porozumeniu, účelne využité voliteľných (disponibilných hodín) v učebnom pláne školy a vypracovanie učebných osnov aj vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť.</p> <p>Aktívne zapájanie nových detí a žiakov do vyučovania a chodu školy, vrátane do práce v triednych a školských samosprávach.</p> <p>Ak je to potrebné, vhodná úprava priestorov školy z bežných výdavkov; prípadne investície do rozširovania priestorov, či dobudovania hygienických zariadení, či priestorov používaných na spoločné kultúrne a športové aktivity – s využitím pomoci mesta/obce alebo štátu, príp. súkromnej sféry.</p> <p>Aktívna podpora spoločných mimoškolských záujmových aktivít žiakov v rámci ZUŠ, športových klubov či CVČ.</p>	<p>špecialista na desegregáciu, zástupca RÚŠS, zástupcovia rozvojového tímu ÚSVRK, pracovníci sociálnej kurately, miestnych podnikov a podnikateľských zväzov, angažovaných MVO atď.</p>
--	--	--

⁸⁹ Pri dodržaní minimálnych počtov žiakov podľa § 29 ods. 7 a 8 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK2: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA V ZMIEŠANOM PROSTREDÍ

Podtyp: 2ac) Spoločné vzdelávanie rómskych detí a žiakov v škole s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, ak je ich jazyk odlišný

Charakteristika:

Situácia je charakteristická pre niektoré obce na južnom Slovensku s prevahou obyvateľstva maďarskej národnosti. V obci je jedna škola s vyučovacím jazykom maďarským, škola s vyučovacím jazykom slovenským nie je, nie je dostatok detí na jej zriadenie. Do obce sa prisťahuje (spravidla na základe organizovanej akcie v mieste pôvodného pobytu) skupina príslušníkov rómskej komunity napríklad zo severnejších oblastí Slovenska, ktorí hovoria rómsky, prípadne slovensky. Je potrebné ich integrovať do života školy.

Dôsledky:

- Pokiaľ budú rómske deti zaradené do tried s vyučovacím jazykom maďarským, môže vzniknúť námietka, že dochádza k ich nežiaducej asimilácii.
- Pokiaľ sa pre deti prisťahovaných Rómov a Rómky otvorí samostatná trieda s vyučovacím jazykom slovenským, môže vzniknúť námietka, že dochádza k segregácii.

Formy diskriminácie:

- a) Priama diskriminácia:
- Vytváranie trvale izolovaných a oddelených tried.
  - Nežiaduca asimilácia.

Riešenia EK2ac)

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Nepodporovať organizovanú migráciu občanov rómskeho pôvodu spôsobom, že ich motivujú k presťahovaniu rôznymi výhodami.	Zlepšiť participatívne procesy a komunitnú prácu v lokalitách, odkiaľ Rómovia odchádzajú. Zlepšiť informovanosť rómskych obyvateľov o lokalite, kde sa chystajú presťahovať.	Samosprávy, ZMOS
Vytvorenie inkluzívneho prostredia v škole v novom bydlisku.	V škole s vyučovacím jazykom maďarským sa otvorí slovenská trieda/triedy pre rómske deti. V nich sa vyučovanie deje na základe upravených učebných plánov, zohľadňujúcich špecifické potreby rómskych detí. Škola dbá na otvorenú komunikáciu s rodičmi detí, zapája ich do života školy a dbá na to, aby sa medzi deťmi nerozširovalo absentérstvo. Škola deťom poskytuje maximálnu pozornosť. Žiaci nikdy nie sú od seba izolovaní. Spoločne trávajú čas počas prestávok vo vyučovaní, stravovaní aj všetky ostatné školské aktivity sú spojené. Niektoré hodiny výtvarnej výchovy, hudobnej výchovy, telesnej výchovy a technického vyučovania môžu byť tiež vyučované spoločne. Škola i samospráva kladú veľký dôraz na interkultúrnu komunikáciu a vzdelávanie. Škola organizuje množstvo spoločných záujmových umeleckých, technických (napríklad robotika) a športových aktivít mimo vyučovania a podnecuje deti a rodičov aj na účasť v organizovaných formách záujmovej činnosti mimo školy.	Samosprávy, zriaďovatelia, školy

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK3: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU

EK3. ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU

Školská segregácia spojená s rezidenčnou segregáciou vzniká v prostredí, kde v rámci lokality alebo v rámci viacerých susedných lokalít v danom mikroregióne tvorí rómske obyvateľstvo lokálnu väčšinu, respektíve, keď vplyvom demografických procesov dochádza k situácii, že deti z rómskej komunity tvoria väčšinu všetkých detí v rámci jednotlivých vekových kohort detí. Rezidenčná segregácia, ktorá sa prejavuje výraznou koncentráciou až homogenitou obyvateľstva patriaceho k rómskemu etniku v rámci obce alebo skupiny obcí, môže byť výsledkom viacerých subjektívnych aj objektívnych faktorov, napríklad politických rozhodnutí z minulosti, migračných pohybov, regionálnych politík, či individuálneho odlivu detí majority do škôl v najbližšom meste (tzv. fenomén „white flight“).

EK3a) Obce a lokality s väčšinou rómskeho obyvateľstva

Charakteristika:

V niektorých lokalitách, kde v jednotlivých vekových kohortách populácie začínajú prevažovať rómske deti, vznikajú **etnicky homogénne školy na základe fenoménu „white flight“**, individuálnym odlivom nerómskych detí zo škôl. Vytváranie etnicky homogénnej školy môže byť aj dôsledkom nedomyslených parciálnych rozhodnutí v rámci snáh o komplexné riešenia, napr. elimináciou dopravného spoja, ktorá spájala koncentrované rómske osídlenie so školou. Tu sa teda jedná o opačný proces. Fenomén „white flight“ môžu zosilniť aj iné faktory: sociálna a ekonomická deprivácia daného mikroregiónu, odliv majoritného obyvateľstva pre nedostatok vhodných pracovných príležitostí či možnosti štúdia, alebo jednoducho nezvratný trend urbanizácie, sťahovania príslušníkov strednej triedy do miest. Príslušníci strednej triedy väčšinou vlastnia vlastné dopravné prostriedky a vozia svoje deti do mesta, kde sú aj oni zamestnaní. Príslušníci rómskej komunity autá spravidla nevlastnia, doprava je v regiónoch komplikovaná, nezriedka nie sú zladené časy premávky riadnych spojov s časom školskej dochádzky, pokrytie železničnou sieťou je nedostatočné a v hornatých regiónoch sa ďalej rozvíjať ani nebude, viaceré trate, najmä na južnom Slovensku sa v ostatných desaťročiach zrušili. Málo obcí prevádzkuje školské autobusy. Etnickú homogenizáciu podporujú aj demografické trendy – v niektorých regiónoch východného a južného Slovenska je natalita v rómskych rodinách podstatne vyššia ako v rodinách bielej majority. Fenomén „white flight“ v konečnom dôsledku vedie k situácii segregácie vo výchove a vzdelávaní spojenej s rezidenčnou segregáciou.

Existujú obce, ktoré sa stali **etnicky homogénnymi v dôsledku politických a spoločenských udalostí v minulosti** a v dôsledku politík minulých vlád (aj desaťročia dozadu). Napríklad do niektorých lokalít na Spiši, kde pôvodní obyvatelia boli spišskí Nemci, no po ich odchode či odsune po 2. svetovej vojne tam štát presťahoval Rómov, pričom zároveň sa zaviedla politika zákazu kočovného života. Etnicky plne homogénnymi sa stali v priebehu nasledovných desaťročí vplyvom regionálnej migrácie za prácou. Vo väčších obciach takéhoto typu (napr. Lomnička, Veľká Lomnica) existujú etnicky homogénne školy, alebo etnicky homogénne elokované (vysunuté) pracoviská škôl so sídlom v susedných obciach alebo mestách, ktoré sú niekedy postavené ako modulové (kontajnerové) školy. Kontajnerové školy sa stavajú aj v lokalitách, kde v dôsledku demografického vývoja počet detí z MRK za relatívne krátku dobu značne vzrástol. Kontajnerové školy sú jedným z nástrojov riešenia dvojzmennej prevádzky, avšak v niektorých lokalitách je dvojzmenná prevádzka bežnou praxou.

Modulové alebo kontajnerové školy vznikajú aj v **koncentrovaných lokalitách MRK mimo mesta či obce**, i keď formálne na jej katastrálnom území. Budovanie takýchto škôl, či už v podobe pevných konštrukcií alebo modulových zariadení, môže byť motivované aj snahou o priblíženie školy segregovanej časti obyvateľstva, avšak môže byť zo strany zriaďovateľov motivované aj snahou o umelé udržiavanie pracovných miest v elokovaných pracoviskách škôl a tried s výlučne rómskymi žiakmi.⁹⁰ Deti a žiaci na elokovaných pracoviskách alebo zaradené do populudňajšej zmeny nemajú prístup k celodennej školskej výchove, naopak, už základnú školu absolvujú

⁹⁰ [Publikácie eduRoma](#)

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK3: ŠKOLSKÁ SEGREGÁCIA SPOJENÁ S REZIDENČNOU SEGREGÁCIOU

v núdzovom režime. Školské kluby detí sú často pre rodičov detí z MRK prakticky nedostupné kvôli existencii skrytých poplatkov.

Na rozdiel od základných škôl, materské ani stredné školy nemajú stanovené spádové oblasti, no k vzniku etnicky homogénnych rómskych škôl dochádza aj na týchto úrovniach vzdelávania. V prípade materských škôl môže byť príčinou ich vzniku odliv detí z majority, alebo umiestnenie materskej školy (alebo jej elokovaného pracoviska) do blízkosti vylúčenej lokality, do ktorej následne nedochádzajú deti z iných častí obce. Problematické sú **elokované pracoviská stredných odborných škôl**, ktoré sú umiestnené v tesnej blízkosti vylúčených lokalít a sú navštevované výhradne rómskymi žiakmi. V ponuke majú tzv. F-odborní, ktoré ponúkajú dvojročné nižšie stredné odborné vzdelanie bez výučného listu a maturity. Tým pádom neumožňujú ďalšie pokračovanie vzdelávacej cesty.

Osobitnou kapitolou v tejto súvislosti je **národnostne zmiešané prostredie**, kde situáciu komplikujú aj protichodné záujmy jednotlivých zriaďovateľských subjektov. Z niektorých škôl s vyučovacím jazykom maďarským v zriaďovateľskej právomoci samospráv sa vplyvom „white flight“ i vplyvom demografických faktorov postupne stávajú „rómske školy“. Deti z majority prehlasujú ich rodičia na novozriadené neštátne (cirkevné, súkromné) školy s vyučovacím jazykom maďarským, alebo na najbližšiu školu s vyučovacím jazykom slovenským. Rómske školy však zároveň ostávajú školami „maďarskými“, väčšina Rómov na južnom Slovensku sa totiž hlási k maďarskej národnosti, respektíve hovorí doma po maďarsky. Tieto školy síce sú školami s vyučovacím jazykom maďarským, čo je legálny a legitímny dôvod ich existencie, ale zároveň sa stávajú homogénnymi z hľadiska rómskeho etnického charakteru.

Ďalším podtypom sú neplnoorganizované školy s malým počtom žiakov v menších obciach s prevahou rómskeho obyvateľstva. Tu niekedy dochádza k nadmernému javu prepádávania žiakov, ktoré môže byť motivované aj snahou o zachovanie školy z dôvodu minimálneho počtu žiakov stanovených zákonom.

Dôsledky:

- Koncentrácia detí/žiakov z MRK v rámci jednej školy vedie spravidla k nižšej úrovni vzdelávania na danej škole, čo môže byť u mnohých žiakov prekážkou úspešného ukončenia PŠD alebo prekážkou ďalšieho pokračovania v štúdiu na vyšších stupňoch vzdelávania.
- Takáto situácia je aj prekážkou prirodzeného rozvoja interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov a socializácie detí z MRK.
- Zároveň u detí z majority vedie absencia systematicky pestovaných interkultúrnych a interpersonálnych kontaktov tiež k znižovaniu miery emočnej inteligencie, utvrdzovaniu rasových predsudkov a stereotypov.
- To všetko sťažuje zaradenie detí/žiakov z MRK na trh práce a ich celkovú sociálnu inklúziu a umocňuje riziko ich sociálneho vylúčenia.
- Viacnásobným prepadnutím sa šance na úspešné pokračovanie vzdelávacej cesty po ukončení povinnej školskej dochádzky prakticky uzatvárajú. Na druhej strane, nadmerný počet často prepádávajúcich detí je vlastne dôkazom, že škola nedokáže plniť svoju funkciu, že nie je dostatočne kvalitná a inkluzívna.

Formy diskriminácie:

a) Nepriama diskriminácia

- Nedostupnosť predprimárneho vzdelávania má nepriamo diskriminačné dôsledky, pretože nepripravenosť detí z MRK na školskú dochádzku zosilňuje dôvody pre „white flight“ rodičov majority.
- Neodôvodnené a časté prepádávanie žiakov s akoukoľvek motiváciou je v konečnom dôsledku nepriamou diskrimináciou a segregáciou (ak sa deje vo väčších počtoch).
- Fakt koncentrácie detí z MRK na jednej škole môže ústiť do nepriamej diskriminácie z hľadiska svojich dôsledkov, ktoré uvádzame vyššie; tie totiž vedú k sociálnemu vylúčeniu a ďalšej marginalizácii.

b) Priama diskriminácia:

- Situácia nesie v sebe potenciál priamej diskriminácie, pokiaľ niektoré školy v rámci danej lokality odmietajú prijímať rómskych žiakov, alebo kladú ich prijímaniu umelé prekážky, alebo takéto umelé prekážky kladie zriaďovateľ, napríklad formou nesprávneho alebo zámerne deformovaného nastavenia hraníc školských obvodov.

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

Riešenia EK3a

Riešenia spojené so zmenou existujúceho a hodnotového nastavenia na úrovni štátu a politických elit; zriaďovateľov a naditeľov, rodičov a špecificky aj z prostredia majorít aj MRK/SZP sú uvedené vyššie, v časti B2.2.1.

Podtyp: 3aa) Etnicky homogénna škola vplyvom demografických pohybov

Ďalšie príčiny:

- nerómski rodičia prehlasujú deti do školy v najbližšom meste; rómske deti ostávajú, lebo rodičia nepracujú (v meste), nemajú auto, lepšie sa cítia "doma".
- demografické trendy vedú k nárastu rómskych detí v danom mikroregióne.

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
Zvýšenie kvality poskytovaného vzdelávania v škole, zvýšenie prestíže školy, čo môže postupne viesť k prehodeniu zmyslania majoritných rodičov a „návratu“ ich detí do pôvodnej školy.	<p> Vypracovať si vlastné zásady disciplíny školy/triedy, aby bolo pre všetkých jasné a akceptovateľné, aké správanie je prípustné a aké následky možno očakávať.</p> <p> Pravidelne realizovať základné lekárske prehliadky žiakov</p> <p> Dbieť na dodržiavanie hygienických štandardov žiakov.</p> <p> Viesť žiakov k ochrane životného prostredia.</p> <p> Cieľene a systematicky rozvíjať mimoškolské aktivity zamerané na rozvoj interetnických, interkultúrnych a interpersonálnych vzťahov. Organizovať spoločné rekreačné, športové, kultúrne podujatia v obci, ktoré spoja všetkých občanov. Zaangažovať ich do organizácie. Na podujatiach obce/mesta prezentovať školu, šíriť jej dobrú povesť.</p> <p> Zapojiť sa do projektov a výziev zameraných na zlepšenie inkluzívneho prostredia v školách aj v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami.</p>	<p> Školy, žiaci, podporné tímy</p> <p> MZ SR - Terénni asistenti zdravia, Školy, Zriaďovateľia, MŠVaŠ SR</p> <p> MŠVaŠ SR, NIVAM, školy, PZaOZ</p> <p> Školy, zriaďovateľia, samosprávy</p> <p> Školy, zriaďovateľia, ministerstvá, MVO</p>
Zlepšenie celkových sociálno-ekonomických podmienok a vzťahov v rámci lokality a (mikro)regiónu, zvýšením atraktivity lokality	<p> Efektívne využívať všetky <u>podporné opatrenia</u> pre podporu detí zo SZP/MRK.</p> <p> Podporovať zamestnanosť a sociálne bývanie pre rómskych obyvateľov. Budovať hygienickú infraštruktúru a inžinierske siete, aj v záujme eliminácie dôvodov spôsobujúcich sociálny dištanc medzi majoritou a minoritou populáciou.</p> <p> Aktívna práca s rómskymi rodičmi, podpora poskytovania ranej starostlivosti pre deti zo SZP už od najmenšieho veku; podpora inštitucionalizovanej komplexnej ranej starostlivosti; motivovanie a podpora zaškoľovania detí</p>	<p> Zriaďovateľia, školy</p> <p> MPSVaR SR, ÚSVRK, samosprávy</p> <p> Samosprávy, MVO, MŠVaŠ SR, MPSVaR</p>

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

<p>Rómska národnostná škola ako jedno z riešení práva na rozvoj jazyka a identity a práva na vzdelávanie v materinskom jazyku.</p>	<p>zo SZP do materských škôl, aby zaoštvávanie detí zo SZP nebol dôvodom „white flightu“, či už v podobe odkazu majoritných rodičov na kognitívne zaoštvávanie rómskych detí, alebo v podobe ich odkazu na absenciu hygienických či iných „civilizačných“ návykov rómskych detí.</p> <p>Komunitný rozvoj, práca s rodičmi, osveta v radoch rodičov i komunity ako takej.</p> <p>Vytvorenie priateľského a inkluzívneho prostredia v škole i komunite.</p> <p>V prípade lokalít alebo zhluku lokalít, kde je etnická homogenita vysoká, môže byť v prípade Rómov, ktorých materinský jazyk je rómsky (t. j. približne 60% Rómov) zvažovaná aj možnosť zriadenia rómskej národnostnej školy. Ide o školu s vyučovaním rómskeho jazyka, v ktorej sa zohľadňujú „osobitosti vzdelávania národnostných menšín“ v zmysle § 12 školského zákona, čiže vyučujú sa v nich v rámci vzdelávania národnostných menšín a kultúra aj obsahy spojené s kultúrou, históriou a identitou Rómov a Rómok. Takéto školy však musia byť inkluzívne (aj v zmysle otvorenosti pre deti z majority), musia dodržiavať štandardy kvality a musia byť zriadené v súlade s Dohovorom UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní a s Medzinárodným dohovorom na odstránenie rasovej diskriminácie. Tieto školy musia zároveň fungovať takým spôsobom, aby nevedli k sociálnemu vylúčeniu svojich žiakov, aby ich vzdelávacie cesty ostali po absolvovaní školy otvorené. Najlepšie riešenie je, ak je rómska národnostná škola súčasťou klastra. Podrobnosti o tejto možnosti sú popísané v Prílohe č. 4 tohto materiálu.</p>	<p>SR, ÚPSVaR – sociálna kuratela, ÚSVRK</p> <p>Samosprávy, MVO, MPSVaR, ÚSVRK</p> <p>Školy, zriaďovatelia, samosprávy, MŠV a Š SR, ÚSVRK, RÚŠS</p>
--	---	---

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:

EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

Podtyp: 3ab) Etnicky homogénne školy alebo ich elokované pracoviská v dôsledku rezidenčnej segregácie

Príčiny:

- Obec/odlúčená časť obce je v situácii rezidenčnej segregácie (etnickej koncentrácie) vytvorenej v minulosti.
- Neexistuje vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska.

Možné riešenia	Návrhy foriem riešení	Kľúčoví aktéri
<p>Ak je to prechodne nevyhnutné, školu alebo elokované pracovisko školy udržať len pre deti na prvom stupni (prípadne, po kurikulárnej reforme, na prvom cykle). Pre malé deti môže byť náročné cestovať či chodiť pešo niekoľko kilometrov do centra obce, najmä ak ich rodičia nepracujú a/alebo nevlastnia auto, čo je väčšinový prípad. Aj v tomto prípaderobiť všetky možné opatrenia, aby deti neostali izolované vo svojej komunite a aby nedochádzalo ku getizácii. Organizovať podujatia a aktivity takého charakteru, aby sa pravidelne stretávali s deťmi zo susedných škôl v obci alebo v okolí.</p> <p>Dôsledne dbať na pravidelnú školskú dochádzku detí, netolerovať absentiérstvo. Pracovať s rodičmi, spolupracovať so samosprávou, pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, s miestnou samosprávou, prípadne aj s políciou. Vynechávanie dochádzky nezneužívať ako dôvod pre časté prepádávanie detí a umelé udržiavanie niektorých ročníkov, či umelé udržiavanie malých nephooorganizovaných škôl.</p> <p>V čo najväčšej možnej miere sa vyvarovať riešení, ktoré oddelené vzdelávanie robia nezvratným.</p>	<p>Ak je to prechodne nevyhnutné, školu alebo elokované pracovisko školy udržať len pre deti na prvom stupni (prípadne, po kurikulárnej reforme, na prvom cykle). Pre malé deti môže byť náročné cestovať či chodiť pešo niekoľko kilometrov do centra obce, najmä ak ich rodičia nepracujú a/alebo nevlastnia auto, čo je väčšinový prípad. Aj v tomto prípaderobiť všetky možné opatrenia, aby deti neostali izolované vo svojej komunite a aby nedochádzalo ku getizácii. Organizovať podujatia a aktivity takého charakteru, aby sa pravidelne stretávali s deťmi zo susedných škôl v obci alebo v okolí.</p> <p>Dôsledne dbať na pravidelnú školskú dochádzku detí, netolerovať absentiérstvo. Pracovať s rodičmi, spolupracovať so samosprávou, pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, s miestnou samosprávou, prípadne aj s políciou. Vynechávanie dochádzky nezneužívať ako dôvod pre časté prepádávanie detí a umelé udržiavanie niektorých ročníkov, či umelé udržiavanie malých nephooorganizovaných škôl.</p>	<p>MŠVVaŠ, samospráva, školy, zriaďovateľia, riaditeľia, PZaOZ, ÚSVRK</p>
		<p>Samospráva, zriaďovateľia, MVO, UPSVaR – sociálna kuratela</p>

Ďalšie riešenia sú spoločné aj pre [podtyp 3ac](#), a sú uvedené v nasledujúcej časti Riešení pri určovaní školských obvodov a vytváraní klastrov.

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

Podtyp: 3ac) Viacero obcí s koncentráciou MRK tvoria spoločný školský obvod

Príčiny:

- K segregácii formou oddeleného vzdelávania alebo dvojzmennej prevádzky často dochádza aj vytváraním spoločných školských obvodov pre viacero obcí s koncentráciou MRK

Možné riešenia	Návrhy foriem riešeni	Kľúčoví aktéri a spolupracujúce subjekty
<p>Pri výstavbe nových objektov preferovať výber lokality tak, aby bola v hlavnej časti obce prijemnom prostredí na polceste medzi hlavnou časťou obce a oddelenou časťou obce. V prípade neexistencie vhodných disponibilných pozemkov prepojiť v rámci plánu strednodobého rozvoja obce vhodné časti obce aj dobudovaním dopravnej infraštruktúry a inžinierskych sietí, rekreačných priestorov, nákupných centier, športovísk a priestorov pre kultúrne vyžitie.</p> <p>Je potrebné zabezpečiť vzdelávanie pre rómske deti v dostupnej vzdialenosti od bydliska.</p>	<p>Pri výstavbe nových objektov preferovať výber lokality tak, aby bola v hlavnej časti obce prijemnom prostredí na polceste medzi hlavnou časťou obce a oddelenou časťou obce. V prípade neexistencie vhodných disponibilných pozemkov prepojiť v rámci plánu strednodobého rozvoja obce vhodné časti obce aj dobudovaním dopravnej infraštruktúry a inžinierskych sietí, rekreačných priestorov, nákupných centier, športovísk a priestorov pre kultúrne vyžitie.</p> <p>Vzdelávanie starších žiakov (2. stupeň, resp. 2.a 3. cyklus po kurikulárnej reforme) v každom prípade riešiť spoločným vzdelávaním. V prípade potreby zabezpečiť servis školských autobusov vo vlastníctve obce, ktoré sa môžu využiť aj na iné účely pre obyvateľov. Zabezpečiť sociálny a pedagogický sprievod pri preprave žiakov.</p> <p>Pri začleňovaní žiakov z vylúčenej či oddelenej lokality do inej školy využiť všetky metodické, pedagogické a ľudské postupy a podporné opatrenia, vrátane kultivácie postojev rodičov z majority i minority, napríklad aj s účasťou mediátora a aktívneho zapojenia detí i rodičov do života školy.</p>	<p>Samosprávy, zriaďovatelia, ÚSVRK</p> <p>Samosprávy, zriaďovatelia, školy, ÚSVRK</p> <p>Zriaďovatelia, školy, MVO</p>
<p>Nastavovanie školských obvodov striktné podľa kritérií stanovenými v zákone a medzinárodných právnych záväzkov SR, aby nedochádzalo k segregácii formou oddeleného vzdelávania alebo vytvorenia dvojzmennej prevádzky.</p>	<p>Vytvoriť oficiálny zoznam školských obvodov na MŠVVaŠ SR a vytvárať o nich pravidelné analytické dokumenty.</p> <p>Pri určovaní spoločného školského obvodu na úrovni samospráv dôsledne postupovať podľa zákona č. 596/2003 Z. z.⁹¹, a zároveň dodržiavať ustanovenia školského zákona o zákazoch segregácie a rovnakom prístupe k vzdelávaniu pre všetkých žiakov. Určovanie školských obvodov by malo prirodzeným spôsobom podporovať aj mobilitu a posilňovať sociálnu a etnickú kohéziu v danom (mikro)regióne.</p> <p>Pri určovaní spoločných školských obvodov postupovať dôsledne participatívnym spôsobom, so zapojením miestnych komunít, zástupcov rodičov, orgánov miestnej štátnej správy v školstve, špecialistov na desegregáciu, multidisciplinárnych rozvojových tímov ÚSVRK, prípadne mediátorov.</p> <p>Určovať spoločné školské obvody spôsobom, aby sa odstránila alebo v čo najväčšej možnej miere zredukovala dvojzmenná prevádzka a pokiaľ je nutné ju prechodne udržať, tak len spôsobom neposilňujúcim segregáciu či stereotypy.</p> <p>Zriaďovanie elokovaných pracovísk využiť len ako krajnú možnosť, a to pre žiakov na 1. stupni (či pre žiakov 1. cyklu). Aj v tomto prípade robiť všetky možné opatrenia, aby deti neostali izolované vo svojej komunite a aby nedochádzalo ku getoizácii.</p>	<p>MŠVVaŠ SR</p> <p>Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS</p> <p>Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS</p> <p>Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS</p> <p>Samosprávy, zriaďovatelia, RÚŠS</p>

⁹¹ § 8 ods. 1 a 2 zákona 596/2003 Z. z.

Hlavná oblasť segregácie podľa EK:
EK3: SITUÁCIE REZIDENČNEJ SEGREGÁCIE

	<p>Zaviesť celodenný výchovný systém pre žiakov zo SZP a z MRK znížením alebo odpustením príspevku na čiastočnú úhradu nákladov spojených s účasťou detí v školskom klube detí.</p> <p>V prípade väčších vzdialeností medzi obcami, resp. v prípade komplikovanej dopravnej logistiky, zväziť vytvorenie rôznych spoločných obvodov pre žiakov na 1. stupni a na 2. stupni zohľadnením kritéria dostupnosti a možnosti dopravnej obslužnosti územia obce, pre ktoré má obec určiť školský obvod, resp. kritéria primeranej vzdialenosti dochádzky žiaka do školy, ktorá neohroží plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov⁹²</p> <p>Na národnostne zmiešaných územiach vytvárať spoločné školské obvody spôsobom, aby zohľadňovali záujem obyvateľov s trvalým bydliskom v obci/v oblastiach tvoriacich spoločný obvod o vzdelávanie v slovenskom jazyku a v jazyku národnostných menšín. Spoločné obvody môžu byť rôzne pre školy s vyučovacím jazykom slovenským a s vyučovacím jazykom/s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny. Ich určovaním by sa nemali klásť ani nepriame prekážky, aby občania mohli využiť právo na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku podľa príslušných ustanovení školského zákona, či zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve.</p>	<p>Zriaďovateľia, samosprávy riaditeľia škôl, USRK</p> <p>Samosprávy, zriaďovateľia, RÚŠS</p> <p>Samosprávy, zriaďovateľia, RÚŠS</p> <p>MŠVVaŠ SR, ÚSVRK, PRO MŠVVaŠ SR, ZMOS</p>
<p>Vytváranie klastrov – zakladanie združení škôl a školských zariadení v rámci daného mikroregiónu zápasiaceho so štrukturálnymi nerovnosťami ako jeden z nástrojov zvyšovania kvality a inkluzivnosti vzdelávania.</p>	<p>Dopracovať presné parametre fungovania klastrov.</p> <p>Školy a zariadenia združené v klastri si môžu vzájomne zdieľať niektoré režijné náklady, môžu v rámci klastra hospodárnejšie využívať disponibilné finančné a materiálo-technické prostriedky, môžu si zdieľať odborných zamestnancov pomáhajúcich profesií (podporných tímov), môžu si zdieľať pedagogických zamestnancov niektorých predmetov, pedagogické zbory si môžu efektívnejšie vymieňať skúsenosti a príklady dobrej praxe, môžu spoločne organizovať mimoškolské športové, kultúrne, záujmovo-umelecké a rekreačné aktivity, čím sa utužujú interetnické, interkultúrne a medzilidské vzťahy.</p> <p>Výchovno-vzdelávacie aktivity sa môžu realizovať v spolupráci s ďalšími školami v klastri, ktoré navštevujú deti z majoritnej spoločnosti. Tieto sa môžu realizovať medzi školami v okolí, vrátane podpory tzv. „výmenného učenia“⁹³ aj v prípade, ak školy (ešte) nie sú združené v klastri.</p> <p>Spoznáním profilu iných škôl v rámci klastra a cieľenou prácou s rodičmi, vrátane využitia špecializovaného kariérového poradenstva môžu byť postupne aj rómske deti motivované k tomu, aby sa prehlásili do iných škôl v rámci klastra.</p> <p>„Klastrové školy“ sú súčasťou komplexnejšieho plánu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja mikroregiónu a nadväzujú na rozvoj širšej spolupráce medzi jednotlivými obcami.</p> <p>Vytvorenie klastrov môže v prípadoch rezidenčnej segregácie pomôcť vyriešiť problém správneho určenia spoločných školských obvodov.</p>	<p>Školy, samosprávy</p> <p>Školy</p> <p>Školy, rodičia</p> <p>Samosprávy, školy</p> <p>Samosprávy, školy</p>

⁹² § 8 ods. 1 písm. b) a c) zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon).

⁹³ Publikácie.eduRoma

POUŽITÁ LITERATÚRA

Legislatívne dokumenty:

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 8/04 z 18. októbra 2005 uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, čiastka 220, pod č. 539/2005. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/judikaty/-/spisova-znacka/PL%252E%2B%25C3%259AS%2B8%252F04>

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/>

Zákon č. 182/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2023/182>

Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/596>

Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/597/20230901#paragraf-4e>

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/365/>

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 zo 6. augusta 2008 o špeciálnych školách. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008>

Vyhláška Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 24/2022 zo 17. januára 2022 o zariadeniach poradenstva a prevencie. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/24>

Smernica Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/16073.pdf>

Smernica RADY 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043%20>

Strategické dokumenty verejnej politiky

Úrad vlády SR. Zásady vládnej politiky k Rómom a ich rozpracovanie v rezortoch. In. Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 153 z roku 1991.

MŠVVaŠ SR. Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní. 2021. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/30864-sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

ÚSVRK. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Dostupné na: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csr=6984474512365341457

MŠVVaŠ SR. Národná klasifikácia vzdelania. 2018. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/3772.pdf>

Úrad vlády SR. Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky. 2021. Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/>

Súdne rozhodnutia

D.H. a ďalší proti Českej republike. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-83256%22%5D%7D>

Horváth a Kiss proti Maďarsku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské

práva. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116124%22%5D%7D>

Oršuš a ďalší proti Chorvátsku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské

práva. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-97689%22%5D%7D>

Lavida a ďalší proti Grécku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-120188%22%5D%7D>

Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-221503%22%5D%7D>

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 15. decembra 2022, sp. zn. 5Cdo/102/2020. Dostupné na:

<https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2023/02/rozsudok-NS-SR-zo-dna-15122022.pdf>

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Cdo/112/2021

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 5. mája 2022, spis. zn. 25 Cdo 473/2021. Dostupné na:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/2A32AD763CFC9A92C125889000161213?openDocument&Highlight=0

Rozsudok Okresného súdu Prešov z 5.12.2011, sp. zn. 25C/133/2010. Dostupné na: <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2021/11/rozsudok-okresneho-sudu-presov-v-pripade-verejnej-zaloby-proti-zakladnej-skole-v-sarisskych-michalanoch.pdf>

Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 30. októbra 2012, sp. zn. 20Co/126/2012. Dostupné na:

<https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/aktuality/Rozsudek-KS-Prešov.pdf>

Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 28. februára 2023, sp. zn. 20Co/21/2022-680. Dostupné na:

<https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2023/05/Anonymizovany-rozsudok-KS-PO-diskriminacia-romskych-deti-v-specialnom-vzdelavani.pdf>

Medzinárodné právne a politické dokumenty a odporúčania

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie. OSN, 1965. In Vyhláška ministra zahraničných vecí o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie. MZ SR, 1974.

Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1974/95/19741018>

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím. In Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. OSN, 2006. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2010/317/20100710>

Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy. In: Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 32/1955 Zb.. OSN, 1948. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1955/32/>

Convention against Discrimination in Education - Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní. Dostupné v anglickom jazyku na: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education>. UNESCO, 1960. Neoficiálny slovenský preklad dostupný na:

https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf, s. 291 a ďalšie.

Európsky dohovor o ľudských právach (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Council of Europe, 1960. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. In Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 588/2001 Z. z. Council of Europe, 1992. Dostupné na: https://cloud-1.edupage.org/cloud/EUROPSKA-CHARTA-regionalnych-alebo-mensinovyh-jazykov.pdf?z%3APyV6EOdvB%2BZoS5dEuWjTU%2FWVfD%2BIHswilu3SYIm2w49_yiSD7ifT1uQSaj3TbGAVg

Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Rada ES, 2000. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043>

Charta základných práv Európskej únie. EÚ, 2000. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>

Všeobecná deklarácia ľudských práv. OSN, 1948. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992240/DE01_48.pdf/0d4bbd21-2476-4881-a7b3-145f72f2564b. Neoficiálny preklad v slovenčine dostupný na: <https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/UDHRvSVK.pdf>

Všeobecné odporúčanie č. 29 Výboru pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie. General recommendation of the Committee on the Elimination of the Racial Discrimination No 29 (Descent). Dostupné v anglickom jazyku na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCERD%2FGEC%2F7501&Lang=en

Všeobecný komentár č. 13 Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN o práve na vzdelanie. CESCR, 1999. (V origináli: General Comment No. 13: The Right to Education. Committee on Economic, Social and Cultural Rights.) Dostupné v anglickom jazyku na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F1999%2F10&Lang=en Neoficiálny slovenský preklad dostupný na: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf

Všeobecné odporúčanie č. 7 [revidované] Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii o prijímaní vnútroštátnej legislatívy zameranej na boj proti rasizmu a rasovej diskriminácii. ECRI.2002. (General policy recommendation no. 7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination. European Commission against Racism and Intolerance). Dostupné v anglickom jazyku na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5aae>

Odporúčanie Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov (2021/C 93/01). Dostupné na: [eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01))

Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation. European Commission, 2015. EGESIF_15-0024-01 11/11/2015). Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/mvsr_a_eu/oplz/vyzvy/thematic_guidance_fiche_segregation_en.pdf

Fighting school segregation in Europe through inclusive education. Position paper. Council of Europe Commissioner for Human Rights. (Odstraňovanie školskej segregácie v Európe prostredníctvom inkluzívneho vzdelávania.) Dostupné v anglickom jazyku na: <https://rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-posi/168073fb65>

Odborné publikácie, analytické a metodické materiály

ÚSVRK. *Atlas rómskych komunit* [online]. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2019. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

DEBRECÉNIOVÁ, J.: *Antidiskriminačný zákon. Komentár*. Bratislava: Občan, demokracia a zodpovednosť, 2008. ISBN: 9788089140169.

FARKAS, L., GERGELY, D.: *Racial discrimination in education and EU equality law*. Brussels: European Commission, 2020. ISBN: 978-9-76-08834-9. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9ac3183-634c-11ea-b735-01aa75ed71a1/language-en>

HORNÁ D., PETŐCZ K. *Právo na vzdelanie a jeho kľúčové aspekty* [online]. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2015. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/ucebnice-metodiky-publikacie/publikacie/publikacia_pravo_na_vzdelanie.pdf

HUTTOVÁ J. a kol. *Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy?*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012. Dostupné na: https://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/OSF_2012.pdf

MŠVVaŠ SR. *Katalóg podporných opatrení*. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2023. Dostupné na: <https://podporneopatrenia.minedu.sk/katalog-podpornych-opatreni/>

KOREŇOVÁ S. a kol. *Metodika vzdelávacieho a poradenského programu v oblasti občianskych a ľudských práv*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2022. ISBN: 978-80-974465-1-2. Dostupné na: <https://eduroma.sk/wp-content/uploads/2022/12/FINALISBNMetodika-CT-FIN-1.pdf>

LAJČÁKOVÁ J. a kol. *Školy proti segregácii Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2017. ISBN: 978-80-972-680-4-6. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/skoly-proti-segregacii.pdf>

LISTER R. *Poverť*. Cambridge: Blackwell/Polity Press, 2004. ISBN 0745625630/0745625649

VÚDPaP, 2023. *Odborná starostlivosť poskytovaná deťom/žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Výskumný ústav psychológie a patopsychológie, 2023. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/27185.pdf>

PETRASOVÁ A., PAVLOV I. *Pribeh školy v Šarišských Michaľanoch Kritická reflexia a výzvy*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2017. ISBN: 978-80-972680-0-8. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/pribeh-skoly-v-sarisskych-michalanoch.pdf>

PISA 2012 results: Excellence through equity – giving every student the chance to succeed (Volume II), Paris: PISA, OECD Publishing, 2013. Dostupné na: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-II.pdf>

PISA 2018 na Slovensku. Dostupné na: <https://www2.nucem.sk/sk/merania/medzinarodne-merania/pisa/cyklus/2018>

HISTORY.COM EDITORS. *Plessy vs. Fergusson*. In History. 2023. Dostupné na: <https://www.history.com/topics/black-history/plessy-v-ferguson>

RAFAEL V. a kol. *Vzdelávanie na okraji – Ako si poradiť so školskou segregáciou*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2022. ISBN: 978-80-972680-9-1. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/vzdelavanie-na-okraji-2022.pdf>

RAFAEL V. a kol. *Odpovede na otázky rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2011. ISBN: 978-80-970143-7-7. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/odpovede-na-otazky-desegregacie.pdf>

RAFAEL V., ANDRÉ I. *Od segregácie k inkluzívnemu vzdelávaniu - Prípady školy v Šarišských Michaľanoch*. Bratislava: Regionálne centrum Rozvojového programu OSN pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave, 2014. ISBN: 978-80-89263-20-2. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/od-segregacie-k-inkluzivnemu-vzdelavaniu.pdf>

RAFAEL V., KREJČÍKOVÁ K. *Ako zostať blízko na diaľku*. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project, 2020. ISBN: ISBN 978-80-972680-8-4. Dostupné na: <https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>

MF SR. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením - Záverečná správa*. Ministerstvo financií SR, 2020. Bratislava: Ministerstvo financií SR, 2020. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/15944.pdf>

SNSLP. *Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike za rok 2022*. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2023. Dostupné na: <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-LP-za-rok-2022-na-web.pdf>

MŠVVaŠ SR. *Spolu v jednej lavici. Metodický materiál desegregácie škôl pre zriaďovateľov a riaditeľov* [online]. Bratislava: 2022. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/23399.pdf>

Štatistická ročenka školstva. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-specialne-skoly.html?page_id=9600#

ŠÚ SR. *Národná analytická správa – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. Štatistický úrad SR: 2023. Dostupné na: https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/SODB_Narodna_analyticka_sprava.pdf

NIVAM. *Výchova a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, 2023. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/ziak-so-sociane-znevychodnenedeho-prostredia/>

NIVAM. *Výchova a vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením*. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, 2023. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/novy-podadresar/>

Interné materiály, rukopisy

HRICA P. *Koreňové príčiny segregácie na školách* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 9.6.2023.

PETŐCZ K. *Rasová segregácia/desegregácia na Slovensku - Metodologické a ľudskoprávne východiská* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 20.6.2023.

RAVASZ Á. *Typy segregácie rómskych detí a motívácií na jej vytváranie* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 21.5.2023.

ŠPOTÁKOVÁ, M.: *Poznámky k textu: Definícia segregácie* [interný dokument MŠVVaŠ SR]. Bratislava: 16.8.2023.

PRÍLOHY

Príloha č. 1

Ustanovenia právnych predpisov vzťahujúce sa na uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania vo výchove a vzdelávaní, vrátane dodržiavania zákazu segregácie. Sú uvedené v aktuálnom znení k decembru 2023.

A. Legislatíva – Zákony

Aa) Zákon č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky⁹⁴

➤ Všeobecná zásada rovnosti a nediskriminácie - Čl. 12 ods. 1 a ods. 2 ústavy

- (1) *Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremičateľné a nezrušiteľné.*
- (2) *Základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.*

➤ Osobitná zásada nediskriminácie z dôvodu príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine - Čl. 33 ústavy

Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu.

➤ Práva národnostných menšín a etnických skupín - Čl. 34. ods. 1 a ods. 2 ústavy

- (1) *Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Podrobnosti ustanoví zákon.*
- (2) *Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanovených zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj*
  - a) *právo na vzdelanie v ich jazyku,*
  - b) *právo používať ich jazyk v úradnom styku,*
  - c) *právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.*

➤ Právo na vzdelanie - Čl. 42 ústavy

- (1) *Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.*
- (2) *Občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách.*
- (3) *Zriaďovať iné školy ako štátne a vyučovať v nich možno len za podmienok ustanovených zákonom; v takýchto školách sa môže vzdelávanie poskytovať za úhradu.*
- (4) *Zákon ustanoví, za akých podmienok majú občania pri štúdiu právo na pomoc štátu.*

⁹⁴ [Ústava SR](#)

Ab) Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)⁹⁵

- Definícia zásady rovnakého zaobchádzania (zákazu diskriminácie) § 2 ods. 1 a ods. 3 zákona
  - (1) *Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.*
  - (3) *Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou.*
- Formy diskriminácie, definícia priamej a nepriamej diskriminácie - § 2a ods. 1 až ods. 3 zákona
  - (1) *Diskriminácia je priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie a neoprávnený postih; diskriminácia je aj pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.*
  - (2) *Priama diskriminácia je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.*
  - (3) *Nepriama diskriminácia je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.*
- Diskriminácia z dôvodu vzťahu k určitej osobe - § 2 ods. 11 písm. b) zákona
  - (11) *Za diskrimináciu z dôvodu (...)*
    - b) *rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu sa považuje aj diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého rasového, národnostného alebo etnického pôvodu;*
- Diskriminácia na základe mylnej domnienky - § 3 ods. 3 zákona
  - (3) *Pri posudzovaní, či ide o diskrimináciu alebo nie, sa neberie do úvahy, či dôvody, ktoré k nej viedli, vychádzali zo skutočnosti alebo z mylnej domnienky.*
- Dočasné vyrovnávacie opatrenia - § 8a zákona
  - (1) *Diskriminácia nie je prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení verejnej správy alebo inými právnickými osobami smerujúcich k odstráneniu znevýhodnení vyplývajúcich z dôvodov rasového alebo etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, rodu alebo pohlavia, veku alebo zdravotného postihnutia, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. Dočasnými vyrovnávacími opatreniami sú najmä opatrenia*
    - a) *zamerané na odstránenie sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú nadmerne postihnutí príslušníci znevýhodnených skupín,*
    - b) *spočívajúce v podporovaní záujmu príslušníkov znevýhodnených skupín o zamestnanie, vzdelávanie, kultúru, zdravotnú starostlivosť a služby,*
    - c) *smerujúce k vytváraniu rovnosti v prístupe k zamestnaniu, vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, a to najmä prostredníctvom cieľových prípravnych programov pre príslušníkov znevýhodnených skupín alebo prostredníctvom šírenia informácií o týchto programoch alebo o možnostiach uchádzať sa o pracovné miesta alebo miesta v systéme vzdelávania.*

⁹⁵ [Zákon č. 365/2004 \(antidiskriminačný zákon\)](#)

- (2) Dočasné vyrovnávacie opatrenia uvedené v odseku 1 môžu byť prijaté, ak
- existuje preukázateľná nerovnosť,
  - cieľom opatrení je zníženie alebo odstránenie tejto nerovnosti,
  - sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného cieľa.
- (3) Dočasné vyrovnávacie opatrenia je možné prijímať len v oblastiach uvedených v tomto zákone. Tieto opatrenia môžu trvať len do doby odstránenia nerovnosti, ktorá viedla k ich prijatiu. Orgány podľa odseku 1 sú povinné ukončiť vykonávanie týchto opatrení po dosiahnutí stanoveného cieľa.
- Konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania - § 11 zákona
- Konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania sa začína na návrh osoby, ktorá namieta, že jej právo bolo dotknuté porušením zásady rovnakého zaobchádzania (ďalej len „žalobca“). Žalobca je povinný v návrhu označiť osobu, o ktorej tvrdí, že porušila zásadu rovnakého zaobchádzania (ďalej len „žalovaný“).
  - Žalovaný je povinný preukázať, že neporušil zásadu rovnakého zaobchádzania, ak žalobca oznámi súdu skutočnosti, z ktorých možno dôvodne usudzovať, že k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania došlo.
  - Na konanie vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania sa vzťahuje Občiansky súdny poriadok, ak tento zákon neustanovuje inak.

Ac) Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov⁹⁶

- Princípy výchovy a vzdelávania, vrátane zákazu segregácie - § 3 písm. f) zákona
- Výchova a vzdelávanie podľa tohto zákona sú založené na princípoch (...)
  - rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu so zohľadnením výchovno-vzdelávacích potrieb jednotlivca a jeho spolu-zodpovednosti za svoje vzdelávanie,
  - inkluzívneho vzdelávania,
  - zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.(...)
- Definícia segregácie vo výchove a vzdelávaní - § 2 písm. ah) zákona
- Konanie alebo opomenutie konania, ktoré je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania podľa osobitného predpisu⁹⁹ a v dôsledku ktorého dochádza alebo by mohlo dôjsť k priestorovému, organizačnému, fyzickému alebo sociálnemu vylúčovaniu alebo oddelovaniu skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona.
- Zriaďovanie špeciálnej základnej školy - § 97 ods. 6 zákona
- Špeciálna základná škola sa spravidla zriaďuje pre najmenej desať žiakov s rovnakým zdravotným znevýhodnením a zriaďovateľ ju zruší, ak počet žiakov klesne pod osem. V odôvodnených prípadoch možno školu ponechať zriadenú aj pri nižšom počte žiakov, najmä v prípadoch, ak v nasledujúcom školskom roku je predpoklad zvýšenia počtu žiakov.
- Transformácia systému výchovného poradenstva - § 130 až § 133 zákona
- Transformáciou systému výchovného poradenstva boli vytvorené podmienky pre pozdvižnutie kvality a odbornosti poskytovaných služieb v zariadeniach poradenstva a prevencie. Zariadenia poradenstva a prevencie už nemôžu byť súčasťou škôl, čím sa sťažuje možnosť zaraďovania detí do špeciálnych škôl „na objednávku“.

⁹⁶ Zákon č. 245/2008 Z. z. (školský zákon).

- Rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu - § 144 ods. 1 písm. a) zákona
(1) a) Dieťa alebo žiak má právo na rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu.
- Zásada rovnakého zaobchádzania vo vzdelaní - § 145 ods. 1 a 3 zákona
(1) Práva ustanovené týmto zákonom sa zaručujú rovnako každému uchádzačovi, dieťaťu, žiakovi a poslucháčovi v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania vo vzdelaní ustanovenou osobitným predpisom. (...)
(3) Uchádzač, dieťa, žiak a poslucháč, ktorý sa domnieva, že jeho práva alebo právom chránené záujmy boli dotknuté v dôsledku nedodržania zásady rovnakého zaobchádzania, môže sa domáhať právnej ochrany na súde podľa osobitného predpisu.
- Vzájomná prepojenosť vzdelávacích ciest - § 155 ods. 9 zákona
Legislatíva umožňuje získať nižšie stredné vzdelanie úspešným absolvovaním externého testovania alebo úspešným absolvovaním komisionálnej skúšky na získanie nižšieho stredného vzdelania v rámci vzdelávacieho programu nižšieho stredného odborného vzdelávania. Zákon teda v princípe umožňuje aj žiakom špeciálnych škôl, ktoré poskytujú (len) primárne vzdelávanie, ukončiť úspešne základnú školu.
(9) Externého testovania na účel získania nižšieho stredného vzdelania sa môže na základe žiadosti zúčastniť (...) fyzická osoba, ktorá dosiahla primárne vzdelanie a skončila povinnú školskú dochádzku. (...)
- Prijímanie detí a žiakov so zdravotným znevýhodnením do špeciálnych škôl - Vyhláška 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách - § 7 vyhlášky⁹⁷
Deti a žiaci so zdravotným znevýhodnením sa do špeciálnych škôl prijímajú na základe diagnostických vyšetrení a so súhlasom rodiča alebo zákonného zástupcu dieťaťa. Pred prijatím dieťaťa so zdravotným znevýhodnením alebo žiaka so zdravotným znevýhodnením do školy zariadenie poradenstva a prevencie vykoná diagnostické vyšetrenie dieťaťa alebo žiaka; súčasťou podkladov na rozhodnutie o prijatí dieťaťa alebo žiaka do školy je správa z diagnostického vyšetrenia.

⁹⁷ Vyhláška č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách

Ad) Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve⁹⁸

➤ Pravidlá určovania školských obvodov v rámci obce - § 8 ods. 1 zákona

(1) Obec určí svojim všeobecne záväzným nariadením školský obvod základnej školy zriadenej obcou. Školský obvod základnej školy tvorí územie obce alebo jej časť. Ak je obec zriaďovateľom viacerých základných škôl, obec svojim všeobecne záväzným nariadením určí školské obvody pre jednotlivé základné školy. Obec pri určení školského obvodu základnej školy zohľadní najmä

- a) kapacitu školských budov vo vlastníctve obce alebo v jej prenájme, a kapacitu iných budov vo vlastníctve obce alebo v jej prenájme, ktoré sú svojim funkčným usporiadaním vhodné na vzdelávanie,
- b) dostupnosť a možnosti dopravnej obsluhy žiaka do školy, pre ktoré obec má určiť školský obvod,
- c) primeranú vzdialenosť dochádzky žiaka do školy, ktorá neohroží plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov,
- d) záujem obyvateľov obce s trvalým bydliskom v obci o vzdelávanie v štátnom jazyku a v jazyku národnostných menšín na území obce.“

➤ Pravidlá určovania spoločného školského obvodu pre viacero obcí a prípade vyradenia školy zo siete a jej zrušenia - § 8 ods. 2 a ods. 4 zákona

(2) Ak obec nezriadi základnú školu, môže sa dohodnúť so susednými obcami na spoločnom školskom obvode základnej školy. Obec a susedné obce pri určení spoločného školského obvodu základnej školy zohľadnia skutočnosti podľa odseku 1; územím obce sa v tomto prípade rozumie aj územie susedných obcí, pre ktoré sa má určiť spoločný školský obvod základnej školy. Regionálny úrad rozhodne o spoločnom školskom obvode základnej školy, ak je ohrozené plnenie povinnej školskej dochádzky žiakov na území obce z dôvodu, že sa dohoda o spoločnom školskom obvode základnej školy neuzatvorila alebo dohoda bola uzavretá bez zohľadnenia skutočností podľa odseku 1. Regionálny úrad pri rozhodovaní o spoločnom školskom obvode základnej školy zohľadňuje skutočnosti podľa odseku 1. Ak bol spoločný školský obvod určený na základe dohody, spoločný školský obvod zaniká po uplynutí výpovednej lehoty, ktorá trvá najmenej do konca nasledujúceho školského roka.

(4) V prípade vyradenia základnej školy zo siete a jej následného zrušenia obec určí školský obvod základnej školy, v ktorom budú žiaci zrušenej základnej školy plniť povinnú školskú dochádzku podľa odsekov 3 a 4. Ak sa tak nestane, školský obvod základnej školy, v ktorom budú žiaci zrušenej základnej školy plniť povinnú školskú dochádzku, určí regionálny úrad.

➤ Plnenie školskej dochádzky - § 8 ods. 3 a ods. 4 zákona

(3) Žiak plní povinnú školskú dochádzku v základnej škole v školskom obvode, v ktorom má trvalé bydlisko, ak sa zákonný zástupca žiaka nerozhodne podľa odseku 4.

(4) Žiak môže plniť povinnú školskú dochádzku v základnej škole mimo školského obvodu, v ktorom má trvalé bydlisko, so súhlasom riaditeľa základnej školy, do ktorej sa hlási. Riaditeľ základnej školy, do ktorej bol žiak prijatý, oznámi túto skutočnosť riaditeľovi základnej školy v školskom obvode, v ktorom má žiak trvalé bydlisko, ako aj zriaďovateľovi základnej školy, do ktorej bol žiak prijatý. Obec, ktorá je zriaďovateľom tejto základnej školy, oznámi obci, v ktorej má žiak trvalé bydlisko, jeho prijatie do základnej školy v príslušnom školskom obvode.

➤ Podmienky zaradenia a vyradenia elokovaných pracovníkov zo siete škôl a školských zariadení - § 18 ods. 6 zákona

(6) Rozhodnutie o zmeriach v sieti predchádza aj zriadeniu alebo zrušeniu elokovaného pracovníka. Rozhodnutím o zmene v sieti, ktoré spočíva

- a) v zaradení elokovaného pracovníka do siete,
- b) vo vyradení elokovaného pracovníka zo siete.

⁹⁸ [Zákon 596/2003 Z. z.](#)

➤ Zriaďovanie elokovaných pracovísk škôl a školských zariadení - § 19 ods. 6

(6) Elokované pracovisko možno zriadiť iba na území kraja podľa adresy školy alebo školského zariadenia až po rozhodnutí o zmene v sieti. Elokované pracovisko sa nezriaďuje pri školských účelových zariadeniach.

➤ Regionálne združenia škôl a školských zariadení (klastre) - § 20a zákona

(1) Na základe dohody zriaďovateľov sa môžu materské školy, základné školy, základné umelecké školy a školské zariadenia združiť do jednej právnickej osoby. Zriaďovateľom združenia škôl a školských zariadení sú všetci zriaďovatelia spoločne.

(2) Školy a školské zariadenia, ktoré sú združené v združení, zostávajú právnickými osobami.

(3) Pri združení škôl alebo školských zariadení podľa odseku 1 zriaďovatelia vo vzájomnej dohode najmä

- a) určia zriaďovateľa, ktorý je splnomocnený na vykonávanie všetkých úkonov týkajúcich sa združenia škôl a školských zariadení,
- b) vymedzia vzájomné vzťahy vrátane finančného zabezpečenia výchovy a vzdelávania v jednotlivých školách a školských zariadeniach a majetkových vzťahov,
- c) určia organizačnú štruktúru združenia škôl a školských zariadení,
- d) upraví práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov zamestnancov škôl a školských zariadení združených v združení,
- e) upraví postup pri obsadení funkcie štatutárneho orgánu združenia škôl a školských zariadení.

(4) Združeniu škôl a školských zariadení podľa [odseku 1](#) nepredchádza ich vyradenie zo siete. Právnická osoba podľa odseku 1 sa zriaďuje po zaradení združenia škôl a školských zariadení do siete podľa [§ 18 ods. 9.](#)⁹⁹

➤ Dohľad štátu - §13 ods. 1 zákona

(1) Štátna školská inšpekcia (ŠŠI) plní funkciu kontroly štátu nad úrovňou pedagogického riadenia, nad úrovňou výchovy a vzdelávania (...) a nad úrovňou činností v (...) školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie (...).

Ae) Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení

➤ Príspevok pre žiakov so SZP - § 4e (ustanovenie platné do 31.8.2024)⁹⁹

(7) Príspevok na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov so SZP sa poskytuje podľa počtu žiakov zo SZP, ktorí nie sú vzdelávaní v špeciálnej triede alebo formou školskej integrácie. Príspevok je určený na úhradu nákladov na:

- a) osobné náklady asistenta učiteľa pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo sociálneho pedagóga,
- b) vybavenie didaktickou technikou a učebnými pomôckami,
- c) účasť žiakov na aktivitách podľa osobitného predpisu (= aktivity vyplývajúce z § 107 školského zákona)
- d) výchovu a vzdelávanie žiakov v špecializovaných triedach,
- e) zabránenie prenosu nákazy prenosného ochorenia,
- f) príplatok za prácu so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- g) zabezpečenie chýbajúcich pomôcok pre žiakov nad rámec dotácie na školské potreby poskytnutej podľa osobitného predpisu.

⁹⁹ [§ 4e Zákon č. 597/2003](#) v znení do 31.8.2024

➤ Príspevok na podporné opatrenie - § 4e (ustanovenie platné od 1.9.2024)¹⁰⁰

- (1) Ministerstvo môže na účel poskytovania podporných opatrení a na účel poskytovania odborných činností podpornej úrovne prvého stupňa a druhého stupňa v systéme poradenstva a prevencie prideliť podľa metodiky schválenej na príslušný školský rok z kapitoly ministerstva v priebehu kalendárneho roka zriaďovateľovi školy alebo zriaďovateľovi školského zariadenia príspevok na úhradu nákladov na
- a) pedagogického asistenta,
  - b) školského špeciálneho pedagóga alebo odborného zamestnanca alebo iného pedagogického zamestnanca na zabezpečenie poskytovania činností podpornej úrovne prvého stupňa v systéme poradenstva a prevencie,
  - c) zamestnanca školy alebo školského zariadenia, ktorý nie je pedagogickým zamestnancom ani odborným zamestnancom, a v škole alebo v školskom zariadení zabezpečuje pre dieťa alebo pre žiaka vykonávanie sebaobslužných úkonov,
  - d) zdravotníckeho pracovníka,
  - e) vzdelávanie zamestnancov školy zamerané na poskytovanie podporných opatrení,
  - f) skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.
- (2) Ministerstvo môže na účel poskytovania podporných opatrení prideliť z kapitoly ministerstva v priebehu kalendárneho roka na základe skutočnej potreby zriaďovateľovi školy alebo školského zariadenia, ktorý o to požiada, príspevok na
- a) špeciálne edukačné publikácie a kompenzačné pomôcky,
  - b) odstraňovanie fyzických bariér v priestoroch školy alebo školského zariadenia,
  - c) úpravy priestorov školy určených na podporu vnímania a nadobúdanie zručností,
  - d) zabezpečenie diétného stravovania.
- (3) Žiadosť podľa odseku 2, ktorú predkladá zriaďovateľ ministerstvu prostredníctvom príslušného regionálneho úradu, obsahuje najmä
- a) návrh príslušného podporného opatrenia uvedený v príslušnom vyjadrení,
  - b) predpokladané náklady.
- (4) Ministerstvo každoročne zverejňuje na svojom webovom sídle zoznam zriaďovateľov, ktorým boli pridelené finančné prostriedky podľa odseku 1 alebo odseku 2, ich výšku, konkrétny účel a názvy príslušných škôl a školských zariadení, ak ide o finančné prostriedky podľa odseku 1, zverejňuje aj metódku pridelovania finančných prostriedkov.
- (5) Finančné prostriedky podľa odsekov 1 a 2 možno použiť len na účel zverejnený podľa odseku 4.

¹⁰⁰ § 4e Zákona č. 597/2003 v znení od 1.9.2024

B. Odborné postupy

➤ Dôležité zásady zo Štandardov odborných činností diagnostiky detí a žiakov zo SZP, vrátane postupov pre deti s iným materinským jazykom, vypracované VÚDPaP-om pre zariadenia poradenstva a prevencie, schválené ministerstvom školstva.¹⁰¹

1. Diagnostikovať mentálne postihnutie výlučne na základe testových výsledkov je nesprávne; takýto postup nezodpovedá definícii mentálneho postihnutia (MKCH 10102 používa termín mentálna retardácia alebo duševná zaostalosť). Pri podozrení na mentálne postihnutie dieťaťa/žiaka musí byť zrealizované komplexné diagnostické vyšetrenie kognitívnych schopností. Prvé komplexné diagnostické vyšetrenie kognitívnych schopností poskytuje údaje, s ktorými možno porovnať výsledky získané pri kontrolnom komplexnom vyšetrení na lepšie odhadnutie kognitívnej a vzdelávacej kapacity dieťaťa/žiaka. Až po porovnaní a vyhodnotení výsledkov možno dospieť k diagnostickému záveru o aktuálnej úrovni kognitívnych schopností a kognitívnom potenciáli dieťaťa/žiaka.
2. Jednoznačne stanoviť diagnózu mentálna retardácia v predškolskom veku a na začiatku školskej dochádzky je možné iba v prípadoch závažnejšieho postihnutia, ktoré je potvrdené aj anamnestickými údajmi a zdravotnou dokumentáciou.
3. Ak na základe vyšetrenia a anamnestických údajov nie je možné mentálne postihnutie dieťaťa/žiaka vyrastajúceho v SZP jednoznačne potvrdiť, odporúča sa konštatovať, že jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú z vývinu v SZP (a zaradiť ho do hlavného prúdu vzdelávania s odporúčaním individuálnej podpory pri začleňovaní takéhoto žiaka).

➤ Nesprávnosť postupu môže umocniť aj faktor jazyka. V špecifikách diagnostického procesu u detí/žiakov zo SZP¹⁰³ je uvedená dôležitosť jazyka diagnostického nástroja:

„Diagnostické nástroje mali byť zadávané v jazyku, ktorý dieťa/žiak používa, a štandardizované v sociokultúrnom prostredí, z ktorého dieťa/žiak pochádza.“ Keďže to v diagnostickej praxi nie je pri deťoch zo SZP často možné splniť, siaha sa preto často po kultúrne nezávislých metódach, ktoré nie sú štandardizované a preto ich výsledky môžu byť použité iba ako orientačné podklady na odbornú úvahu.

¹⁰¹ Odborná starostlivosť poskytovaná deťom/žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia (VÚDPaP, 2023), str. 16

¹⁰² Medzinárodná klasifikácia chorôb – MKCH-10

¹⁰³ VÚDPaP, 2023, ref. 101, str. 9

C. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Ca) Priestorová a organizačná segregácia v rámci lokality

- Jedným z najnovších rozsudkov (2023) Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu je prípad *Elmazova a ostatní vs. Severné Macedónsko*.¹⁰⁴

Ide o stredne veľké mesto (približne veľkosti Žiliny) v Severnom Macedónsku, v ktorej v rámci jedného obvodu existujú dve štátne školy, pričom v obvode žije relatívne početná rómska komunita. Zapisovanie detí je podľa trvalého bydliska, ale v princípe existuje slobodná voľba školy zo strany rodičov pre svoje deti. Došlo k situácii, že v jednej škole sa koncentrovali takmer výlučne bieli a v druhej takmer výlučne rómski žiaci. Súd skonštatoval, že v prípade sťažovateľov – rodičov dvoch rómskych detí, ktorým jedna zo škôl odmietla prestup z druhej školy, kým deťom z majority takýto prestup umožnila, došlo k ich diskriminácii. Keďže takýto postup škola aplikovala voči celej skupine rómskych detí, súd skonštatoval, že môže ísť o segregáciu. Súd však skúma individuálne podania, takže konštatovanie segregácie vyslovil len ako odôvodnený predpoklad. Najznámejším doterajším prípadom rozhodovania Európskeho súdu v obdobnej veci bol prípad *Lavida proti Grécku* z roku 2013.¹⁰⁵

Cb) Priestorová a organizačná segregácia v rámci školy

- Často citovaným Európskeho súdu pre ľudské práva v obdobnej veci je prípad *Oršuš a ostatní proti Chorvátsku*.

Súd dôvodil, že zaradenie a zotrvanie skupiny rómskych detí po celý čas ich vzdelávania na základnej škole do osobitnej, etnicky homogénnej triedy, je možné považovať za segregáciu. Argument, že neovládali dostatočne vyučovaci jazyk, resp. mali veľa absencií, väčšina sudcov nepovažovala za rozhodujúci. Bolo úlohou školy, aby sa príslušnými opatreniami s týmito faktormi vysporiadala.

Cc) Nesprávne zaradovanie rómskych detí do špeciálnych škôl pre deti s mentálnym postihnutím

- Vo veci zaradovania rómskych detí do špeciálnych škôl sú najznámejšie dva rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva: *D.H. a ďalší v. Česká republika*¹⁰⁶ a *Horváth a Kiss proti Maďarsku*¹⁰⁷.

Veľká komora súdu v kauze *D.H.* vyriekla, že situácia nadmerného zastúpenia rómskych detí v špeciálnych školách pre mentálne postihnutých v dôsledku nesprávneho používania odborných postupov je formou nepriamej diskriminácie.

¹⁰⁴ [Elmazova a ďalší proti Severnému Macedónsku z roku 2022](#)

¹⁰⁵ [Lavida a ďalší proti Grécku z roku 2013](#)

¹⁰⁶ [D.H. a ďalší proti Českej republike z roku 2007](#)

¹⁰⁷ [Horváth a Kiss proti Maďarsku z roku 2009](#)

Príloha č. 2

Infringement – vývoj v rokoch:

- V apríli 2015 Európska komisia začala proti Slovensku konanie pre porušovanie európskej smernice o rasovej rovnosti.¹⁰⁸
- V októbri 2019 Európska komisia pristúpila k ďalšiemu kroku a Slovensku zaslala takzvané odôvodnené stanovisko.¹⁰⁹
- V apríli 2023 Európska komisia iniciovala postúpenie prípadu na Súdny dvory Európskej únie pre nedostatočný pokrok pri riešení segregácie Rómov vo vzdelávaní na Slovensku. Po ďalšom zvážení môže Európska komisia rozhodnúť o podaní žaloby.¹¹⁰

Odôvodnené stanovisko¹¹¹

Európska komisia zaslala Slovensku odôvodnené stanovisko, v ktorom ho žiada, aby dodržiavalo pravidlá EÚ týkajúce sa rovnakého zaobchádzania s rómskymi žiakmi.

„Európska komisia sa rozhodla zaslať Slovensku odôvodnené stanovisko, v ktorom ho vyzýva, aby dodržiavalo pravidlá EÚ týkajúce sa rovnosti. Smernica EÚ o rasovej rovnosti zakazuje diskrimináciu z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu vo viacerých kľúčových oblastiach života vrátane vzdelávania. Na Slovensku je však neprimeraný podiel rómskych detí umiestňovaný do špeciálnych škôl alebo tried pre deti s mentálnym postihnutím a v hlavnom vzdelávacom prúde taktiež dochádza rôznymi spôsobmi k marginalizácii rómskych detí ich umiestňovaním do výhradne rómskych tried alebo škôl. Po formálnej výzve, ktorá bola Slovensku zaslaná v apríli 2015, Slovensko prijalo niekoľko opatrení zameraných na riešenie tohto problému. Po dôkladnom posúdení opatrení a monitorovaní situácie v teréne Komisia však dospela k záveru, že tieto opatrenia nepostačujú na vyriešenie tohto problému. Diskriminácia na školách z dôvodu etnického pôvodu je aj naďalej vážnym problémom. Slovensko má teraz dva mesiace na to, aby reagovalo a prijalo príslušné opatrenia. V opačnom prípade môže Komisia rozhodnúť o postúpení tohto prípadu Súdnemu dvoru EÚ.“

¹⁰⁸ [Smernica o rasovej rovnosti](#) (Smernica, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.)

¹⁰⁹ [Októbrový súbor prípadov porušenia povinnosti: kľúčové rozhodnutia](#), tlačová správa (EK, 10.9.2019)

¹¹⁰ [Európska komisia sa rozhodla postúpiť prípad Slovenska Súdnemu dvoru Európskej únie](#), tlačová správa, (EK, 19.4.2023)

¹¹¹ In Októbrový súbor prípadov, [ref. 106](#)

Príloha č. 3

Box č. 9: Dôsledky segregácie vo vzdelávaní podľa Rady Európy¹¹²

- „Znižujú sa šance detí získať základné sociálne zručnosti a vzdelávacie kompetencie prostredníctvom kontaktu a interakcie s inými deťmi.
- Znižuje sa kvalita vzdelávania, ktoré sa často nekončí získaním osvedčenia o dosiahnutom stupni vzdelania; segregáciou sú ohrozené budúce pracovné príležitosti a príjmové možnosti dotknutých detí a mladých ľudí.
- Segregácia má negatívny vplyv aj na majoritnú, resp. ekonomicky silnejšiu populáciu, pretože obmedzuje možnosti sociálnych a kultúrnych interakcií s deťmi s odlišným sociálnym a kultúrnym pozadím alebo zdravotným znevýhodnením; bráni rozvoju emocionálnej inteligencie a empatie, v dôsledku čoho sa znižuje miera sociálnej a kultúrnej kohézie spoločnosti.
- Nedostatok interkultúrnych kontaktov v procese výchovy a vzdelávania má za následok aj nižšiu mieru tolerancie, absenciu rešpektu k náboženským či kultúrnym rozdielom a vytvára podhubie pre posilňovanie rasizmu a xenofóbie.
- Segregácia negatívne ovplyvňuje celkovú (priemernú) vzdelanostnú úroveň spoločnosti a celkovú efektívnosť systému výchovy a vzdelávania; štúdie OECD ukazujú, že školy s heterogénnym zložením žiakov dosahujú lepšie priemerné výsledky v testovaniach.
- Heterogenita/diverzita významne pomáha znevýhodneným žiakom, pričom „brzdiaci“ efekt na najlepších žiakov je marginálny alebo neexistujúci, naopak vysoká koncentrácia detí s ťažkosťami v učení v jednej triede či škole zásadným spôsobom negatívne ovplyvňuje celkové výsledky.¹¹
- Segregácia má aj výrazne negatívne ekonomické dopady, jednak z hľadiska priamych nákladov (udržiavanie špeciálnych škôl a zariadení je finančne náročnejšie), jednak z hľadiska dlhodobých celospoločenských ekonomických dopadov z dôvodu slabého začlenenia osôb absolvujúcich segregované vzdelávanie, či predčasne ukončujúcich školskú dochádzku do trhu práce a výpadku ľudského kapitálu v národnom hospodárstve.“

Box č. 10: Priaznivé dopady eliminácie segregovaného vzdelávania podľa Krajského súdu v Prešove¹¹³

- „Výhody pre nerómske dieťa: Individuálny prístup učiteľa k dieťaťu, ktorý pomôže objaviť jeho skryté schopnosti. Dieťa sa učí prirodzene vnímať a reagovať na zmeny a odlišnosti. Rozmanitosť triedy poskytuje dieťaťu skutočný obraz o odlišnostiach v spoločnosti, v ktorej bude raz ako dospelý človek existovať a tým je dieťa lepšie pripravené na budúcnosť.
- Výhody pre rómske dieťa: Individuálny prístup učiteľa k dieťaťu, ktorý pomôže objaviť jeho skryté schopnosti. Príležitosť nájsť si priateľov aj v bežnom kolektíve. Takto jeho sociálne prostredie nie je obmedzené len na rómske deti, tak ako je tomu v špeciálnych triedach alebo na rómskom podlaží. Získava pocit, že je súčasťou spoločnosti, a to posilňuje jeho sebaistotu. Rozmanitosť triedy poskytuje dieťaťu skutočný obraz o odlišnostiach v spoločnosti, v ktorej bude ako dospelý človek raz existovať a tým je dieťa lepšie pripravené na budúcnosť. Zaoštaljšie dieťa, ktoré trávi viac času a kopíruje zdatnejších, ukazuje zvýšenie sociálnych a akademických znalostí ako deti, ktoré sú izolované výlučne v rómskych triedach.
- Výhody pre spoločnosť: Škola zameraná na inkluzívne vzdelávanie pomáha riešiť tabuizované témy, akými sú diskriminácia, segregácia a rasizmus a zvyšuje toleranciu, empatiu a porozumenie. Vedie k menšiemu ekonomickému zaťaženiu spoločnosti, nakoľko zaoštaljšie deti sú vedené viac k samostatnosti. Zvyšuje sa možnosť ich uplatnenia na aktívnom trhu práce.
- Výhody pre školu: Neustále rozvíjanie profesionálnych schopností pedagogických zamestnancov. Z celého pedagogického zboru sa tým stáva profesionálny tím. Inkluzívne školy kladú dôraz na kvalitnú spoluprácu všetkých pedagogických zamestnancov, čo uľahčuje prácu jednotlivcovi.
- Inkluzívna škola je kultúrnym, osvetovým, preventívnym a rodinným centrom, čím zohráva dôležitú úlohu v živote študentov, ale pozitívne ovplyvňuje aj rodičov pri výchove ich dieťaťa.
- (...) z nových vecí majú ľudia zväčša obavy, ako budú použiteľné v praxi. Tieto obavy môžu prameniť z predsudkov a nedostatočnej informovanosti. Môžu vznikať obavy, že rómske dieťa dostatočne nezapadne do kolektívu, že bude odcudzované a ponižované, čo môže znížiť jeho sebaúctu. Zo strany rodičov nerómskych detí

¹¹² [Fighting school segregation in Europe through inclusive education](#). (Commissioner for Human Rights, 2017). str. 13 – 15.

¹¹³ [Rozsudok Krajského súdu v Prešove](#) z 30.10.2012. sp. zn. 20CoI/126/2012

môže vzniknúť obava, že deti vyžadujúce zvláštnu potrebu budú brzdiť zdravého jedinca vo vývoji alebo im nebude poskytovaná dostatočná pozornosť práve preto, že sa vyučujúci bude venovať zaostalejšiemu rómskemu dieťaťu.

- Okruh týchto pochybností zhrňuje práve obava, že nerómske deti patria do normálnych škôl a ostatní patria do škôl špeciálnych. Odvolací súd však poukazuje na to, že deti, ktoré chodia do inkluzívnej školy už od raného veku, inakosť ostatných spolužiakov berú ako niečo prirodzené, na rozdiel od detí v nie inkluzívnych školách, kde sú začlenené výlučne v rámci rómskych skupín. Tam problém s diskrimináciou zo strany detí vznikáť môže. Avšak preto musia vznikáť školy inkluzívne, aby sa takýmto nepríjemnostiam značne predchádzalo a aby každý znevýhodnený jedinec zapadol medzi rovesníkov, ktorí hendikep zaostalosti nemajú.
- Takisto aj predsudky, že nerómske dieťa bude nevšimané a zanedbávané učiteľom, odvolací súd považuje za neopodstatnené, nakoľko dieťa so špeciálnymi vzdelávacími potrebami nemá na množstvo prebraného učiva žiadny vplyv. Vďaka hravému, interaktívnemu, vysvetľujúcemu a kreatívnemu postupu vyučovania sa deti naučia viac. A nakoľko sa každému jedincovi učiteľ venuje individuálne, zaručuje všetkým deťom takú starostlivosť akú potrebujú a to bez ohľadu na to či ide o znevýhodnené alebo nadané dieťa (inklúzia).“

Príloha č. 4

Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka (rozšírená verzia)

Oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka môžeme interpretovať dvoma spôsobmi. Prvý sa týka národnostných škôl, druhý škôl bilingválnych. Podstatné z hľadiska problematiky tejto príručky je národnostné školstvo. Právo na vzdelávanie v materinskom jazyku, o ktoré sa opiera existencia národnostného školstva je v medzinárodnom práve, ako aj v Ústave SR definované ako základné právo. Ústava SR je v tomto jednoznačná. Čl. 34 ods. 2, písm. a)¹¹⁴ nášho základného zákona stanovuje: „*Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanoveným zákonom zaručuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na vzdelanie v ich jazyku*“. V školskom zákone je uvedené právo upravené v § 2 a v § 2¹¹⁵ a v súvisiacich rezortných predpisoch.

Vzdelávanie v národnostných školách na základe práva na vzdelávanie v materinskom jazyku je jedným z tých legitímnych dôvodov oddeleného vzdelávania vyplývajúcich zo školského zákona, na ktorý sa odvoláva aj definícia segregácie vo vzdelávaní vo svojom závere: „(...) *oddeľovaniu skupiny detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania bez dôvodu, ktorý vyplýva z tohto zákona*.“ Existencia národnostných škôl je opretá aj o medzinárodné právo, konkrétne Dohovor UNESCO, ako aj iné medzinárodnoprávne normy, ktoré spomenieme nižšie.

Ústava, ani iný vykonávací zákon síce neobsahuje presnú definíciu pojmu národnostná menšina, ale v kontexte súvisiacich vnútroštátnych právnych predpisov a medzinárodných noriem môžeme povedať, že národnostnú menšinu tvorí skupina obyvateľov Slovenskej republiky, ktorí:

- sú občanmi Slovenskej republiky;
- spája ich spoločný jazyk, zvyky a tradície, spoločné historické vedomie a podstatné znaky a prejavy kultúrnej identity;
- žijú na svojich sídelných územiach relatívne dlhú dobu (minimálne niekoľko generácií);
- hlásia sa k príslušnej národnosti slobodne.¹¹⁶

Po roku 1990 bola v Československu, resp. na Slovensku oficiálne **uznaná aj rómska národnostná menšina**. Národnostné práva, vrátane práva na vzdelávanie v materinskom jazyku a/alebo vyučovania materinského jazyka sa teda vzťahuje aj na ňu.¹¹⁷

Z hľadiska predchádzania a eliminácie rizika segregácie je kľúčové pochopiť **vzájomný vzťah medzi** možnosťou zriaďovania rómskych národnostných škôl, čiže **realizáciou práva na vzdelávanie v materinskom jazyku a princípom rómskej inklúzie** v spojení so zákazom rasovej segregácie.

Rozsah práva na vzdelávanie v materinských jazykoch národnostných menšín na Slovensku je definovaný dokumentom pripojeným Slovenskou republikou k ratifikačným listinám Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov¹¹⁸ a je rozpracovaný v štátnych vzdelávacích programoch a rámcových učebných plánoch, ktoré schvaľuje ministerstvo školstva. Pre maďarský jazyk sa SR napríklad zaviazala „*umožniť vzdelávanie od predprimárneho vzdelávania až po univerzity*“. Pre rómsky jazyk sa zaviazala „*umožniť vzdelávanie v rómskom jazyku alebo vyučovanie rómskeho jazyka aspoň pre žiakov z rodín, ktoré prejavia záujem, za predpokladu dostatočného počtu žiakov od predškolskej výchovy až po stredné školy, vrátane odborných škôl*“.

¹¹⁴ Čl. 34 ods. 2 písm. a) Ústavy SR

¹¹⁵ § 12 zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon)

¹¹⁶ Čl. 12 ods. 3 Ústavy SR: „Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti.(...)“

¹¹⁷ Podľa Ústavy SR sa teda za národnostné menšiny nepovažujú cudzinci, alebo skupiny cudzincov, ktorí prichádzajú na Slovensko buď ako ekonomickí migranti alebo osoby pod medzinárodnou ochranou (utečenci, azylanti). Okrem tradične na území Slovenska žijúcich národnostných skupín (napríklad maďarskej, rusínskej, ukrajinskej, nemeckej, poľskej) bola v roku 2023 za národnostnú menšinu prvýkrát uznaná „neeurópska“ národnostná komunita, a to vietnamská. Vietnamci, ktorí začali prichádzať do bývalého Československa najmä v 70. rokoch 20. storočia, sa odvtedy stali viacgeneračnými občanmi Slovenskej republiky.

¹¹⁸ [Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov](#) (Štrasburg, 1992)

Ďalej sa SR zaviazala „zabezpečiť prostriedky na štúdium rómskeho jazyka ako odborného predmetu univerzitného a iného vysokoškolského štúdia“, ako aj „umožniť, aby sa rómsky jazyk stal predmetom vzdelávania dospelých alebo súčasťou ďalšieho vzdelávania“.

Právo vzdelávať sa v materinskom jazyku je ústavným právom príslušníkov národnostných menšín. Z toho vyplýva, že možnosť zriaďovania národnostných škôl platí aj na rómsku národnostnú menšinu. **V prípade Rómov však kategórie etnikum, národnosť a jazyk nie sú totožné.** Ako sme na to poukázali v praktickej časti tohto materiálu, kategórie etnikum a národnosť sa síce prelínajú, ale zďaleka sa nekryjú. Len menšia časť etnických Rómov sa hlási k rómskej národnosti, väčšina sa hlási k národnosti slovenskej a maďarskej. Neplatí ani, že rodný jazyk všetkých etnických Rómov je rómčina, ani rodný jazyk všetkých Rómov hlásiacich sa k rómskej národnosti nemusí byť rómčina. Časť Rómov (či už etnických alebo podľa národnosti) hovorí po rómsky, časť po slovensky, časť po maďarsky, časť po rusínsky.

Dohovor UNESCO podčiarkuje, že oddelené vzdelávanie podľa vyučovacieho jazyka je legitímne, ak je účasť na takomto vzdelávaní voliteľná a zodpovedajúca stanoveným normám. To samozrejme musí platiť aj v prípade, ak by sme rómske národnostné školy považovali za jedno z riešení pozdvižnutia Rómov a Rómok všeobecne, či konkrétne tých, čo žijú v marginalizovanom prostredí.

- Rómske národnostné školstvo by mohlo byť riešením pre Rómov, ktorí oň majú záujem. Je vysoko pravdepodobné, že Rómovia, ktorých materinský jazyk je slovenský alebo maďarský, resp. sa nehlásia k rómskej národnosti, by oň záujem nemali. Podľa Ústavy SR sa zakazuje akékoľvek (nátlakové) ovplyvňovanie rozhodovania o voľbe národnosti a aj podľa Dohovoru UNESCO by mala byť účasť na takomto vzdelávaní voliteľná.
- Problém so segregovanými školami na základe etnického a sociálneho vylúčenia spočíva najmä v nemožnosti dosiahnuť zodpovedajúcu kvalitu a úroveň vzdelávania. Koncentrácia na jednom mieste takých žiakov, ktorí majú ťažkosti s učením vyplývajúcich z málo podnetného prostredia, pričom čelia neustálemu priamemu či latentnému ponižovaniu či stigmatizácii, je veľmi zlým východiskom pre individuálne napredovanie aj tých žiakov, ktorí by za iných okolností mali veľmi dobré alebo vynikajúce výsledky. Aj podľa Dohovoru UNESCO by takéto vzdelávanie malo „zodpovedať stanoveným normám“.
- Podľa zákona môže národnostnú školu zriadiť obec alebo v osobitných prípadoch regionálny úrad školskej správy. Základnú školu možno zriadiť, ak sa prihlásia rodičia najmenej 30 žiakov. Je veľmi otázne, či by sa rómske národnostné školy mohli zriadiť vo väčšom počte len na základe vôle rodičov v zmysle zákona. Jednoduchá „prekvalifikácia“ segregovaných škôl na národnostné zmenou v sieti škôl by zas narážala na právne limity a určite by bola terčom ďalšej kritiky zo strany Európskej komisie a medzinárodných organizácií.

Rómska národnostná škola, ktorá je slobodnou voľbou rodičov a žiakov, ktorá spĺňa kritériá kvality a inkluzívnosti (v zmysle rešpektovania a podpory individuálnych potrieb žiakov) a ktorá nie je izolovaná, ale udržiava čulé interkultúrne vzťahy a aktivity s celou komunitou, v ktorej pôsobí, s väčšinovými školami a ich žiakmi, a po absolvovaní ktorej je žiak plne pripravený na vstup pracovný trh a do spoločenského života, je na druhej strane plne legálnym a legitímnym riešením. Samozrejme, kvalitná a inkluzívna rómska národnostná škola môže byť otvorená aj pre Rómov, ktorých materinský jazyk nie je rómčina. Dokonca, ak je škola naozaj kvalitná a inkluzívna, môže byť otvorená aj pre učiacich sa z nerómskej majority, ktorí majú záujem naučiť sa po rómsky. Takáto národnostná škola by bola tým najlepším príkladom inkluzívnosti vzdelávania.

Rozvoj rómskeho národnostného školstva by však nemal byť prostriedkom priameho ani nepriameho nátlaku smerujúceho k tomu, aby sa všetci etnickí Rómovia akýmsi zrýchleným sociálnym inžinierstvom pretransformovali na rómsku národnosť, ak o to nemajú eminentný záujem. To však nezbavuje štát povinnosti podporovať interkultúrne vzdelávanie a podporovať také dôležité ustanovenia Charty regionálnych alebo menšinových jazykov, ako:

- prijať opatrenia na zabezpečenie vyučovania dejín a kultúry, ktoré ovplyvnili regionálny alebo menšinový jazyk. To znamená dôležité aspekty, hodnoty, artefakty a udalosti spojené s dejinami a kultúrou

národnostných menšín by mali stať súčasťou štátnych vzdelávacích programov (pre všetkých), pričom vyučovanie dejín a kultúry menšín v národnostných školách samotných je (malo by byť) úplnou samozrejmosťou;

- zabezpečiť základné a ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov potrebných na realizáciu všetkých opatrení, ktoré zmluvná strana v oblasti vzdelávania pre národnostné menšiny ratifikáciou charty prijala.

K takémuto, skutočne inkluzívnemu cieľu, však vedie mnoho krokov a veľa koncentrovaného úsilia. Napríklad dostatok učiteľov rómskeho jazyka a kultúry. Podpora prípravy učiteľov romistiky na univerzitách a romológie vo výskumných inštitúciách. Podpora vzdelávania k ľudským právam a interkultúrneho vzdelávania všeobecne v záujme posilnenia ducha tolerancie, rešpektu a inkluzívneho prostredia v spoločnosti. Otvorenosť zamestnávateľov zamestnávať príslušníkov rómskeho etnika. Zásadné obmedzenie nenávisťných prejavov voči akýmkoľvek menšinám, ich ostrakizácie, či symbolické vylúčenia zo spoločnosti.

Práve to je obsahom vyššie citovaného čl. 7 **Medzinárodného dohovoru o zabránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, v ktorom** sa zmluvné strany zaväzujú, že podniknú bezodkladné a účinné opatrenia, najmä v oblasti vyučovania, výchovy, kultúry a informácií na **boj proti predsudkom, ktoré vedú k rasovej diskriminácii, a pre podporu porozumenia, znášanlivosti a priateľstva medzi národmi a rasovými alebo etnickými skupinami**. Slovenská republika musí pri realizácii uvedeného článku dohovoru spraviť v nasledujúcom období zásadnejší pokrok.

Väčšina národnostných škôl na Slovensku sú školy s vyučovacím jazykom maďarským. Dôvody sú demografické (je to najpočetnejšia národnostná menšina) a historické a zároveň maďarská menšina je najviac organizovaná menšinovou komunitou. Väčšina škôl s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku nie je „novozriadená“, mnohé tieto školy pôsobia v daných lokalitách, a často aj v tých istých budovách, sto až stopäťdesiat rokov. V období rokov 1945 – 1948 boli školy s vyučovacím jazykom maďarským a nemeckým na základe opatrení Košického vládneho programu zrušené. Po roku 1948 boli školy s vyučovacím jazykom maďarským administratívnym aktom opätovne zriadené štátom.

Problematika inklúzie a segregácia v prípade nerómskeho, predovšetkým maďarského národnostného školstva má iné aspekty ako v prípade rómskeho etnika. Školy s vyučovacím jazykom maďarským nie sú segregované. Právo na vzdelávanie v materinskom jazyku je zákonným dôvodom oddeleného vzdelávania, čo však neznamená, že maďarské deti majú, či môžu, žiť a vzdelávať sa úplne izolovane od iných detí. Živé interkultúrne a interpersonálne kontakty sú jedným z predpokladov vytvárania inkluzívnej spoločnosti.

Existencia národnostných škôl je teda prípustná na základe dovoleného dôvodu vyučovania v materinskom jazyku viazaného na príslušnosť k národnostnej menšine, ktorý je definovaný ako základné právo. Existencia oddeleného vzdelávania na základe etnicity však z uvedeného práva nevyplýva a nemôže byť odôvodnená ani vôľou rodičov, aby sa ich deti vzdelávali (výhradne) „spolu s ďalšími deťmi rovnakého etnika“, či už je to vôľa rómskych rodičov, alebo vôľa rodičov detí z nerómskej majority. Ako na to poukázal aj Európsky súd pre ľudská práva, takýmto spôsobom nie je možné interpretovať ustanovenie o „*práve rodičov na výchove a vzdelávanie svojich detí v súlade so svojím náboženským či filozofickým presvedčením*“, ktoré je obsiahnuté v Európskom dohovore o ľudských právach.

Príloha č. 5

Kritériá kvalitného a inkluzívneho vzdelávania „4A“

Sú popísané vo Všeobecnom komentári č. 13 O práve na vzdelanie, ktorý vydal Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN na základe správy predloženej osobitnou spravodajkyňou OSN pre vzdelanie Kataríny Tomaševič v roku 1999.¹¹⁹ Odkazy na princípy 4A nájdeme aj v Stratégii inkluzívneho prístupu k vzdelávaniu z roku 2021¹²⁰.

Box č. 11: Princípy 4A

Funkčné vzdelávacie inštitúcie a programy musia byť v rámci pôsobnosti konkrétneho zmluvného štátu v dostatočnom množstve **dostupné**. Čiže štát by mal vytvoriť podmienky (právne, inštitucionálne, finančné) pre existenciu a dostatočný počet všetkých typov a druhov škôl, a to na všetkých úrovniach, s odborne kvalitným a kvalifikovaným pedagogickým a ostatným podporným personálom a materiálno-technickým vybavením.

Školy/vzdelávacie inštitúcie by mali byť pre každého človeka **prístupné**. Prístupnosť sa chápe v 3 rovinách:

- musí platiť zásada nediskriminácie na základe dôvodov uvedených v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (zhodných s dôvodmi uvedenými v Ústave SR);
- školy by mali byť fyzicky prístupné, čiže by sa mali nachádzať v rozumnej zemepisnej vzdialenosti od bydliska žiaka. Prípadne by mal byť prístup k vzdelávaniu zabezpečený prostredníctvom moderných technológií napr. online vzdelávaním, dištančným vzdelávaním;
- vzdelávanie na školách by malo byť ekonomicky prístupné, učitelia sa (ich zákonní zástupcovia) musia byť schopní dovoliť si vzdelávať sa, a to počas celého života.

Tretím kritériom kvalitného a inkluzívneho vzdelávania podľa princípov 4A je **prijateľnosť**. „Forma a obsah vzdelávania, vrátane osnov a učebných metód, musia byť prijateľné (t. j. významné, kultúrne vyhovujúce a v primeranej kvalite) pre žiakov a žiačky a v odôvodnených prípadoch aj pre ich rodičov“.

Štvrtým zo základných kritérií „4 A“ je **prispôsobivosť**, adaptabilita. Podľa tohto kritéria vzdelávanie musí byť pružné, aby sa dokázalo prispôbovať potrebám meniacej sa spoločnosti a jej súčasťou, aby sledovalo rozvoj vedeckého poznania a aby mohlo reagovať na potreby žiakov a žiačok pochádzajúcich z rozličného sociálneho a kultúrneho prostredia. Posledné dve kritériá teda formulujú tú požiadavku, aby vzdelávací systém rešpektoval aj individuálne osobitosti detí, účastníkov a účastníčok vzdelávania.

¹¹⁹ General Comment No. 13: The Right to Education (CESCR, 1999)

¹²⁰ Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní (MŠVVaŠ SR, 2021) str. 8

